

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
VIEŠOJO ADMINISTRAVIMO FAKULTETAS
VIEŠOJO ADMINISTRAVIMO KATEDRA

RIMA ENDRIULAITYTĖ

Savivaldos institucijų administravimo programa

PENSIJŲ SISTEMŲ REFORMŲ LIETUVOJE
PROBLEMATIKA IR PERSPEKTYVOS

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas
doc. dr. A.Bitinas

Vilnius, 2009

TURINYS

ĮVADAS.....	3
1. PENSINIO APRŪPINIMO SAMPRATA IR TEORINĖ PROBLEMATIKA.....	7
1.1. Sąvokų bei pagrindinių teorinių aspektų apibūdinimas.....	7
1.2. Pensijų sistemos klasifikavimo ypatumai.....	9
1.2.1. Socialinės apsaugos valstybių tradicijos ir jų esmė.....	9
1.2.2. Klasikinės pensijų sistemos.....	10
1.2.3. Pensijų sistemos principai ir pakopos.....	13
1.2.4. Pensijų sistemų struktūra pagal finansavimą ir administravimą.....	16
1.2.5. Privačių pensijų sistemos	17
2. PENSIJŲ SISTEMŲ REFORMŲ ĮGYVENDINIMAS.....	19
2.1. Veiksniai turėję įtakos kaupiamųjų pensijų atsiradimui Lietuvoje.....	19
2.2. Įvykdytų pensijų sistemų reformų analizė.....	22
2.3. Pensijų kaupimo privačiuose fonduose rizikos veiksniai.....	24
2.3.1. Politinės valdžios.....	26
2.3.2. Ekonominės rizikos veiksniai.....	28
2.3.3. Institucinės rizikos faktoriai.....	29
2.3.4. Asmens rizika.....	31
2.4. Dabartinė pensijų sistema Lietuvoje.....	33
2.5. Pensijų sistema Vokietijoje.....	39
2.6. Dabartinės pensijų sistemos Lietuvoje plėtros tendencijos.....	44
3. LIETUVOS GYVENTOJŲ INFORMUOTUMO APIE SENATVĖS PENSIJŲ SISTEMĄ IR PRIVAČIUS PENSIJŲ FONDUS TYRIMAS.....	55
3.1. Tyrimo metodologija.....	55
3.2. Tyrimo rezultatų pristatymas ir interpretavimas.....	57
IŠVADOS IR PASIŪLYMAI.....	73
ŠALTINIAI IR LITERATŪRA.....	76
ANOTACIJA.....	82
SANTRAUKA.....	83
SUMMARY.....	85
PRIEDAI.....	87

IVADAS

Darbo problematika ir aktualumas. Pensija – tai senatvės pajamos, skirtos kasdieniam senų žmonių vartojimui finansuoti¹. Šiandien beveik visi Lietuvos pensininkai, kaip ir daugelyje Europos šalių, pensijas gauna iš valstybės, kurioje surinktos lėšos iš dirbančiųjų yra iš karto išmokamos dabartiniams pensininkams.

Lietuvoje, kurioje pensininkai sudaro penktadalį visų gyventojų, kaip ir daugelyje Europos šalių, senatvės pensija tampa viena iš opiausių ekonominės politikos sričių. Mažėjant gimstamumui, ilgėjant žmonių gyvenimo trukmei, žemėjant santykiui tarp mokančius įnašus dirbančiųjų ir gaunančiųjų, valstybė tampa nepajėgi užtikrinti aprūpintos senatvės pensinio amžiaus žmonėms. Siekiant pagerinti gyventojų padėtį senatvėje, nuo 2003 m. Lietuvoje startavo pensijų sistemos reforma, kurios tikslas - dalinai privatizuoti pensijas ir užtikrinti geresnį gyvenimą būsimiems pensininkams. Tapę privačių pensijų fondų dalyviais, Lietuvos gyventojai gali dalį „Sodrai“ pervedamų pinigų kaupti privačiuose fonduose. Priimti kaupimą reglamentuojantys įstatymai: 2003 metų liepos 4 d. priimtas Lietuvos Respublikos pensijų kaupimo įstatymas² ir tuo pačiu metu priimtas Lietuvos Respublikos papildomo savanoriško pensijų kaupimo įstatymas³ su nauja redakcija. Šiuose įstatymuose nustatytos dalyvavimo pensijų kaupime taisyklės, reglamentuojama pensijų kaupimo bendrovių veikla, nustatyti kiti kaupimo veiklos ypatumai.

Per visuomenės informavimo priemones daugiausia pateikiama nuomonė, kad dalyvavimas pensijų fonduose garantuoja užtikrintą senatvę, tačiau nutylima apie galimas neigiamas pensijų reformų pasekmes. Lietuvoje pensijų sistema yra dar nauja ir reikėtų laiko bei investicijų jai išstbulinti.

Pensijų kaupimo veiksniai pirmiausia siejami su laukiamais teigiamais ateities rezultatais - tai galimybė asmenims sukaupti daugiau lėšų senatvei. Vis dėlto šioje sferoje, priklausančioje nuo ekonominių, finansinių, socialinių, politinių ir kt. faktorių, iškyla ir nemažai probleminių klausimų, į kuriuos nuolat ieškoma atsakymų. Ypač sunku prognozuoti kaupiamosios pensijų sistemos veiklos rezultatus, nes neįmanoma numatyti visų aplinkybių, kurios tiesiogiai arba netiesiogiai gali turėti įtakos šiai sistemai. Taip pat sunku numatyti, ar su šia sistema siejami lūkesčiai pasiteisins. 2003 metais, prasidėjus pensijų reformai, Lietuvos gyventojai per visuomenės informavimo priemones buvo skatinami dalyvauti

¹ Lazutka, R., Katkus, V., Martinaitytė, E. Pensijų reforma: pensijų fondų sistemos Lietuvoje kūrimo problemos // <http://politika.osf.lt/eurointegracija/santraukos/DalyvavimasPensijuReformoje.htm> [2009-07-28].

² Lietuvos Respublikos pensijų kaupimo įstatymas // Valstybės žinios, 2003, Nr. 75 – 3472.

³ Lietuvos Respublikos papildomo savanoriško pensijų kaupimo įstatymas // Valstybės žinios, 2003, Nr. 75 – 3473.

kaupiamosios pensijos sistemoje, tačiau apie galimas neigiamas pasekmes nebuvo įspėjami. Atsižvelgiant į šiandieninę Lietuvos ekonominę situaciją, svarstomą 2010 metų valstybės biudžetą, numatomas „diržų veržimosi“ reformas (pensijų mažinimas dirbantiems pensininkams, socialinio draudimo įmokų tarifo padidinimo ir kt. - šios temos bus apžvelgiamos darbe), Lietuvos valstybės išleistas vertybinių popierių emisijas ir iš užsienio pasiskolintus pinigus valstybės biudžeto skylėms lopyti, ekonominę bei politinę patirtį (komercinių bankų griuvimas, neskaidrus įmonių privatizavimas, neatsiskaitymas su dirbusiais pensininkais ir pan.), dėl kaupiamųjų pensijų sistemos efektyvumo optimistinių rezultatų galima abejoti.

Darbo naujumas. Pensijų sistemas bei pensijų kaupimo reformas analizavo tiek užsienio, tiek Lietuvos autoriai. Ši tema nėra nauja ir pastaruoju metu vis labiau nagrinėjama. Iš užsienio autorių minėtini R.Titmusas G.Esping-Andersen, K.Salminen, iš Lietuvos – J.Tartilas, D. Skučienė, D.Guogis, R.Lazutka, V.Katkus, E.Martinaitytė, A.Bitinas ir kt.

Prof. Juozo Tartilo knygoje⁴ analizuojama visa socialinės apsaugos sistema, o taip pat dėmesys skiriamas pensijų bei jų reformos klausimams atskleisti. Profesorius kaupiamąsias pensijas vertina kaip perspektyvų ir alternatyvų šaltinį, kuris galėtų palengvinti valstybinio socialinio draudimo našą.

D. Skučienė savo disertacijoje⁵ analizuoja pensijų sistemos reikšmę Lietuvos socialinės – ekonominės nelygybės kontekste. D.Skučienė akcentuoja, kad pensijų kaupimas gali turėti įtakos atskirų gyventojų grupių nelygybei atsirasti, nes kaupiamųjų pensijų anuitetas gali būti labiau diferencijuotas nei valstybinio socialinio draudimo senatvės pensijos papildoma dalis tarp pensininkų vyrų ir moterų, tarp dirbančios ir pensininkų kartų.

D. Bernotas, A. Guogis monografijoje⁶ analizuoja Baltijos šalių socialinę apsaugą pasaulinių globalizacijos reiškinių kontekste.

R.Lazutka, V.Katkus, E. Martinaitytė ir kt. autorių kolektyvas atliko tyrimą „Dalyvavimas pensijų reformoje: piliečiai, rinkos, viešosios institucijos“⁷ bei pateikė keturių dalių ataskaitą. Tyrimu siekta paskatinti efektyvią ir skaidrią pensijų politiką Lietuvoje,

⁴ Tartilas J. Socialinės saugos pagrindai. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2005.

⁵ Skučienė D. Pensijų sistemos poveikis socialinei – ekonominei nelygybei Lietuvoje: daktaro disertacija: socialiniai mokslai, ekonomika (04S), 2005.

⁶ Bernotas, D., Guogis, A. Globalizacija, socialinė apsauga ir Baltijos šalys. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006.

⁷ Lazutka, R., Katkus, V., Martinaitytė, E. Pensijų reforma: pensijų fondų sistemos Lietuvoje kūrimo problemos // <http://politika.osf.lt/eurointegracija/santraukos/DalyvavimasPensijuReformoje.htm> [2009-07-28].

padėti piliečiams ir institucijoms gauti daugiau informacijos apie pensijų reformą bei pasirengti sėkmingai joje dalyvauti.

Taigi magistro darbo tema nėra nauja, tačiau labai aktuali visiems Lietuvos gyventojams (ypač būsimiems pensininkams), todėl laukianti naujų tyrimų, kurie padėtų įvertinti dabartinių Lietuvos gyventojų nuomones apie pensijų reformas ir lūkesčius bei praplėstų tyrimų horizontus – tokius siekius keltų ir šis magistro darbas.

Darbo objektu pasirinkta pensijų sistemos reformos Lietuvoje.

Tyrimo tikslas – atlikti pensijų sistemų reformų Lietuvoje įgyvendinimo analizę, remiantis pensijų sistemų kaitą reglamentuojančiais įstatymais ir įstatymų projektais bei 2009 m. atliktu konstatuojamuoju tyrimu, pagrindinį dėmesį skiriant kaupiamųjų pensijų sistemos Lietuvoje raiškai bei jos dalyvių vertinimui.

Tyrimo uždaviniai

1. Apibūdinti Lietuvos pensijų sistemų modelius kitų užsienio šalių pensijų sistemų kontekste, aptariant teorinę mokslinę literatūrą.

2. Išanalizuoti ir įvardyti Lietuvos II pakopos kaupiamųjų pensijų fondų teisinio reglamentavimo, rizikos veiksnių bei veiklos Lietuvoje problemas, analizuojant Lietuvos įstatymų bazę bei mokslinę literatūrą.

3. Įvertinti Lietuvos gyventojų informuotumą apie senatvės pensijas ir privačius pensijų fondus, atlikus konstatuojamąjį tyrimą ir išanalizavus jo metu gautus duomenis.

4. Numatyti pensijų reformos perspektyvas bei tobulinimo kryptis Lietuvoje, sumuojant ir apibendrinant atlikto tyrimo rezultatus.

Darbo hipotezė. 2003 m. pensijų reforma sumažino „Sodros“ pensijas (apie 21 proc.) asmenims dalyvaujantiems kaupiamojoje sistemoje.

Tyrimo šaltiniai. Mokslinė literatūra, Lietuvos Respublikos teisės aktai, Statistikos departamento duomenys, Lietuvos laisvosios rinkos instituto ekspertų vertinimai, moksliniai ir publicistiniai straipsniai, internetinė informacija, atlikto konstatuojamojo tyrimo „Lietuvos gyventojų informuotumo apie senatvės pensijų sistemą ir privačius pensijų fondus“ duomenys.

Mokslinio tyrimo metodai. Rašant darbą taikyti įvairūs mokslinio tyrimo metodai. Lyginamosios analizės metodas padėjo lyginamuoju aspektu įvertinti Lietuvos ir Vokietijos pensijų sistemą. Mokslo literatūros, teisės aktų bei įvairių straipsnių internetinėje erdvėje analizės metodo pagalba aptariami teoriniai pensijų sistemų temos aspektai, įvertinamas įstatymų teisinis reglamentavimas, aptiriamos šių dienų pensijų sistemos aktualijos. Apibendrinimo metodo pagalba siekiama apibendrinti informaciją ir pateikti išvadas.

Atliekant kiekybinį tyrimą, skirtą išsiaiškinti gyventojų informuotumui apie senatvės pensijų sistemą ir privačius pensijų fondus, buvo taikyta anketinė apklausa, matematinės statistikos metodas, gautų rezultatų analizė.

Darbo struktūra. Darbą sudaro įvadas, trys dėstomosios - tiriamosios dalys, išvados ir naudotos literatūros sąrašas.

Pirmojoje dalyje „PENSINIO APRŪPINIMO SAMPRATA IR TEORINĖ PROBLEMATIKA“ analizuojama pensijų sistemos klasifikavimo ypatumai, aptariama socialinės apsaugos valstybių tradicijos, klasikinės pensijų sistemos, pensijų sistemos principai, pensijų sistemų finansavimas ir administravimas.

Antroje dalyje „PENSIJŲ SISTEMŲ REFORMŲ ĮGYVENDINIMAS“ aptariami veiksniai, turėję įtakos dabartinės Lietuvos pensijų sistemos atsiradimui Lietuvoje, įvykdytos reformos, analizuojama, kokią įtaką kaupiamųjų fondų atsiradimui ir veiklai turi politinės valdžios, ekonominės rizikos, institucinės bei asmens rizikos veiksniai, lyginamos Vokietijos ir Lietuvos pensijų sistemos, analizuojami įstatymų projektai.

Trečioji darbo dalis „LIETUVOS GYVENTOJŲ INFORMUOTUMO APIE SENATVĖS PENSIJŲ SISTEMĄ IR PRIVAČIUS PENSIJŲ FONDUS TYRIMAS“ pateiktas pensijų sistemų tyrimo metodologijos aprašymas, pristatomi ir interpretuojami atlikto tyrimo rezultatai.

1. PENSINIO APRŪPINIMO SAMPRATA IR TEORINĖ PROBLEMATIKA 1.1.

Sąvokų bei pagrindinių teorinių aspektų apibūdinimas

Pensijų sistemos reformą Lietuvoje reglamentuoja Pensijų sistemos reformos įstatymas (toliau- Įstatymas) ir kiti poįstatyminiai teisės aktai. Šio įstatymo paskirtis- nustatyti valstybinio socialinio draudimo įmokos dalies kaupimo, užtikrinančio Lietuvos Respublikos gyventojų papildomas pajamas senatvėje, teisinį pagrindą bei pagrindinius principus. Pagrindinės šio įstatymo sąvokos⁸:

Pensijų anuitetas (toliau- anuitetas) - dalyviui iki gyvos galvos mokama periodinė pensinė išmoka, kurios visa išmokėjimo rizika tenka išmokų mokėtojui - gyvybės draudimo įmonei.

Dalyvis - asmuo, privalomai draudžiamas valstybiniu socialiniu pensijų draudimu pagrindinei ir papildomai pensijos daliai gauti, pagal šį Įstatymą pasirinkęs kaupti pensijų įmoką pensijų kaupimo bendrovėje ir su pensijų kaupimo bendrove yra sudaręs pensijų kaupimo sutartį.

Gyvybės draudimo įmonė - įmonė, įsteigta ir veikianti Akcinių bendrovių ir Draudimo įstatymų nustatyta tvarka.

Investicijų diversifikuotas portfelis- investicijų portfelis, kuris atitinka įstatymų nustatytus reikalavimus.

Kaupiamoji pensijų įmoka (toliau- pensijų įmoka) - šio Įstatymo nustatyta valstybinio socialinio pensijų draudimo įmokos dalis, kaupiama dalyvio asmeninėje pensijų sąskaitoje, atidarytoje jo pasirinktoje pensijų kaupimo bendrovėje.

Pensijų fondas – (toliau PF) kaip ši sąvoka apibrėžta Lietuvos Respublikos pensijų kaupimo įstatyme (fiziniais asmenimis), pagal Pensijų sistemos reformos įstatymą dalyvaujantiems pensijų kaupime, - tai bendrosios dalinės nuosavybės teise priklausantis pensijų turtas, kurio valdymas perduotas pensijų kaupimo bendrovei ir kuris investuojamas pagal to pensijų fondo taisykles.

Pensijų kaupimo bendrovė - pensijų fondų valdymo įmonė ar gyvybės draudimo įmonė, turinti priežiūros institucijos išduotą leidimą ar licenciją Lietuvos Respublikos teritorijoje verstis šio Įstatymo nustatyta pensijų kaupimo veikla.

Pensijų kaupimo sutartis – įstatymų nustatyta tvarka pensijų įmokų kaupimo laikotarpiui sudaryta sutartis tarp asmens, draudžiamo privalomuoju valstybiniu socialiniu

⁸ Lietuvos Respublikos pensijų sistemos reformos įstatymas // Valstybės žinios, 2002, Nr.123-5511.

draudimu, ir pensijų kaupimo bendrovės dėl pensijų įmokos kaupimo asmens pensijų sąskaitoje, atidarytoje šioje bendrovėje.

Pensijų įmoka. Pensijų įmokos dydis 2004 metais buvo 2,5 procento, 2005 metais - 3,5 procento, 2006 metais – 4,5 procento, nuo 2007 metų – 5,5 procento (aut. past. nuo 2009 m. sausio 1 d. 3 proc., nuo liepos 1 d. 2 proc.) dalyvių pajamų, nuo kurių skaičiuojamos valstybinio socialinio draudimo įmokos.

Pensijų kaupimo veikla – finansinė-ūkinė pensijų kaupimo bendrovių veikla, kuria siekiama sukaupti senatvei papildomas dalyvių pajamas, surenkant šio Įstatymo nustatytas dalyvių įmokas, jas investuojant ar reinvestuojant į diversifikuotą investicijų portfelį bei įstatymų nustatytais sąlygomis dalyviams mokant pensijų išmokas.

Pensijų sąskaita – nustatyta tvarka pensijų kaupimo bendrovėje atidaryta asmeninė dalyvio sąskaita, į kurią dalyvio vardu įrašomi jam tenkantys apskaitos vienetai.

Pensijų turtas – už pensijų įmokų lėšas įsigyto turto (įskaitant laikinai neinvestuotą šių lėšų dalį) bei investicijų pajamų (sąnaudų), gautų iš šio turto (lėšų), suma.

Valstybinio socialinio draudimo įmokos dalies kaupimas (toliau – **pensijų kaupimas**) – valstybės nustatytų priemonių sistema, suteikianti teisę Lietuvos Respublikos gyventojams, draudžiamiesiems privalomuoju valstybiniu socialiniu draudimu, kaupti pensijų kaupimo bendrovėje šio Įstatymo nustatytą valstybinio socialinio pensijų draudimo įmokos dalį, ją investuojant ar reinvestuojant į diversifikuotą investicijų portfelį bei įstatymų nustatytais sąlygomis gauti pensijų išmokas.

1.2. Pensijų sistemų klasifikavimo ypatumai

1.2.1. Socialinės apsaugos valstybių tradicijos ir jų esmė

Valstybinio socialinio draudimo sistemos Europoje išsivystė iš dviejų skirtingų gerovės valstybės tradicijų. Apsaugos sistemos skirstomos į dvi grupes ir vadinamos jų pradininkų vardais – Vokietijos kanclerio Otto von Bismack (Bismarko) ir Jungtinės Karalystės lordo Wiliam Beveridge (Beveridžo).

Pirmoji – Kontinentinė socialinio draudimo tradicija – XIX amžiaus įdiegta pramonės revoliuciją išgyvenusioje Vokietijoje, valdomoje kanclerio Otto von Bismarck'o (1815 – 1898). Pagrindinė charakteristika – pajamų perskirstymas gyvenimo ciklo metu draudimo pagalba. Ypatingas dėmesys skiriamas glaudžiam stažo ir pajamų, nuo kurių buvo mokamos socialinio draudimo įmokos, iš vienos pusės ir tarp tikėtinų socialinio draudimo išmokų iš kitos pusės. Ši sistema apima išmokas, kurių dydis, o dažnai ir mokėjimo trukmė, priklauso nuo darbo stažo ir pajamų dydžio, gauto iki socialinės rizikos atsiradimo, t.y. ligos, nelaimingų atsitikimų darbe, neįgalumo ir senatvės.

Pagrindiniai Bismarko socialinės apsaugos bruožai yra šie: užtikrinamos minimalios pajamos senatvėje visiems gyventojams; valstybė yra socialinės apsaugos garantas socialinės draudimo įmokos finansuojamos iš darbuotojų ir darbdavių įmokų.

P.Gylio nuomone⁹, Bismarko socialinės apsaugos tradicijos valstybės šiandien susiduria su rimtais iššūkiais: valstybės kritikuojamos ne tik dėl finansinio nepakankamumo, bet ir dėl korupcijos, neefektyvaus lėšų administravimo, biurokratijos ir kitų trūkumų.

Kita gerovės tradicija, kurioje pagrindinis dėmesys kreipiamas į minimalių pajamų senatvėje užtikrinimą, vadinama Atlantine. Šią tradiciją Antrojo Pasaulinio karo metais Jungtinėje Karalystėje išplėtojo lordas W. Beveridge (1879 – 1963). Lordo W. Beveridge pasiūlymu, valstybinė socialinė apsauga buvo griežtai atskira nuo privataus aprūpinimo ir draudimo. W.Beveridge gerovės valstybės tradicijos propaguojamas universalumo principas buvo tarsi priešingybė. Bismarck'o socialinei politikai, orientuotai į skirtingų socialinių grupių apsaugą. Šalyse, kurios tapo W.Beveridge tradicijos sekėjomis, išmokos paprastai buvo mokamos iš bendrųjų mokesčių. Tai reiškia, kad tokios valstybinio socialinio draudimo schemas buvo vyriausybės žinioje. Ne tik Jungtinė Karalystė, bet ir Skandinavijos šalys bei Nyderlandai daugiau ar mažiau pritaikė šią tradiciją. Kadangi ši socialinio draudimo tradicija labiausiai paplito minėtose šalyse, ji buvo pavadinta Atlantine.

⁹ Gylis, P. Reforms of pension system in Lithuania // Ekonomika. 2004, Nr.66.

W.Beveridge socialinės apsaugos tradicijos pagrindiniai bruožai: socialinio draudimo išmokos nėra diferencijuojamos pagal įmokas, o nustatomos vienodo dydžio; sistema finansuojama mokesčių pagrindu; rūpinamasi minimalių pajamų senatvėje užtikrinimu, sudarant sąlygas patiems asmenims rūpintis socialiniu draudimu, nes socialinė apsauga orientuota tik kovai su skurdu, o privačios institucijos reikalingos atitinkamam gyvenimo lygiui palaikyti.

Lygindamas Bismarko ir Beveridžo socialinės apsaugos sistemas A.Bitinas išskiria 5 socialinės apsaugos tradicijų skirtumus¹⁰: 1.Koncepcijos prasmė; 2. Poreikių tenkinimo prasmė; 3. Finansavimo prasmė; 4. Išmokų skyrimo prasmė; 5.Valstybės vaidmens prasmė.

Tik kai atsižvelgiama į valstybinių ir privačių pensijų schemų tarpusavio sąveiką, dviejų gerovės valstybių tradicijų ribos nyksta. Atsižvelgiant į minėtų gerovės valstybių tradicijų susiliejamą, daroma išvada, kad ilgainiui ir keičiantis aplinkybėms, gerovės valstybei keliami tikslai turi būti peržiūrimi iš naujo.

Socialinės apsaugos terminų žodyne sąvoka „gerovės valstybė“ apibūdinama kaip valstybė, kurioje rūpinamasi visapusiška gyventojų apsauga, įskaitant valstybės išmokas bei paslaugas, ir laiduojama žmonių gerovė¹¹.

1.2.2. Klasikinės pensijų sistemos

Pirmasis socialinės gerovės politikos modelių klasifikaciją pateikė anglų politologas R.Titmusas (R.Titmuss), kuris išskyrė šiuos 3 modelius:¹²

- 1) likutinį (residual) modelį - valstybės institucijos kišasi tik tada, kuomet šeima pati nepajėgia išspręsti problemų;
- 2) pramonės pasiekimų modelį – socialinių poreikių tenkinimas grindžiamas nuopelnų, darbo ir produktyvumo pagrindu;
- 3) institucinį – perskirstomąjį modelį, kai pagal poreikius teikiamos universalios paslaugos.

R.Titmuso teorinį socialinės gerovės politikos skirstymą į modelius perėmė ir patobulino G.Esping-Andersen, išskirdamas pagrindinius socialinės apsaugos modelius pagal kriterijus: dekomodifikacijos lygį, kuriuo remiantis asmenys gali išlaikyti gerus gyvenimo standartus

¹⁰ Bitinas A. Pensijų sistemų modeliai ir valdymo tendencijos Europos sąjungoje: daktaro disertacija. Vilnius. 2008. P. 29.

¹¹ Sveikatos ekonomikos centras. Socialinės apsaugos terminų žodynas//http://www.sec.lt/pages/zodynas/index_.html [žiūrėta 2009-09-01].

¹² http://www.sti.lt/leid_pristat/Tekstai/parama/ch2.pdf [žiūrėta 2009-09-15].

nepriklausomai nuo darbo rinkos; gerovės sistemos poveikį socialinei nelygybei (stratifikacijai).

Remdamasis tuo, kaip skirtingos šalys vykdo savo įsipareigojimus, G.Esping-Andersen išskyrė tris gerovės valstybių tipus arba, kitaip tariant, socialinės apsaugos modelius:

1. Liberalusis modelis - pasižymi rinkos savireguliacija, silpnu valstybės, kuri nesikiša teikdama pirmenybę rinkai, vaidmeniu. Individai patys skatinami užsitikrinti gerovę, nes valstybės vaidmuo yra suteikti minimalią paramą individams skurdo, nedarbo ir kitų problemų atveju. Prie šių modelių pasirinkusiųjų skiriamos anglosaksų šalys, JAV, Kanada ir Australija.

2. Konservatyvusis – korporatyvinis modelis pirmenybę teikia tradicinei šeimai išsaugoti. Socialinės paslaugos teikiamos tada, kai šeima nesugeba išspręsti susidariusios problemos. Šių modelių pasirinkusiose šalyse vyrauja socialinio draudimo schemų įvairovė, nes skirtingų klasių ir skirtingo statuso šeimos turi teisę į skirtingas paslaugas ir išmokas. Nors šio modelio gerovės valstybių socialinės išmokos yra didesnės nei liberaliųjų, tačiau gerokai mažesnės nei socialdemokratiškos. Konservatyvusis – korporatyvinis modelis yra laikomas tarpiniu tarp liberaliojo ir socialdemokratinio¹³. Kaip šių modelių pasirinkusios skiriamos šios šalys: Austrija, Belgija, Vokietija, Italija.

3. Socialdemokratinis modelis. Valstybė prisiima didžiulę atsakomybę už savo šalies piliečių gerovės užtikrinimą tikėdamasi, kad vykdydama aktyvią darbo rinkos politiką, mokėdama universalias pašalpas, įtraukdama visus gyventojus į socialinės apsaugos sistemą, užtikrins lygybę ir socialinę integraciją. Vienas iš didžiausių siekių - formuoti tarp piliečių solidarumo jausmą, kuris yra labai svarbus ir dabartinėje visuomenėje (einamųjų išmokų) pensijų sistemoje. Kaip socialdemokratinį modelį pasirinkusias G.Esping-Andersen skiria Skandinavijos šalis, teikdamas, kad jos geriausiai užtikrina socialines piliečių teises ir jų nepriklausomybę nuo rinkos.

1999 m. G.Esping-Andersen išskyrė ir ketvirtąjį modelį, kurį pavadino Viduržemio arba Pietų Europos modeliu. Jame atsakomybė rūpintis savimi paliekama pačiam individui, bet, iškilus sunkumams, juo gali pasirūpinti šeimos nariai bei vietinė bendruomenė. Šis modelis būdingas Pietų Europos ir Lotynų Amerikos šalims.

G.Esping-Andersen gerovės modelio tipologizacija išryškina skirtingus rinkos, valstybės ir šeimos santykius. Šie santykiai remiasi vienos ar kelių institucijų, atsakingų už

¹³ http://www.sti.lt/leid_pristat/Tekstai/parama/ch2.pdf P.24. [žiūrėta 2009-09-15].

gerovės kūrimą, akcentavimu: liberalus modelis pirmenybę teikia rinkai, konservatyvus ir Viduržemio - šeimai, o socialdemokratinis - valstybei ir rinkai¹⁴.

K. Salminen, derindamas teisės į pensiją ir išmokų dydžio kriterijus, išskyrė penkis pensinio aprūpinimo modelius, kurie atspindi atitinkamos pensijų schemas funkcijas ir tikslines visuomenės grupes, kurių apsaugai senatvėje skiriamos pensijos¹⁵. 1.1 lentelėje parodytos socialinės paramos, pilietybės, dirbančiųjų draudimo, grupinio draudimo ir individualaus draudimo pensijų schemas, kurias aptarsime.

1.1. Lentelė. K.Salminen pensijų schemų tipai

Modelis	Paramos modelis	Pilietybės modelis	Dirbančiųjų draudimo modelis	Grupinio draudimo modelis	Individualaus draudimo modelis
Teisę į pensiją suteikia	Socialinės sąlygos	Pilietybė	Užimtumas	Profesija	Kontraktas
Apima	Skurstančiuosius	Visus gyventojus	Visus dirbančiuosius	Grupę asmenų	Individualius asmenis
Išmokos dydis	Taikomas pajamų testas	Vienodo dydžio	Susijęs su buvusiomis pajamomis	Susijusios su buvusiomis pajamomis ir įmokomis	Susijęs su įmokomis
Funkcija	Teikia pagrindines minimalias pajamas	Teikia pagrindines minimalias pajamas	Palaiko pragyvenimo lygį	Palaiko pragyvenimo lygį	Palaiko pragyvenimo lygį

Šaltinis: Guogis A. Socialinės politikos modeliai. Vilnius: Eugrimas, 2000. P. 65.

Paramos modelyje (angl. assistance model) – teisė į pensijas priklauso nuo socialinių sąlygų. Dažniausiai parama teikiama neturtingajai visuomenės daliai ir užtikrina bazines minimalias pajamas. Modelis numato pajamas testuojančias pensijas, o išmokos dydis yra atvirkščiai proporcingas gavėjo pajamoms¹⁶.

Šis modelis dažnai siejamas su kitais pensijų modeliais, t.y. dirbančiųjų draudimo, pilietybės ir individualaus draudimo modeliu.

Pilietybės modelyje (angl. citizenship) – teisė į pensiją remiasi asmens pilietybe. Visi šalies piliečiai turi teisę gauti pensiją, neatsižvelgiant į jų pajamas ir turtą. Šio modelio pagrindinė funkcija – užtikrinti minimalias pajamas.

Dirbančiųjų draudimo modelyje (angl. work performance) teisę gauti pensiją suteikia darbas ir įstatymai, o pensijų išmokos susijusios su darbo pajamomis.

¹⁴ Jančaitytė, R., Šeimos politika socialinės gerovės valstybėje // Filosofija. Sociologija. 2004, Nr. 4. P.58.

¹⁵ Salminen, K. Pension Schemes in the making. Helsinki. 1993. P. 142.

¹⁶ Poškutė V. Pensijų sistemos ir jų reformavimas: daktaro disertacija. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2000

Grupinio draudimo modelyje (angl. group insurance) teisę į pensiją turi tam tikros specifinės profesinės grupės. Pensijų dydis tiesiogiai priklausomas nuo gautų pajamų ir sumokėtų įmokų. Paprastai šios rūšies pensijos nurodomos darbo sutartyje kaip viena iš užmokesčio dalių ir yra apibrėžiamos darbdavių arba kolektyvinėmis derybomis.

Individualaus draudimo modelyje (angl. individual insurance) teisė gauti pensiją paremta privačia draudimo sutartimi, sudaroma tarp dirbančiojo ir draudimo bendrovės. Šis modelis tvirčiausiai susijęs su darbo rinka, asmeninė nauda, užtikrina didesnes pajamas daugiau uždirbantiems.

Apibendrinus K.Salminen klasifikaciją galima teigti, kad realybėje gryna forma jie neegzistuoja. Paprastai pensijų schemų modeliai yra susipynę tarpusavyje ir remiasi konkrečios šalies politine, visuomenine bei ekonomine situacija.

Lietuvoje socialinio draudimo senatvės pensijų sistema atspindi Pilietybės ir Darbo santykių modelių bruožus. Akivaizdus modelių bruožų derinimas matomas senatvės pensijos sudėtyje, kuomet pensija susideda iš pagrindinės ir papildomos dalies. Pagrindinė pensijos dalis visiems yra vienodo dydžio (110 proc. socialinio draudimo bazinės pensijos, kuri šiuo metu yra 360 Lt). Siekiama užtikrinti minimalias pajamas senatvėje, tačiau teisė gauti šią senatvės pensijos dalį, kaip aprašyta Pilietybės modelyje, priklauso nuo pilietybės ir kai kurių papildomų kriterijų. Šiuo atveju - nuo pilietybės ir būtinojo draudimo stažo, kuris yra 30 metų. Pensijų sistemoje svarbūs ir Dirbančiųjų draudimo modelio bruožai, kuriais remiamasi apskaičiuojant papildomą senatvės pensijos dalį: pensijos dydis tiesiogiai priklauso nuo darbo pajamų, stažo ir sumokėtų socialinio draudimo įmokų.

1.2.3. Pensijų sistemos principai ir pakopos

Lietuvos valstybinio socialinio draudimo pensijų sistema remiasi šiais žemiau aptariamais principais.

Einamojo finansavimo principas. Lietuvoje einamųjų įmokų pensijų schemas sudaro pensijų sistemos pagrindą. Žmonių mokamos socialinio draudimo įmokos nėra kaupiamos ateičiai jas investuojant, o iš karto panaudojamos valstybinio socialinio pensijų draudimo išmokoms padengti. Šios pensijų sistemos finansavimui saugumo prasme labai svarbus privalomo dalyvavimo joje principas.. Ekonominio pakilimo fazėje biudžetas perteklinis. Nuosmukio fazėje įmokos mažėja, nes įmonės bankrutuoja, auga nedarbas, mažėja darbo užmokestis. Socialinio draudimo įmokų suma biudžete mažėja ir, kaip rodo susidariusi dabartinė situacija, yra deficitinis ir reikalaujantis papildomų lėšų. Nuo 1998 iki

2002 metų Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžetas buvo deficitinis¹⁷. Socialinio draudimo pensijų sistemos raidos analizė rodo, kad, ir sukūrus pensijų kaupimo sistemą, socialinio draudimo pensijų biudžetas maždaug nuo 2020 metų pateks į ilgametį deficitą. Jis tęsis apie 25 metus¹⁸. Įpusėjus ekonominei krizei, šalyje biudžeto deficitas ir šalies skolos yra jau šiuo metu didelės, o iki nurodyto laikotarpio tik dar labiau išaugs.

Trumpalaikio (5-10 m.) disbalanso problema išsprendžiama kompensuojant valstybei dotacijomis arba bankų paskolomis, kurios gražinamos biudžeto pertekliaus metu. Sudėtingesnė ilgalaikio (10-50 m.) disbalanso problema valstybės biudžeto dotacijos gali tapti sunkiai pakeliama našta valstybės iždui, o ilgalaikės bankų paskolos būtų pernelyg brangios ir dar labiau pablogintų socialinio draudimo fondo biudžeto būklę¹⁹. Apibendrinant galima būtų teigti, jog Valstybinio socialinio draudimo fondo situacija ir pensijų finansavimo galimybės yra tiesiogiai susijusios su šalies ekonomine, demografinė, socialine ir politine situacijomis.

Universalumo principas. Visiems mokėjusiems socialinio draudimo įmokas ir turintiems minimalų draudimo stažą (15 metų) nuolatiniams Lietuvos gyventojams sudaroma galimybė gauti valstybinio socialinio draudimo pensijas.

Kartų solidarumo principas. Lietuvos Respublikos Konstitucinis teismas 2007 m. rugsėjo 26 d. pažymėjo, kad solidarumo principas reiškia, kad dirbantys (aktyvią ekonominę veiklą vykdantys) ir draudžiamąsias pajamas gaunantys asmenys prisideda prie socialinio draudimo lėšų kaupimo, šitaip sudarydami prielaidas mokėti išmokas tiems asmenims, kuriems įstatyme numatytos išmokos turi būti mokamos dėl to, kad jie yra sulaukę senatvės pensijos amžiaus, jiems pripažintas invalidumas arba yra kitų įstatyme numatytų priežasčių. Solidarumo principas suponuoja ir tai, kad valstybinio socialinio draudimo įmokas mokantys asmenys turi teisę įstatymo numatytais atvejais ir sąlygomis patys gauti valstybinio socialinio draudimo pensijas ir (arba) kitas išmokas, vadinasi, jie įgyja atitinkamą teisėtą ir pagrįstą lūkestį²⁰. Pastaruoju metu Lietuvoje vis labiau nesilaikoma solidarumo principo. Kiekvienas pilietis stengiasi

¹⁷ Socialinės apsaugos ir darbo ministerija // <http://www.socmin.lt/index.php?-637331831> [žiūrėta 2009-09-11].

¹⁸ 2005 metų Lietuvos nacionalinis pranešimas dėl pakankamų ir stabilų pensijų strategijos P. 20. // <http://www.socmin.lt/index.php?-1191824460> [žiūrėta 2009-09-11].

¹⁹ Ignatavičius M. Kaip išvengti neišvengiamos pensijų sistemos krizės // Esu. 2002, Nr. 19 (264). P.6.

²⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2007 m. rugsėjo 26d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymo 4 straipsnio (2004 m. lapkričio 4d. redakcija) 3 dalies, 8 straipsnio (2004 m. lapkričio 4d. redakcija) 2 dalies, 34 straipsnio (2002 m. liepos 4d., 2003 m. spalio 7d. redakcijos) 3,4 dalių atitikties Lietuvos respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 2007, Nr. 102-4171.

išgyventi „sunkmetį“ siekdamas asmeninės naudos, žiūrėdamas savų interesų, nes nebeprisitikima valstybės valdymu ir pensijų sistema.

Tęstinumo ir prisiimtų įsipareigojimų principas. Jis suteikia tvirtas garantijas socialinio draudimo įmokas mokantiems asmenims, įvykus draudiminiam įvykiui, mokėti pensijas iš tuo metu surenkamų socialinio draudimo įmokų.

Dažniausia išsivysčiusių šalių pensijų sistemos analizuojamos pagal Pasaulio banko pateiktą klasifikaciją, kuri remiasi pensijų finansavimo ir privalomumo kriterijais. Pensijų sistema vaizduojama kaip trijų pakopų modelis²¹:

Pirmoji pakopa – valstybinės (socialinės apsaugos) pensijos. Šią pakopą paprastai sudaro pagrindinė ir papildoma pensijos, mokamos atsižvelgiant į būtinumą ir finansuojamos iš gautų gyventojų mokesčių. Ši pakopa ypatinga tuo, kad remiasi kartų solidarumo principu – įmokos surenkamos iš dabartinių dirbančių žmonių ir išmokamos pensijos esamiems pensininkams. Dalyvavimas šioje pakopoje užtikrina apie 30-40% buvusio atlyginimo pajamų.

Antroji pakopa – profesinės pensijos. Profesiniai pensijų fondai sudaro galimybes kaupti senatvės pensijas papildomai. Juos dažniausiai valdo įvairios darbdavių ir darbuotojų organizacijos, o fondų veikla yra prižiūrima valstybinių institucijų. Šios pensijos dydis priklauso nuo mokėtų įmokų dydžio, kaupimo laikotarpio ir pensijų fondo dalyvių lėšų investavimo pelningumo. Dalyvavimas šioje pakopoje leidžia padidinti pensiją 20%.

Trečioji pakopa – savanoriškas privatus draudimas, užtikrinantis galimybę pervesti dalį apmokestinamų pajamų individualioms pensijų kaupimo programoms ir taip pridėti papildomą sumą prie jau turimų pirmų dviejų pakopų pensijų.

N.Barr kritikuoja Pasaulio banko pasiūlytą klasifikaciją dėl to, kad ji konstruojama ne pagal tikslus, o pagal priemones²², nes tikslai yra taip pat svarbus faktorius.

R.Lazutkos nuomone²³, pensijų sistemas reikėtų skirstyti pagal gyventojų aprėpties kriterijų: pirmoji pakopa – bazinė, apimanti visus arba bent jau visus samdomą darbą dirbančius gyventojus (socialinio draudimo pensijos). Antroji pakopa – profesinių pensijų schemas (jas teikia individualūs darbdaviai, jų asociacijos, profesinės sąjungos). Trečioji pakopa – savanoriškas individualus draudimas.

²¹ Guogis, A. Socialinės politikos modeliai. Vilnius: Eugrimas, 2000. P.58.

²² Barr, N. The Welfare state as Piggy bank.- Oxford: Oxford university press, 2003. P. 131.

²³ Lazutka, R. Pensijos ekonomikos principų taikymas ir Lietuvos pensijų reformos numatomos pasekmės // Tyrimo „Dalyvavimas pensijų reformoje: piliečiai, rinkos, viešosios institucijos“ ataskaitos I dalis <http://politika.osf.lt/eurointegracija/santraukos/DalyvavimasPensijuReformoje.htm> [žiūrėta 2009-09-10].

1.2.4. Pensijų sistemų struktūra pagal finansavimą ir administravimą

Pensijų sistemos finansavimas gali būti vykdomas tik socialinio draudimo įmokomis arba socialinio draudimo įmokomis ir mokesčiais. Pensijų sistema gali būti finansuojama einamųjų išmokų arba kaupiamuoju principu, tačiau abi šios sistemos turi tiek privalumų, tiek ir trūkumų. Kaupiamosios sistemos trūkumas - ilgas laikotarpis iki susikūrimo ir visiško funkcionavimo pradžios, o kaupiamųjų fondų funkcionavimo sistema yra sunkiai suprantama dalyviams.

P.Gylis teigia, kad einamųjų išmokų sistema yra paprasta (surinktos lėšos iš karto paskirstomos), susijusi su maža rizika (galimas piktnaudžiavimas susijęs su darbuotojų piktnaudžiavimu bei neracionaliu lėšų paskirstymu), pigi (sąnaudos mažesnės nei kaupiamosiose schemose), užtikrinamas stabilus pensijų didėjimas (jeigu ekonomika auga stabiliai) ir skatina kartų solidarumą. Kaupiamojoje sistemoje individas turi pasikliauti pats savimi, sistema sudėtinga, administravimo sąnaudos didelės, yra investicinė rizika, o kartų solidarumas neskatinamas²⁴. Galima daryti išvadą, kad einamųjų išmokų ir kaupiamųjų išmokų sistemos tiesiogiai tarpusavyje susijusios su šalies demografiniais ir ekonominiais reiškiniais. Kaupiamųjų pensijų sistemai didelę įtaką daro ne tik sukauptų lėšų dydis, bet ir visuomenės pasitikėjimas šia sistema bei įstatymai reglamentuojantys kaupiamųjų fondų veiklą.

Pagal administravimą pensijų sistemos gali būti skirstomos į centralizuotas ir į decentralizuotas. Centralizuotoje organizacijoje visą pensijų sistemą valdo viena institucija, kuri pati priima visus sprendimus. Decentralizuotoje organizacijoje kiekvienas padalinys turi teisę priimti autonominius sprendimus.

Lietuvos pensijų sistema administruojama centralizuotai, tačiau reguliuojama Lietuvos Respublikos Vyriausybės, o įmokas pensijoms surenka „Sodra“, drauge pervesdama reikiamas lėšas į kaupiamuosius fondus. Lietuvos laisvosios rinkos instituto ekspertės teigia, jog dėl ekonominės krizės sumažinus procentą į pensijų kaupiamuosius fondus, tapo akivaizdu, kad įmokų pervedimo į kaupimo principu veikiančius pensijų fondus patikėjimas „Sodrai“ buvo esminė klaida, tas pats, kaip voveraitės priežiūrą patikėti meškai. Riešutus kaupianti voveraitė liks saugi, kol meška soti²⁵.

²⁴ Gylis, P. Pensijų sistema Lietuvoje: dilemos ir kontraversijos //Viešoji politika ir administravimas. 2002, Nr.2.

²⁵ Leontjeva, K., Valdžia nusitaikė į būsimus pensininkus // http://www.lrinka.lt/index.php/meniu/ziniasklaidai/straipsniai_ir_komentarai/valdzia_nusitaike_i_busimus_pen_sininkus/5265

Taigi dabar funkcionuojanti Lietuvoje centralizuota pensijų sistema gali būti vertinama kritiškai: tiesioginis įmokų pervedimas į kaupiamuosius fondus suteiktų geresnes garantijas ir didesnę pasitikėjimą pensijų sistema, susidarytų mažesnė tikimybė, kad įmokos būtų sumažintos, o lėšos nusavintos. Vis dėlto tenka pripažinti, jog šiuo atveju galėtų iškilti kitos problemos – tai žmonių migracija darbo rinkoje bei didesni rūpesčiai darbdaviams dėl dokumentacijos tvarkymo pervedant įmokas tiesiogiai į pensijų fondą. Taigi galima būtų įvardyti vieną Lietuvos dabartinės pensijų sistemos problemą – tai pensijų sistemos centralizuotą valdymą bei „Sodros“ dominuojančią poziciją.

1.2.5. Privačių pensijų sistemos

Aptarus dabar Lietuvoje funkcionuojančią centralizuotą pensijų sistemą, vertėtų aptarti pasaulinį privačių pensijų sistemų kontekstą.

Pasaulyje veikia kelios privačių pensijų sistemos, tačiau, V.Nikitino teigimu, pagal susiklosčiusias tradicijas galima išskirti tris stambias pasaulinėje praktikoje taikomas privačių pensijų sistemas:²⁶

- anglosaksiškasis pensijų fondo variantas;
- kai kurių Europos valstybių (vokiškai kalbančių šalių);
- JAV pensijų fondo variantas.

Anglosaksiško pensijų fondo variantas turi juridinio asmens – vadinamo trasto (angl. trust - pasitikėti) - statusą. Šio tipo pensijų fondai - privatūs arba mišrūs. Privatūs – tai nepriklausomai veikiantys nuo valstybės, mišrūs - kai valstybė perima dalį fondų įsipareigojimų, susidariusių dėl jų nemokumo. Šio tipo pensijų fondų įkūrėjai yra įmonės (darbdaviai), kurie skiria pensijų fondų valdytojus patikėtinius. Svarbu yra ir tai, kad pats pensijų fondas nesiekia pelno tiesiogiai sau, o yra suinteresuotas, kad pelną gautų nariai. Tokį principą galima prilyginti pelno nesiekiančioms organizacijoms. Tuo šie pensijų fondai skiriasi nuo draudimo įmonių, turinčių savininkus ir siekiančių pelno.

Anglosaksiškieji pensijų fondai siekia finansinių ir socialinių tikslų, išlaikydami mažiausią investicinę riziką, tenkinančią fondo dalyvio poreikius, ir valstybės nustatytą reikalavimą metinėms palūkanoms už pensijų programų dalyvių pensijų įmokas. Socialiniai tikslai reiškia darbo jėgos išlaikymą įmonėje ar maksimalų bei saugų atstovavimą programos dalyvių interesams²⁷.

²⁶ Nikitinas V. Pensijų fondų raida ir ypatybės // Jurisprudencija, 2003, t.40 (32), P.102.

²⁷ Buškevičiūtė E. Mokesčių sistema. Antrasis pataisytas leidimas. Kaunas: Technologija, 2005, P.141.

Kai kurių Europos šalių pensijų fondai. Šie pensijų fondai veikia vokiškai kalbančiose šalyse – Vokietijoje, Austrijoje, Liuksemburge. Fondai yra privatūs, jų lėšos neatskirtos nuo įmonės lėšų, o tik įrašomi į bendrą įmonės balansą. Pensijos yra finansuojamos iš paprastų įmonės įplaukų. Balansiniams mokėjimams taikomos mokestinės lengvatos. Pensinio fondo valdymui skiriamas atsakingas asmuo ir taip sukuriamas dar vienas įmonės padalinys, atsakingas už pensinio fondo tinkamą funkcionavimą, garantuotą pelno siekimą. Lėšos yra investuojamos finansų rinkose.

JAV pensijų fondo variantas yra labai artimas anglosaksiškajam, tad kai kurių autorių neišskiriamas kaip atskiras pensijų fondo variantas. Jis laikomas pačiu jauniausiu, turi tik jam būdingų bruožų, nes veikia JAV. Vis labiau populiariesni tampa individualūs, veikiantys savarankiškai, o ne prie įmonės, pensijų fondai. Juose pensijas gali kaupti visi, kuriuos tenkina kaupimo sąlygos, bei pasirinkti palankų fondą ir investavimo strategiją. Svarbus fondų veikimo principas - lėšų atskyrimas nuo įmonės. Pensijų fondų struktūra susideda iš dviejų juridškai savarankiškų dalių: paties fondo, kuriame kaupiamos pensijų įmokos, ir jį valdančios įmonės, kuriai bankrutavus, pensijų fondus valdančios įmonės lėšos yra perskirstomos kitoms pensijų fondus valdančioms įmonėms.

Apibendrinant galima teigti, kad pirmieji pensijų fondai kūrėsi prie įmonių, o vėliau, išstobulėjus sistemai, buvo steigiami privatūs fondai. Valstybės suinteresuotos remti ir propaguoti papildomus pensijų fondus dėl ekonominių problemų bei vis labiau blogėjančios demografinės padėties.

Atsižvelgiant į pasaulinę pensijų sistemų kūrimo patirtį, tikėtina, jog jų idėjas galima būtų pritaikyti ir Lietuvos realijoms, nes poreikis kurti stabilią kaupiamuoju principu paremtą pensijų sistemą yra aktualus ir mūsų gyvenamuoju laikotarpiu: nepasiteisinus kaupiamosios pensijos sistemos lūkesčiams, dalį lėšų turėtų kompensuoti valstybė įvairių išmokų forma, tuo garantuodama gyventojams didesnę pasitikėjimą savo finansine ateitimi.

2. PENSIJŲ SISTEMŲ REFORMŲ ĮGYVENDINIMAS

2.1. Veiksniai, turėję įtakos kaupiamųjų pensijų atsiradimui Lietuvoje

Valstybės reglamentuojama centralizuota ir tariamai socialinę lygybę prieš įstatymą garantuojanti kiekvienam piliečiui pensijų sistema Lietuvoje buvo pagrįsta tarybiniais metais, o prasidėjus politiniams, socialiniams, ekonominiams pokyčiams atgavus Lietuvos nepriklausomybę 1990 metais, susvyravo jos pamatai ir tai lėmė pensijų sistemos pokyčių laukimą, sudarė sąlygas jiems įvykti bei pagaliau buvo sulaukta ir pačių reformų. Kaupiamųjų pensijų atsiradimas – viena iš naujovių.

Manoma, jog kaupiamųjų pensijų atsiradimą Lietuvoje įtakėjo keletas veiksnių: demografinis procesas (mažėjantis gimstamumas, didėjantis mirtingumas ypač tarp darbingo amžiaus žmonių), vidinė migracija, laikina ir ilgalaikė emigracija, reiškiniai šalies ekonomikoje.

Pagrindinė gyventojų skaičiaus mažėjimo priežastis yra emigracija. Demografinę padėtį blogina intensyvi emigracija iš Lietuvos. Per pastaruosius 10 metų iš Lietuvos išvyko apie 300 tūkst. gyventojų²⁸, tačiau oficiali statistika fiksuoja tik nedidelę dalį. Neaišku, kiek išvyksta nedeklaruodami išvykimo arba trumpam laikui (sezoniniams darbams), kuris tampa ilgesniu periodu, nei buvo planuota. Įsidarbinimo ir apsigyvenimo sąlygos Vakarų Europoje, Skandinavijos šalyse, JAV ir kt. darosi vis palankesnės. Planavusieji išvykti trumpam dažnai įsikuria užsienio šalyse (kartais net su visa šeima) ir nebegrįžta į Lietuvą. Emigravusius lietuvius darbo rinkoje dažniausiai keičia pigiai, kartais nelegaliai dirbantys užsieniečiai iš trečiųjų šalių (rusai, ukrainiečiai, baltarusiai, kinai ir kt.) Lietuvos statistikos departamento duomenimis, 2003 m. į Lietuvą imigravo 4728 asmenys, 2005 – 6789, o 2007 – jau 8609²⁹, kurie ateityje netaps Lietuvos pensininkų išlaikytojais.

Pagrindinės emigracijos iš Lietuvos priežastys – nuoseklios valstybės politikos šiems procesams valdyti nebuvimas (bent jau iki 2005 m.), nepalankių socialinių, ekonominių ir psichologinių motyvacijų gyventi Lietuvoje nebuvimas, ypač jaunimui, susidarymas, tautinio mentaliteto silpnėjimas³⁰. Emigracijos srautai nuolat atsinaujina, nes natūralu, kad žmonės išvyksta į šalis, kur geresnis pragyvenimo lygis, stabilesnės socialinės garantijos.

Valstybė ėmėsi priemonių migracijos procesams valdyti: priimti reikalingi teisės aktai, skiriamos gana didelės lėšos. Vienas iš svarbiausių tokių teisės aktų yra Ekonominės

²⁸ Čičinskas J. Europos Sąjunga ir emigracija. Ar nesumažės Lietuva? // Integracijos žinios, 2006 04 14, Nr. 10. P. 1.

²⁹ Lietuvos statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės. Tarptautinė migracija (duomenų bazė). <http://www.stat.gov.lt/lt/pages/view/?id=1906>

³⁰ Emigracija iš Lietuvos: padėtis, problemos, galimi sprendimo būdai. 2006m. kovo 17d. Konferencijos medžiaga // <http://www3.lrs.lt/docs2/TKAKCQXM.PDF> [žiūrėta 2009-07-28]

migracijos reguliavimo strategija³¹, kurią Lietuvos Respublikos Vyriausybė patvirtino 2007 m. Galima būtų daryti prielaidas, kad reikėtų užtikrinti esamiems Lietuvos gyventojams palankesnes darbo, mokesčių ir pragyvenimo sąlygas, tuomet kiltų mažiau problemų šalyje ir reikėtų mažiau lėšų rūpintis išvykusiųjų susigrąžinimu.

Kitas demografinis faktorius - neigiamas gimstamumas, kurį lemia sunkios gyvenimo sąlygos, didelis nedarbas, vidinė migracija. Studentai išvažiuoja studijuoti į didesnius miestus ir dažnai negrįžta į vietą, iš kurios yra kilę, nes nėra darbo. Didieji miestai vis labiau plečiasi, o kaimuose ir miesteliuose vis labiau mažėja žmonių. Provincijoje nekuriamos darbo vietos, daug bedarbių, kuriems reikalingos pašalpos. Šeima kuriama vėliau, nes įgijus vidurinį išsilavinimą dar mokomasi 4-6 metus, kyla sunkumų susirasti darbą, įsigyti būstą („atsistoti ant kojų“). Žmonės linkę užsitikrinti finansinę gerovę, o tik paskui gimdyti vaikus. Tėvai nepajėgūs finansiškai užtikrinti vaiko poreikių ir ateities, tad apsiriboja vienu ar dviem vaikais. Mažėjant gimstamumui, mažėja ir būsimų darbuotojų skaičius.

Visuomenės senėjimo procesas būdingas ne tik Lietuvai, bet ir visam pasauliui. Tai globalus reiškinys. Europos Sąjungos dokumentuose teigiama, kad norint susidoroti su gyventojų senėjimo poveikiu biudžetui, reikia įgyvendinti valstybės narėms, tarp kurių yra ir Lietuva, trejopą strategiją, kurios uždaviniai būtų šie³²:

- Subalansuoti biudžetą ir palaikyti tokią jo būklę bei sparčiau mažinti valstybės skolas.
- Valstybės narės turi padidinti užimtumą, ypač moterų ir vyresnio amžiaus žmonių, bei darbo našumą. 2005 m. ES užimtumo lygis buvo 63,8% – daugiau negu 2000 m. (62,4 %), tačiau dar toli nuo siektinų 70%, dėl kurių valstybės narės yra susitarusios. Sėkmingai įgyvendinus užimtumo ir našumo skatinimo priemones – o tai tiesiogiai dera su Lisabonos strategija – padidėtų potencialus ekonomikos augimas, ateityje pakiltų gyvenimo lygis ir būtų prisidėta prie tvarumo.
- Vyriausybės turi pertvarkyti pensijų, sveikatos apsaugos ir ilgalaikės priežiūros sistemas taip, kad jos būtų tinkamos ir perspektyvios, garantuotų socialinę apsaugą kiekvienam gyventojui.

Maždaug pusėje valstybių narių įgyvendintos reformos padėjo sumažinti senėjimo poveikį biudžetui. Tačiau manoma, jog pensijų reformos bus sėkmingos tik tada, jei kartu bus pailgintas darbingas amžius. Tokiu būdu žmonės galėtų sukaupti didesnę pensiją ir ateityje

³¹ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2007 m. balandžio 25 d. nutarimas Nr. 416 „Dėl ekonominės migracijos reguliavimo strategijos ir jos įgyvendinimo priemonių 2007-2008 metų plano patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 2007, Nr. 49-1897.

³²<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/06/1356&format=HTML&aged=1&language=L T&guiLanguage=en> IP/06/1356 [žiūrėta 2009-07-28].

susidarytų geresnis pensijos ir darbo užmokesčio santykis. Tačiau, kad taip būtų, gali prireikti tolesnių struktūrinių reformų. Bedarbių skaičius gali didėti ypač dėl pagyvenusio amžiaus žmonių, nes jiems sunkiau rasti darbą ar persikvalifikuoti.

Lietuva irgi stengiasi įgyvendinti šią strategiją, tačiau rezultatai nėra optimistiški. Be to, prognozės, susijusios su gyventojų senėjimu Lietuvoje, tampa vis pesimistiškesnės. Remiantis statistikos departamento duomenimis, prognozuojama, kad šalies gyventojų skaičius mažės. 2050 m. Lietuvoje gyvens 2881,1 tūkst. gyventojų ir kas trečias bus pagyvenęs³³. Atsižvelgiant į ilgėjančią žmonių gyvenimo trukmę, ilgėja ir laikotarpis, per kurį šie asmenys turės gauti senatvės pensiją.

Socialiniai rodikliai Lietuvoje. Remiantis Eurostat duomenimis, 2004 - 2050 metų laikotarpiu gyventojų Lietuvoje sumažės 16,4 proc., 15-64 m. gyventojų amžiaus grupėje sumažės nuo 67,3 iki 59,6 proc.), tačiau vyresnio amžiaus žmonių padaugės nuo 15 proc. (2004 m.) iki 26,7 proc. (2050 m.). Gimstamumas Lietuvoje ėmė mažėti nuo 1990 m. ir 1994 m. jis pasiekė mažiausią skaičių per visą šalies istoriją, o natūralus gyventojų prieaugis tapo neigiamas (daugiau žmonių mirė nei gimė). Labai padidėjo darbingo amžiaus žmonių (ypač 30-35 m. vyrų) mirtingumas - ir dėl ligų, ir dėl traumų. Pensinio amžiaus žmonių, tikėtina, gyvenimo trukmė beveik nepasikeitė – asmuo, sulaukęs 60 m., vidutiniškai dar gyvena apie 21 m., ir tai yra gana ilgas laiko tarpas, kai jam reikia mokėti pensiją.

Reiškiniai šalies ekonomikoje. Po Nepriklausomybės atgavimo vyko intensyvus privatizavimo procesas. Padidėję socialiniai mokesčiai įmonėms kartu padidino ir darbo jėgos kaštus. Norėdamos išlikti konkurencingos darbo rinkoje, įmonės buvo priverstos mažinti sąnaudas. Kaip viena iš galimybių sumažinti išlaidas - slėpti tikruosius darbuotojų užmokesčius (atlyginimas vokeliuose), įdarbinti nelegaliai ar kitaip apeiti įstatymus. Pensijų sistemos reformos išvakarėse neapskaitomos ekonomikos Lietuvoje mastai buvo nuo 15,2 iki 18,9% oficialaus BVP, o nefinansinių įmonių sektoriuje vidutiniškai buvo nedeklaruojama apie 14,3% pajamų³⁴. Realus įmokų ir išmokų ryšys įmanomas tik realiai kaupiant šias įmokas ir apskaitant individualiai, ko ir buvo siekta privačiu kaupimu dalį socialinio draudimo įmokų pervedant į privačius pensijų fondus.

Taigi sąlygas pensijų reformai sudarė politiniai, socialiniai ir ekonominiai pokyčiai Lietuvos gyvenime, 1990 metais atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, o privačių kaupiamųjų pensijų fondų atsiradimą paskubino demografiniai procesai bei neapskaitomos ekonomikos mastų augimas.

³³ <http://www.stat.gov.lt/lt/news/view/?id=2130> [žiūrėta 2009-08-20].

³⁴ Oficialiai neapskaitytos ekonomikos Lietuvoje tyrimas. Vilnius: Statistikos departamentas, 2004.

2.2. Įvykdytų pensijų sistemų reformų analizė

Siekiant pakeisti pensijų sistemą reikėjo imtis tam tikrų reformų. R.Lazutkos teigimu, Lietuvoje poreikis keisti egzistuojančią socialinio draudimo sistemą ir naujos socialinio draudimo pensijų sistemos kūrimas Lietuvoje prasidėjo dar iki Lietuvos Nepriklausomybės paskelbimo. 1990 m. vasario 13 d. Aukščiausioji Tarybas priėmė nutarimą „Dėl Lietuvos TSR Valstybinio socialinio draudimo sistemos pertvarkymo“. Jame nurodoma iš Tarybų Sąjungai pavaldžių Lietuvos profesinių sąjungų perimti socialinį draudimą valstybės žinion³⁵. 1990 m. kovo 13 d. buvo sukurta Valstybinio socialinio draudimo valdyba („SODRA“). Reformos esmė – draudimo prioriteto įvedimas, išlaikant darbo skatinimą ir socialinių išmokų infliacijos reguliavimą.

Lietuvos valstybinio socialinio draudimo sistemos pagrindų kūrimas buvo pradėtas 1990 m. spalio 23 d. priėmus Valstybinio socialinio aprūpinimo sistemos pagrindų įstatymą³⁶, kuriuo numatyta, kad visuomenės socialinio aprūpinimo pagrindas yra valstybinio socialinio aprūpinimo sistema, bet greta jos gali egzistuoti įvairios privačios ir visuomenės socialinio aprūpinimo sistemos. Šis įstatymas svarbus ir tuo, kad įteisino valstybinio socialinio draudimo biudžeto savarankiškumą bei atsiskyrimą nuo valstybės biudžeto.

1991 m. buvo priimtas Valstybinis socialinio draudimo įstatymas, kuriame nustatyta valstybinio socialinio draudimo išmokų rūšys, skirtinga samdomųjų darbuotojų ir savarankiškai dirbančiųjų asmenų socialinio draudimo tvarka, finansavimo bei administravimo sistema. Šį aptartą laikotarpį ir įstatymus sąlyginai galima priskirti pirmajam pensijų sistemos reformos etapui, kuris padėjo pagrindus valstybinio socialinio draudimo sistemos formavimuisi.

Pensijų sistemos reforma Lietuvoje pradėta įgyvendinti nuo 1995 m. dviem etapais. Pirmasis etapas prasidėjo, kai 1994 m. liepos 18 d. priimtas Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymas³⁷, įsigaliojęs 1995 m. sausio 1d., apima valstybinių socialinio draudimo pensijų rūšis, jų sandarą, apskaičiavimo ir mokėjimo tvarką. Šiuo įstatymu buvo pakeista pensijų skaičiavimo formulė, sugriežtinti reikalavimai galintiems gauti pensiją, atidėtas pensinis amžius. Ilginant amžių iki pensijos buvo tikimasi šiek tiek pagerinti dirbančiųjų ir mokančiųjų socialinio draudimo įmokas asmenų bei gaunančių pensijas asmenų santyki, taip palengvinant socialinio draudimo sistemą, tačiau tai blogino

³⁵ Lazutka, R., Pensijų sistemų raida Lietuvoje. Filosofija.Sociologija. 2007.T.18. Nr.2 P.73.

³⁶ Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio aprūpinimo sistemos pagrindų įstatymas, 1990-10-23. <http://www.lrs.lt> [žiūrėta 2009 09 10].

³⁷ Lietuvos Respublikos valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymas // Valstybės žinios, 1994, Nr.59-1153.

nedarbo situaciją. Didėjo priešpensinio amžiaus žmonių nedarbas ir tuo pačiu išaugo bedarbio ar kitos išmokos, pašalpos. Svarbiausi įstatymo tikslai buvo šie: norėta atstatyti pensijų diferenciaciją, sustiprinti ryšį tarp sumokėtų įmokų ir gaunamų išmokų, skatinti žmones draustis valstybiniu socialiniu draudimu ir kt.

Dalį lėšų laukti antroje pensijų pakopoje ir pereiti prie kaupiamųjų fondų inicijavo Lietuvos laisvosios rinkos institutas, Socialinės apsaugos ir darbo ministerija. Prieš kaupiamųjų fondų steigimo pradžia buvo atliktas tyrimas, kurio vienas iš iniciatorių ir bendraautorių ekonomistas R.Lazutka. Teisiniai kaupiamųjų pensijų pagrindai susiję buvo susieti su Pensijų sistemos reformos įstatymu³⁸.

Pensijų reformą, SADM specialisto M.Ignatavičiaus teigimu, optimaliausia buvo pradėti ne anksčiau kaip 2004 m. ir ne vėliau kaip 2008 m., kadangi 2005-2020 m. numatomas ženklus darbingo amžiaus asmenų daugėjimas, susijęs su ankstesne 1980-1990 m. gimstamumo banga. Dėl šios demografinės bangos socialinio draudimo biudžetas 2005-2020 m. gali būti perteklinis, o 2040-2070 m. laukiama socialinio draudimo biudžeto deficito, kurį lems dabar esantis mažas gimstamumas³⁹.

Antrasis etapas prasidėjo, kai 2002 m. gruodžio mėn priimtas Lietuvos Respublikos pensijų sistemos reformos įstatymas⁴⁰, leidžiantis gyventojams dalį jų mokamų socialinio draudimo įmokų kaupti asmeninėse sąskaitose, atidarytose pensijų fonduose. Šį įstatymą įgyvendina 2003 m. liepos 4 d. priimti Lietuvos Respublikos pensijų kaupimo įstatymas⁴¹ ir papildomo savanoriško pensijų kaupimo įstatymas, kurie nustato pensijų kaupimo sąlygas bei pensijų kaupimo bendrovių taisykles.

Antroje pensijų pakopoje, kurioje gali dalyvauti socialinio draudimo pensijų sistemos dalyviai, perkeldami dalį privalomų įmokų į pensijų fondus. Taigi jie vietoje dalies socialinio draudimo pensijos pradėjo kaupti pensijų turtą individualiose sąskaitose, kurios valdomos privačių pensijų kaupimo bendrovių. Šiuo reformos etapu buvo siekiama pasinaudoti laikinai palankia demografinė situacija ir dalį socialinio draudimo įmokų sukaupti asmeninėse dalyvių sąskaitose, taip jas atidedant „blogiems laikams“, kai demografinė situacija bus kur kas blogesnė. Tuo pačiu dalis valstybės įsipareigojimų laipsniškai perkeliama į privataus sektoriaus įsipareigojimus būsimiems pensininkams.

³⁸ Lietuvos Respublikos pensijų sistemos reformos įstatymas // Valstybės žinios, 2002, Nr.123- 511.

³⁹ Ignatavičius M. Kur eina pensijų sistema? // Lietuvos žinios. 2001, Nr. 239. P.14.

⁴⁰ Lietuvos Respublikos pensijų sistemos reformos įstatymas // Valstybės žinios, 2002, Nr.123- 511.

⁴¹ Lietuvos Respublikos pensijų kaupimo įstatymas // Valstybės žinios, 2003, Nr.75-3472.

2.3. Pensijų kaupimo privačiuose fonduose rizikos veiksniai

Kaupiamųjų pensijų sistema mokslininkų vertinama nevienapusiškai. Įvardijami tiek teigiami, tiek neigiami jos požymiai. Prof. J. Tartilas išskiria tokius kaupiamųjų pensijų pranašumus⁴²:

- 1) ji leis sutelkti dideles lėšas ir dėl to bus galimos ilgalaikės investicijos, inicijuojama kapitalo rinkos ir infrastruktūros plėtra;
- 2) paskirstys visuomenėje socialinę riziką: blogai dirbant vienai sistemai, kita gerai dirbanti sistema išlygins rizikos laipsnį, taigi žmonių aprūpinimas senatvėje bus stabilesnis ir mažiau rizikingas;
- 3) sistema patraukli psichologiniu požiūriu, nes susidaro įspūdis, kad mokama į „savo“ sąskaitą, o ne į bendrą;
- 4) sistema sudaro galimybę (ir daugelyje šalių ja naudojasi) išeiti į pensiją kliento pageidaujamu laiku, o ne būtinai sulaukus pensinio amžiaus, kaip numato Lietuvoje diegiamas modelis - taigi pats suinteresuotas asmuo spęs, kada jam eiti į pensiją - dažniausiai atsižvelgiama į paskaičiuoto anuiteto (t.y. išmokos iki gyvos galvos) dydį;
- 5) sukaupta pensija yra paveldima.

Kiti autoriai išskiria tokias kaupiamųjų pensijų sistemos teigiamas savybes⁴³:

- 1) kaupiamųjų pensijų fondai yra priemonė spręsti socialinio draudimo pensijų sistemų problemas socialinio draudimo pensijų sistemą papildžius kaupiamųjų pensijų schemomis;
- 2) kaupiamųjų pensijų sistema leidžia paskirstyti apsaugos senatvėje finansavimą tarp skirtingų mechanizmų, kadangi dalyvavimas pensijų sistemoje paskirstytų politinę riziką ir investicinę riziką;
- 3) tokia sistema leistų sumažinti bendrą riziką bei pagerinti pensinį aprūpinimą;
 - a) kadangi pensijų kaupimo neįtakoja visuomenės demografiniai pokyčiai, pensijos dydis priklauso tik nuo to, kokio dydžio yra mokamos įmokos į pensijų fondus bei koks gaunamas investicinis pelnas - tai leidžia asmeniui kaupti lėšas atsižvelgiant į savo poreikius;
 - b) ši sistema leidžia kaupti lėšas ir tiems, kurie nepatenka į socialinio draudimo sistemą - tikėtinas mokesčių slėpimo problemos mažėjimas;

⁴² Tartilas J., Socialinės saugos pagrindai. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2005, P.76.

⁴³ Januškevičius M., Kaupiamųjų pensijų fondų efektyvumas: teigiami ir neigiami bruožai: magistro baigiamasis darbas, 2007.

c) kaupiamieji pensijų fondai gali padidinti visuomenės santaupas ir kartu investicijas, kurios paspartintų ekonomikos augimą.

Prie jau išvardintų kaupiamųjų fondų privalumų galima paminėti, jog sukauptos lėšos yra asmens nuosavybė, kurią gali paveldėti artimieji.

Kaupiamųjų pensijų sistemoje išvelgiama ir neigiamų bruožų. Prof. J.Tartilas išskiria šiuos:

- 1) fondas atitrauks dalį lėšų iš socialinio draudimo;
- 2) padidins kapitalo pasiūlą; investicijų į Lietuvos vertybinius popierius atveju pensijų išmokų problema užkraunama ateities kartoms;
- 3) didėjant kapitalui, didės fondų įtaka, o tai gali neigiamai paveikti socialinę politiką;
- 4) reali grėsmė užsienio kapitalui (Čilės atvejis);
- 5) išmokoms turės įtakos rinkos svyravimai: skirtingu laiku išėjusieji į pensiją turės, nors ir vienodas įmokas mokėję, gaus skirtingas pensijas;
- 6) sistema neišsprendžia problemų tų asmenų, kurių pajamos yra mažos.

Kiti autoriai nurodo, be išvardintųjų profesoriaus, šias problemas:⁴⁴

- 1) ilgas teisės įgijimo į būsimą pensiją laikas (tačiau jis yra toks pats kaip ir siekiant gauti socialinio draudimo senatvės pensiją);
- 2) palyginti didelės administravimo sąnaudos;
- 3) nėra apsaugos nuo infliacijos, kitų neigiamų ekonominių reiškinių.

Taigi nors pensijų kaupimo sistema turi ir trūkumų, ir privalumų, jos svarbiausias tikslas yra padidinti kaupiamųjų pensijų sistemoje dalyvaujančių asmenų pajamų lygį senatvėje.

Pensijų sistema gali atrodyti nesudėtingas ir didelių investicijų nereikalaujantis procesas, o iš tikrųjų, ekonomisto E.Vilko teigimu⁴⁵, ji yra sudėtinga, nes tampriai susijusi su ne visada prognozuojama ekonomika, ilgalaikiais demografiniais pokyčiais ir kintančia socialine situacija. Nėra ilgalaikių prognozių, kurios visapusiškai garantuotų kaupiamųjų pensijų ateitį, nes niekas negali pasverti būsimos rizikos akcijų rinkose ar vidinės ekonomikos situacijos šalyje. Lėšų nukreipimas į privačius fondus buvo valstybės priėmimas išsipareigojimų kompensuoti privatizuojamų lėšų dalį iš valstybės biudžeto.

⁴⁴ Januškevičius M., Kaupiamųjų pensijų fondų efektyvumas: teigiami ir neigiami bruožai: magistro baigiamasis darbas, 2007.

⁴⁵Vilkas. E. Įstrigo pensijų įstatymas // <http://www.veidas.lt/lt/leidinys.full/3cec8b3a97625> [žiūrėta 2009-09-01].

Iškilo dilema: arba mažinti kitoms sritims finansavimą, arba skolintis, nes rezervinio fondo sukauptą nebuvo.

Būtina aptarti, su kokiomis rizikomis asmuo gali susidurti dalyvaudamas pensijų sistemoje. Mokslo literatūroje nurodomos įvairios rizikos grupės. Pavyzdžiui, E.Buškevičiūtė skiria finansinę ir nefinansinę riziką. Pirmąją sudaro demografinė ir politinė rizika. Antrajai – finansinės rizikos – grupei priklauso valiutos, palūkanų normų, infliacijos, koncentracijos ir investicinė rizika⁴⁶. Šiame darbe išskiriami keturi rizikos veiksniai. Dalyvaujant kaupiamųjų pensijų sistemoje, rizikos veiksniai gali priklausyti nuo asmens pasirinkimo (kokiam pensijų fonde dalyvaus) arba būti jam tiesiogiai nepavaldūs: politinės valdžios veiksniai (įstatymų įtaka), ekonominės (ekonomikos nuosmukis) bei institucinės rizikos (fondų veikla). 1981 m. Čilėje buvo įvykdyta pensijų reforma, kuri turėjo didžiulės įtakos visam pasauliui. Čia visa pensijų sistema buvo privatizuota – įsteigtos ne tik privačios sąskaitos ir minimalus perskirstymas (tik invalidumo ir našlių pensijų atveju), bet ir valdoma visiškai privačiai, prižiūrint valdiškai agentūrai⁴⁷.

Pensijų kaupimo privačiuose fonduose rizikos veiksniai gali būti: politinės valdžios, ekonominės rizikos, institucinės ir asmeninės rizikos veiksniai. Juos aptarsime.

2.3.1. Politinės valdžios veiksniai

Siekdama įsiteikti būsimam rinkėjui, politinė valdžia priima sprendimus, kurių vykdymui reikia vis daugiau lėšų. Kaip vienas iš tokių pavyzdžių galėtų būti pensijų padidinimas atsižvelgiant į perteklinį biudžetą, tačiau nepasiekiant atsargos ateičiai. Skolintas lėšas iš bankų su tam tikrais procentais turi mokėti visi dirbantieji. Vis labiau mokesčių našta darosi nepakeliama. Dabartinė pensijų sistema nėra tiesiogiai apsaugota nuo politinės valdžios sprendimų, kurie gali neigiamai veikti pensijų sistemą. Politikai stengiasi nepriimti nepopuliarių sprendimų, kurie menkintų reputaciją.

Privačių pensijų fondų steigimą Lietuvoje inicijavo Lietuvos laisvosios rinkos institutas, kuris nuolat teikia pasiūlymus, kaip pagerinti pensijų fondų funkcionavimą, ir dažnai nevengia kritikuoti politinės valdžios sprendimų, kurie stabdo arba turi ilgalaikį neigiamą poveikį pensijų sistemai. Kaip vienas iš kritikuotinų veiksnių gali būti įvardijamas įmokų sumažinimas į privačius fondus. Politinė valdžia, atsižvelgdama į dabartinę Lietuvos ekonominę situaciją, nuo 2009 m. sausio 1 d. sumažino pervedimus į privačius pensijų

⁴⁶ Buškevičiūtė E. Mokesčių sistema. Kaunas: Technologija, 2003, P.139.

⁴⁷ Pasaulinė pensijų fondų praktika ir patirtis//

http://www.lrinka.lt/index.php/pranesimai_prezentacijos/pasauline_pensiju_fondu_praktika_ir_patirtis/2140;from_topic_id;34 [žiūrėta 2009-07-28]

fondus nuo 5,5 iki 3 proc., o nuo liepos 1d. - iki 2 proc. Šis sprendimas leis sutaupyti lėšų „Sodros“ biudžetui, bet kartu sumenkino pasitikėjimą pensijų reforma ir pablogino pensijų kaupimo bendrovių padėtį, pasunkino pastovių sąnaudų našta, atėmė galimybę kaupti ir investuoti lėšas senatvei būsimiems pensininkams paisydama tik dabartinių pensininkų interesų.

Pensijų fondų asociacijos teigimu⁴⁸, maždaug 217,5 mln. litų per paskutinius keturis mėnesius nepasiekė pensijų kaupimo sistemoje dalyvaujančių dirbančiųjų sąskaitų dėl to, kad buvo sumažintos įmokos iš „Sodros“ nuo 5,5 iki 3 proc. dirbančiojo gaunamų pajamų. Dar beveik 6,5 mln. litų būsimųjų pensininkų nuostolių susidarė dėl to, kad šią sumą iš investicijų būtų uždirbusios sąskaitų nepasiekusios lėšos. Sunku prognozuoti kaupiamosios sistemos ateitį ir kokią įtaką turės valdžios primami sprendimai po 20-40 metų, nes dabartiniai dirbantieji šiuo metu gauna ne tik mažesnius atlyginimus, bet ir sumažintas įmokas į privačių fondų asmeninę sąskaitą.

Šiuo metu politinė valdžia siekia papildyti Lietuvos Respublikos pensijų sistemos reformos įstatymą ir siūlo Lietuvos Respublikos pensijų sistemos reformos įstatymo 2, 3, 7, 10 straipsnių pakeitimo ir įstatymo papildymo 3¹ straipsniu įstatymo projektą⁴⁹, kurio aiškinamajame rašte nurodytas projekto tikslas - atsižvelgiant į patobulintą pensijų kaupimo įstatyme nustatytą II pakopos pensijų fondų veiklos reglamentavimą, užtikrinti II pakopos pensijų tvarumą ir funkcionavimą, taip pat pasiekti didesnę teisinio reguliavimo aiškumą ir nuoseklumą. Įgyvendinant šį tikslą, įstatymo projekte siūloma galiojančią teisinę bazę papildyti šiomis priemonėmis⁵⁰:

- 1) privaloma tvarka tampa II pakopos pensijų dalyviais;
- 2) pailginti terminus, per kuriuos pirmą kartą būtų sudaromos pensijų kaupimo sutartys;
- 3) atsisakyti termino tik po 3 metų keisti pensijų fondo valdytoją.

Kiekviena priemonė iš trijų gali daryti tiek teigiamą, tiek neigiamą poveikį pensijų sistemos kaitai. Darbo autorė plačiau aptars aukščiau išvardintas priemones ir išskirs teigiamų ir neigiamų poveikių galimybes.

⁴⁸ Asociacija: būsimieji pensininkai „Sodrai“ jau „atidavė“ po 224 Lt // http://www.buhalteris.lt/index.php?cid=819&new_id=287887 [žiūrėta 2009-09-20].

⁴⁹ Lietuvos Respublikos pensijų sistemos reformos įstatymo 2, 3, 7, 10 straipsnių pakeitimo ir įstatymo papildymo 3¹ straipsniu įstatymas / projektas // http://www.lrs.lt/pls/proj/dokpaieska.showdoc_bin?p_id=4526 [žiūrėta 2009-10-10].

⁵⁰ Aiškinamasis raštas dėl Lietuvos Respublikos pensijų sistemos reformos įstatymo 2, 3, 7, 10 straipsnių pakeitimo ir įstatymo papildymo 3¹ straipsniu įstatymo projekto // http://www.lrs.lt/pls/proj/dokpaieska.showdoc_bin?p_id=4526 [žiūrėta 2009-10-10].

1. Iki įstatymo projekto pensijų fondų sistema buvo grindžiama savanoriškumo principu leidžiant kiekvienam asmeniui pačiam nuspręsti, ar dalyvauti II pakopos pensijų kaupime pačiam pasirenkant pensijų valdytoją. Norima įvesti privalomą dalyvavimą naujai į darbo rinką atėjusiems asmenims. Teigiamas vertinimas - sumažėtų privačių fondų sąnaudos, kurios įtakotų mažesnius administravimo mokesčius ir didesnę pelną. Neigiami aspektai: suvaržoma žmogaus pasirinkimo teisė - priverstinis dalyvavimas, atsitiktinis pensijų fondo parinkimas nesiremiant aiškiais principais; iš „Sodros“ biudžeto, kuris yra šiuo metu deficitinis, į kaupiamuosius pensijų fondus reikės pervesti daugiau lėšų. Valstybė turėtų priimti dabartinius įsipareigojimus ir juos įvykdyti, o tik vėliau kurti kitus.

2. Galiojančiame įstatyme nustatyta, kad asmenys, anksčiau nesudarę pensijų kaupimo sutarties, ją gali sudaryti nuo kiekvienų kalendorinių metų sausio 1 d. iki liepos 1 d. Įstatymo projekte šį terminą siekiama pailginti, kad naujai sudaroma pensijų kaupimo sutartis įsigaliotų ir pensijų įmokos būtų pradėtos skaičiuoti nuo pirmo kalendorinio ketvirčio, einančio po kalendorinio ketvirčio, kurio metu sudaryta pensijų kaupimo sutartis buvo įregistruota Pensijų kaupimo sutarčių registre, dienos. Privalumai - suteikiamas ilgesnis laikotarpis apsispręsti ir greičiau įsigalioja sutartis, todėl anksčiau įvyksta pinigų pervedimas ir investavimas. Neigiamų aspektų nėra.

3. Panaikinus nustatytus apribojimus, draudžiančius naujiems pensijų kaupimo bendrovės dalyviams pereiti į kitą kaupimo bendrovę, valdančią pensijų fondą, anksčiau nei po trejų metų padidins kaupimo dalyvių migraciją tarp fondų. Teigiama būtų tai, kad vyks konkurencija tarp fondų ir žmogus galės pasirinkti pelningesnę fondą. Neigiamas aspektas - sumažės sukauptos lėšos asmens sąskaitoje, nes bus atskaitoma iki 3 proc. dydžio nuo dalyvio pervedamų lėšų kiekvienos migracijos proceso metu.

Apibendrinant galima daryti šias išvadas: „Sodros“ biudžetas šiuo metu nėra pasiruošęs surasti lėšų, kurios būtų reikalingos projektui įgyvendinti. Darbo autorė siūlytų šį projekto svarstymą atidėti ir šiuo metu sutelkti dėmesį į valstybės biudžeto mažinimą, tačiau išlaikant pagrindines garantijas socialinės apsaugos funkcionavimui užtikrinti. Projekto įgyvendinimui skirtas lėšas reikėtų skirti „Sodros“ biudžetui, taip išvengiant 2 proc. valstybinio socialinio draudimo mokesčio didinimo ir būsimiems bedarbiams reikalingo finansavimo.

2.3.2. Ekonominės rizikos veiksniai

Pensijų dydis ir jų finansavimas tiesiogiai susijęs su ekonomine situacija šalyje, tad reikia kovoti dėl ekonomikos augimo, kuriam turi pritarti Vyriausybė.

Pensijų kaupimo tikslas – anuiteto gavimas sulaukus pensinio amžiaus. Pensijų anuitetas – dalyviui iki gyvos galvos mokama periodinė išmoka, kurios visa išmokėjimo rizika tenka išmokų mokėtojui – gyvybės draudimo bendrovei. Anuitetas gali būti išmokamas dviem būdais, kuomet įstatymo numatyta tvarka gali būti nuperkamas pensijų draudimo įmonėje, vykdančią pensijų anuitetų draudimo veiklą.

Svarbiausias klausimas ir kaupiamųjų pensijų efektyvumo rodiklis yra anuiteto perkamoji galia, kurią gali sumažinti infliacija. Anuiteto perkamąją galią gali įtakoti ir skirtumas tarp dirbančiųjų ir pensininkų, kurių skaičiaus didėjimas prognozuojamas ir buvo aptartas poskyryje „Veiksniai, turėję įtakos kaupiamųjų pensijų atsiradimui Lietuvoje“. Mažesnis dirbančiųjų santykis, lyginant su pensinio amžiaus žmonių skaičiumi, sukels paslaugų ir prekių disbalansą finansų rinkoje. Nors anuiteto dydis bus aukštas, bet perkamoji vertė sumažės. Ekonomisto R. Lazutkos teigimu, kai kurie rodikliai, pvz., ilgalaikio naudojimo prekių, rodo, jog kartais jos atpinga, ir, žinoma, tai turi poveikį mažesnes pajamas turintiems žmonėms. Tačiau skirtingas pajamas turintiems žmonėms bendras infliacijos rodiklis turi nevienodos įtakos. Tai susiję ir su komunalinėmis paslaugomis, kurios kompensuojamos priklausomai nuo šeimos pajamų⁵¹. Vertybinių popierių komisijos vertinimu, dėl dabar galiojančių atskaitymų dydžio pensijų kaupime dalyvaujantis asmuo praranda vidutiniškai 23 % būsimos pensijų išmokos vertės⁵² neskaičiuojant būsimos infliacijos.

Vertinant PF rezultatus būtina atsižvelgti į tai, kad nuo 2007 m. lapkričio iki 2009 m. kovo pasaulio finansų rinkose tęsėsi krizė, kurios metu nuvertėjusio pensijų fondų turto vertei atstatyti dar nebuvo laiko⁵³. Lieka tik laukti pasaulinės ekonomikos, o kartu ir Lietuvos ekonomikos, atsigavimo.

2.3.3. Institucinės rizikos

Kiekvienas pensijų fondo dalyvis turi asmeninę sąskaitą, tačiau fondo valdymas yra patikėtas valdytojui, už kurio paslaugas imami mokesčiai. Fondo valdytojo sprendimu ar likvidavimo atveju draudėjo sąskaita ir lėšos yra perduodamos kitam valdytojui. Tokiu atveju administraciniai mokesčiai dėl perėjimo netaikomi, nes ne dėl apdraustojų kaltės įvyko pokyčiai. Siekiant skaidrumo ir sukauptų lėšų apsaugojimo, privačiuose fonduose veikia saugikliai.

⁵¹ Bušinskaitė, L. Ekspertų nuomonės dėl minimalaus darbo užmokesčio ir pensijų didinimo skiriasi // http://www.politika.lt/index.php?cid=9301&new_id=4842

⁵² Nausėdaitė V., Ar pagrįsti pensijų fondų įmokos mokesčiai // Veidas, 2007 m. balandžio 19 d. Nr.16.

⁵³ <http://www.vpk.lt/lt/pensiju-ir-investiciniai-fondai/14218/>

Vienas iš svarbiausių pensijų fondų lėšų saugumo faktorių - tai draudimas pensijų fondų įmonėms užsiimti tam tikra veikla, pvz., teikti paskolas., laiduoti už kitą asmenį dėl prievolės vykdymo, imti paskolas, leisti obligacijas, įkeisti turimus vertybinius popierius, prisiimti su pensijų fondo veikla nesusijusių įsipareigojimų ir pan.

Pensijų fondo dalyvis turi teisę keisti pensijų fondą ar valdytoją remdamasis nepatenkinamais įmonės veiklos rezultatais, siekdamas sumažinti ar padidinti rizikos laipsnį ir kt., tačiau privalo laikytis įstatymo reglamentuotų taisyklių⁵⁴ pereidamas pas kitą fondo valdytoją.

Svarbus saugiklis - teisė būti informuotam visais pensijų kaupimo klausimais: gauti informaciją apie jo pensijų sąskaitos būklę, lėšų investavimo strategiją, gautą investicinę grąžą, taip pat valdymo įmonės finansinės veiklos audito išvadas ir kitą informaciją. Fondo dalyvių teisės įtvirtintos Papildomo savanoriško pensijų kaupimo įstatyme⁵⁵.

Vienas iš teisinių saugiklių - investavimo ribojimas. Saugumo reikalavimai pensijų kaupimo bendrovėms nustatyti Pensijų kaupimo įstatyme.⁵⁶ Kadangi pensijų kaupimo bendrovės skirstomos į draudimo ir valdymo, tad ir reikalavimai diferencijuoti. Draudimo įmonė privalo:

- 1) nuolatos vykdyti mokumo atsargos reikalavimus;
- 2) sudaryti pakankamą garantijų rezervą, jeigu pagal pensijų fondo taisykles prisiima įsipareigojimus dalyviams garantuoti tam tikrą pajamingumą.

Reikalavimai valdymo įmonei:

- 1) nuolatos vykdyti priežiūros institucijos nustatytus kapitalo pakankamumo reikalavimus;
- 2) sudaryti pakankamą garantijų rezervą, jeigu pagal pensijų fondo taisykles prisiima įsipareigojimus dalyviams garantuoti tam tikrą pajamingumą.

Reformuojant socialinio draudimo pensijų sistemą, kai privačiam sektoriui patikėta dalis valstybės funkcijų, būtina užtikrinti pensijų sistemos saugumą bei tinkamą funkcionavimą. Gyvybės draudimų bendrovių veiklą prižiūri Lietuvos Respublikos draudimo priežiūros komisija (DPK), o pensijų fondų valdymo įmonių – Lietuvos Respublikos vertybinių popierių komisija (VPK). Šios tarnybos išduoda kaupimo bendrovėms veiklos leidimus, atlieka reguliarius patikrinimus, skelbia pensijų kaupimo įmonių veiklos ataskaitas plačiajai visuomenei (spaudoje, internete).

⁵⁴ Lietuvos Respublikos papildomo savanoriško pensijų kaupimo įstatymas // Valstybės žinios, 1999, Nr. 55-1762; Valstybės žinios, 2003, Nr. 75- 3473. 33str. 2 dalis.

⁵⁵ Ten pat; Str. 26, 51- 54.

⁵⁶ Lietuvos Respublikos pensijų kaupimo įstatymas // Valstybės žinios, 2003, Nr. 75-3472. Str. 11.

Yra nustatyta daug saugiklių, kurie turėtų garantuoti sukauptų pensijų lėšų saugumą, tačiau ekspertai teisinius saugiklius vertina nevienodai. Remiantis Valstybės kontrolės auditorių išvadomis⁵⁷, galima manyti, kad pensijų fondų lėšos apsaugotos nepakankamai ir negarantuojama, jog būsimieji pensininkai, dalyvaudami kaupiamuosiuose fonduose, gaus didesnes pajamas, nei dažnai akcentuojama.. Neaišku, ar sumažėjusią papildomos pensijų dalį kompensuos išmokos iš pensijų fondų. Kyla rizika, kad sumažėjusios pensijos padidins valstybės išlaidas mažas pajamas gaunančių asmenų kompensacijoms.

Kita problema – tai pensijų fondų bankrotas, nors pensijų bendrovių veikla nuolat stebima institucijų, tačiau remiantis pasaulio patirtimi pensijų fondų istorijoje sukčiavimų ir bankrotų neišvengta, net ir stabiliose valstybėse. 1991 m. didžiulių pensijų fondo lėšų (400 mln. svarų) išėikvojimo skandalas kilo Didžiojoje Britanijoje Maksvelo įmonėje, o 2002 m. – JAV energetikos įmonėje „Enron“ pražuvo ne tik šios įmonės valdytuose darbuotojų pensijų fonduose sukaupti milijonai. Milžiniškus nuostolius skaičiavo ir daugybė kitų valstybinių ir privačių pensijų fondų, kurie buvo investavę jiems patikėtas lėšas į "Enron" akcijas⁵⁸.

Kaip buvo aptarta poskyryje „Politinės valdžios veiksniai“, įstatymo projekte kalbama apie galimybę įteisinti privalomąjį antrosios pakopos draudimą. Prof. J.Tartilas pastebi, kad pasirinkus privalomojo kaupiamojo draudimo schemą, sustiprinama jo reikšmė ir senatvės aprūpinimui, ir kapitalo rinkos plėtrai, tačiau aiškiai apribojama asmens pasirinkimo laisvė ir jo iniciatyva. Kita vertus, priversdama asmenį rinktis būtent šią taupymo formą, valstybė prisiima ir atsakomybę už šios sistemos veikimą⁵⁹.

Galima daryti išvadas, kad valstybė visapusiškai negali užtikrinti pensijų sistemos funkcionavimo privačiame sektoriuje, nes šiuo metu negali susitvarkyti su viešuoju sektoriumi.

2.3.4. Asmens rizika

Apsisprendus dalyvauti pensijų kaupime ir pasirašius sutartį su pensijų kaupimo bendrove, per 30 kalendorinių dienų yra suteikiama galimybė sugrįžti į „Sodra“, tačiau tik vieną kartą. Tokiu nuostatu skatinamas tvirtas asmenų pasirinkimas ir apsisprendimas prisiimant atsakomybę. Nutraukęs pensijų kaupimo sutartį, sudaryti naują sutartį su kita pensijų kaupimo bendrove turi teisę ne anksčiau kaip iki kitų metų, einančių po pensijų

⁵⁷ Socialinio draudimo sistemos vertinimas. Valstybės audito ataskaita. Vilnius: Valstybinio socialinio fondo valdyba (VSDFV), 2005.

⁵⁸ Budvytienė, G. Pensijų turtą saugantys barjerai per žemi // <http://kauno.diena.lt/dienrastis/kita/pensiju-fondu-turta-saugantys-barjerai-per-zemi-30838>

⁵⁹ Buškevičiūtė E. Mokesčių sistema. Kaunas: Technologija, 2003, P.148.

kaupimo sutarties nutraukimo metų, sausio 1 d. Jei asmuo pagal Pensijų sistemos reformos įstatymą pasirinko dalyvavimą pensijų kaupime, dalis jo valstybinio socialinio pensijų draudimo įmokos pervedama į jo pasirinktą privatų pensijų fondą. Apskaičiuojant senatvės pensijos dydį asmens metinis draudžiamųjų pajamų koeficientas už kiekvienus dalyvavimo pensijų kaupime metus bus atitinkamai mažinamas. Bus sumažinta asmens papildoma senatvės pensijos dalis.

Lietuvoje žmonės, norintys pasirašyti pensijų kaupimo sutartis su privačiais pensijų fondų valdytojais, gali rinktis vieną iš trijų rūšių pensijų fondų: akcijų, obligacijų ir mišraus investavimo. Nors ir skiriasi investavimo strategijomis, visi pensijų fondai yra ilgalaikiai finansiniai produktai, todėl trumpalaikiai finansų rinkų, infliacijos svyravimai jiems didesnės įtakos neturi⁶⁰. Pensijų fondo bendrovių veiklos rezultatus galima sužinoti Lietuvos Respublikos vertybinių popierių komisijos internetinėje svetainėje, kurioje skelbiama kiekvieno mėnesio ataskaita. Tai ypač aktualu asmenims, kurie nėra sudarę sutarties, bet ateityje ruošiasi. Visada yra geriau investuoti pinigus į pensijų fondą, kurio grąža yra didesnė.

Investavusieji į rizikingiausias fondus praėjusiais metais (2008 m.) prarado daugiausia (apie 30 – 50 proc.), tačiau akcijų rinkų pakilimo metu būtent šie fondai augdavo daugiausiai. Rizikuoti vengiančių ir į konservatyvius fondus investavusių žmonių pensijų vertė praėjusiais metais ne tik buvo išsaugota, bet ir padidėjo (apie 3 proc.)⁶¹. Todėl ir patariama jauniems asmenims kaupti rizikingesniuose fonduose, nes svyravimai per daugelį metų išsilygins. Asmenims, kuriems likę 10 ir mažiau metų iki pensijos, patariama kaupti konservatyviuose fonduose, kur investicinė grąža nedidelė, bet nerizikinga.

Apibendrinant galima teigti, kad asmeninė rizika ir atsakomybė yra didelė. Asmens rizikos veiksniai yra šie: nepakankamas informuotumas, noras dalyvauti didesnę pelną teikiančiose programose neatsižvelgiant į rizikos faktorių. Žmonės ne visada yra tinkamai informuoti, trūksta ekonominių žinių, dažnai pasitikima kitų nuomone. Nuo 50 metų siūloma rinktis tik konservatyvius pensijų fondus, kurių investicinė grąža nėra didelė, tačiau patikimas investavimas, nedaug rizikos. Valstybės pareiga pasirūpinti savo piliečiais visad išliks, nes riziką prisiima asmuo, o patirtus nuostolius vienokiu ar kitokiu būdu turės kompensuoti valstybė.

⁶⁰ Ar auganti infliacija pavojinga pensijų fondams? 2007-10-29, Verslo žinios, Nr.205, P.11.

⁶¹ Valdžia nusitaikė į būsimus pensininkus //

http://www.lrinka.lt/index.php/meniu/ziniasklaidai/straipsniai_ir_komentarai/valdzia_nusitaike_i_busimus_pen_sininkus/5265 [žiūrėta 2009-04-20].

2.4. Dabartinė pensijų sistema Lietuvoje

Šiuo metu Lietuvoje veikia trijų pakopų pensijų sistema. Socialinės apsaugos terminų žodyne terminas „tripakopė pensijų sistema“ reiškia⁶², kad pensinio draudimo organizavimas susideda remiasi trimis sudėtinėmis dalimis (pakopomis): 1) einamosiomis įmokomis ir (arba) mokesčiais finansuojamos pensijos; 2) privalomojo kaupiamojo pensijų draudimo pensijos; 3) savanoriško kaupimo pensijos.

Lietuvoje veikia trys pakopos. Trumpai bus apžvelgiama kiekviena iš jų.

Pirmoji pakopa - pensijos finansuojamos einamųjų mokėjimų principu ir valstybės administruojamos. Šiuo draudimu draudžiami asmenys, dirbantys pagal darbo sutartis ir mokantys įmokas pagrindinei ir papildomai senatvės pensijai. Asmenys, mokantys nustatyto dydžio įmokas į socialinio draudimo fondą, yra apdraudžiami.

Asmuo gali gauti valstybinę socialinio draudimo senatvės pensiją, jeigu jo socialinis statusas atitinka šias sąlygas: jis turi minimalų socialinio draudimo stažą pensijai gauti ir yra sulaukęs įstatymu nustatyto pensinio amžiaus. Įstatyme numatytas minimalus valstybinio socialinio pensijų draudimo stažas pensijai gauti yra 15 metų, o būtinas stažas – 30 metų. Senatvės pensijos amžius šiuo metu yra 60 metų moterims ir 62 metai 6 mėnesiai vyrams. Ateityje pensinis amžius bus ilginamas dėl ekonominių ir demografinių priežasčių. Nuo 2009 m. sausio 1 d. turėjo įsigalioti nauja pensijų skaičiavimo formulė, kurioje pensija būtų skaičiuojama nuo 1994-01-01 iki išėjimo į pensiją mėnesio. Dėl susidariusios ekonominės situacijos pensijų formulės pataisa nepriimta.

Šiuo metu Valstybinę senatvės pensiją sudaro 3 dalys: pagrindinė dalis, papildoma dalis ir priedas už stažo metus.

Senatvės pensiją sudaro⁶³:

- 1) **pagrindinė dalis** (ji lygi 110 proc. socialinio draudimo bazinės pensijos, jeigu asmuo turi būtinajį (30 metų) socialinio pensijų draudimo stažą);
- 2) **papildoma dalis**, apskaičiuojama pagal tokią formulę:
 - $0,005 \times s \times k \times D + 0,005 \times S \times K \times D$

Šioje formulėje:

s - stažas, įgytas dirbant pagal darbo sutartį, narystės ar tarnybos pagrindu iki 1993 m. gruodžio 31 d.;

k - asmens draudžiamųjų pajamų koeficientas, t.y. per 5 paeiliui einančius palankiausias metus iš laikotarpio nuo 1984 m. sausio 1 d. iki 1993 m.

⁶² Sveikatos ekonomikos centras. Socialinės apsaugos terminų žodynas // http://www.sec.lt/pages/zodynas/index_.html [žiūrėta 2009-09-01].

⁶³ <http://www.sodra.lt/index.php?cid=336> [žiūrėta 2009-09-01].

gruodžio 31 d. turėto uždarbio santykis su tų pačių metų vidutiniu uždarbiu Lietuvoje;

S - stažas, įgytas po 1994 m. sausio 1 d. dirbant pagal darbo sutartį, narystės ar tarnybos pagrindu;

K - asmens draudžiamųjų pajamų koeficientas, apskaičiuotas pagal draudžiamąsias pajamas, turėtas nuo 1994 m. sausio 1 d.;

D - Vyriausybės patvirtintos einamųjų metų draudžiamosios pajamos, galiojančios tą mėnesį, už kurį mokama pensija.

- 3) **priedas už stažo metus** (šio priedo dydis apskaičiuojamas dauginant 3 procentus socialinio draudimo bazinės pensijos iš kiekvienų iki išėjimo į pensiją mėnesio įgytų pilnų socialinio draudimo stažo metų, viršijančių 30 metų, skaičiaus).

Siekiant geriau suprasti valstybinio socialinio draudimo senatvės pensijos pensijų formulę, buvo pasirinktas konkretus pavyzdys: pvz., moteris, gimusi 1948 m. liepos mėnesį, į pensiją išeis būdama 60 metų. Valstybinių socialinio draudimo pensijų skyrimo ir mokėjimo nuostatais nuo 2008 m. liepos 27 d. jai pradėta mokėti senatvės pensija.

1. Pagrindinė dalis lygi 110 proc. socialinio draudimo bazinės pensijos, jeigu asmuo turi būtinaį 30 metų socialinio pensijų draudimo stažą. Jo neturintiems ji proporcingai mažinama. Jeigu asmuo turi daugiau nei 30 m. stažą, tai už kiekvienus papildomus metus gali gauti priedą. Pagrindinė dalis nepriklauso nuo asmens uždarbio ir mokėtų įmokų. Socialinio draudimo bazinę pensiją nustato Vyriausybė. Nuo 2008 m. rugpjūčio 1d. bazinės pensijos dydis yra 360 Lt (šiam pvz. – 316 Lt), jeigu valstybė nesumažins siekdama sutaupyti deficitiniam Lietuvos Respublikos biudžetui dengti. Pensininkams, neturintiems 15 metų darbo stažo, proporcingai mažinama bazinės pensijos dalis, o taip pat papildomoje dalyje skaičiuojant susidaro mažesnė suma.

Pensijų draudimo stažas yra dviejų rūšių: a) įgytas dirbant pagal darbo sutartį, narystės ar tarnybos pagrindu; b) įgytas dirbant savarankiškai. Savarankiškai dirbantys asmenys, kurie draudžiami tik pagrindinei socialinio draudimo pensijos daliai, moka pusės bazinės pensijos dydžio įmoką.

Konkretus senatvės pensijos apskaičiavimo pavyzdys

1. Pagrindinė dalis $110\% \cdot \text{socialinės draudimo pensijos}$:

$110\% \cdot 316 = 347,60$ Lt, nes moteris turi 30 metų darbo stažą, įgytą dirbant pagal darbo sutartį.

2. Papildoma dalis apskaičiuojama remiantis formule:

$0,005 \times s \times k \times D + 0,005 \times S \times K \times D$. Senatvės pensijai apskaičiuoti moteris įrodė turinti 22,34 metų draudimo stažą, įgytą dirbant pagal darbo sutartį iki 1994 m. sausio 1d. ir dar draudimo stažą po 1994 m. sausio 1 d. iki 2008 m. 14,50 (neturi stažo įgyto dirbant savarankiškai).

Asmens draudžiamasis koeficientas (k) iki 1994-01-01 yra 0,7272, o po 1994-01-01 – 1,2501 Vyriausybės patvirtintos einamųjų metų draudžiamosios pajamos (D), galiojančios tą mėnesį, už kurį mokama pensija – 1414 Lt.

Pirmosios papildomos pensijos dalis $0,005 \times 22,3444 \times 0,7272 \times 1414 = 114,87935$

Antrosios papildomos pensijos dalis $0,005 \times 14,5000 \times 1,2501 \times 1414 = 128,1540$

Papildoma dalis $114,87935 + 128,1540 = 243,03 \text{ Lt}$

3. Priedas už kiekvienus stažo metus, viršijančius 30 m., šiuo atveju moteris turi 6 metus, mokamas pagal bazinės pensijos dydį.

2008 m. liepos 27 d., kada buvo skaičiuojama moters pensija, bazinės pensijos dydis buvo 316 Lt. Priedas už stažo metus apskaičiuojamas ($316 \times 3\% \times 6$). Pensijos priedas už stažo metus yra 56,88 Lt.. Nuo 2008m. rugpjūčio 1d. priedas už kiekvienus stažo metus, viršijančius 30 m., perskaičiuotas pagal naują 360 Lt bazinės pensijos dydį.

Moters pensija, sudėjus visas tris dalis: $347,60 + 243,03 + 56,88 = 647,51 \text{ Lt}$

Dėl bazinės pensijos pasikeitimo iš 316 Lt į 360 Lt vien už priedą dėl papildomų stažo metų per 1 metus iki perskaičiavimo moteris prarado 1140,48 Lt ($1,32 \times 75 \times 12$).

Bazinė pensija negali garantuoti žmogui apsaugos nuo skurdo, todėl ši pensijos dalis turėtų nuolat didinama atsižvelgiant į infliacijos procentus.

Moteris dirba, nors ji gauna pensiją, tačiau yra draudžiama valstybiniu socialiniu draudimu. 2009 m. liepos 27 d. jai buvo perskaičiuota senatvės pensija, nes senatvės pensija yra didinama kiekvieną kartą, kai Vyriausybė patvirtina naują, didesnę valstybės socialinio draudimo bazinės pensijos dydį ir/ar naujas, didesnes einamųjų metų draudžiamąsias pajamas. Dabartinė moters pensija yra 716,55Lt, tad turinti 37 metus darbo stažo moteris negali užtikrinti orios senatvės. Privalo dirbti, kad galėtų išgyventi.

Remiantis pensijos apskaičiavimo pavyzdžiu galima daryti šias išvadas:

- Bazinė pensija turėtų neleisti seniems žmonėms skursti, o papildoma pensijos dalis turėtų sušvelninti pajamų kritimą baigus darbo karjerą.
- Norint padidinti mažiausias pensijas, kad pensininkai neskurstų, tenka didinti ir visas kitas, tačiau tai nėra finansiškai įmanoma ir nesumažinama pensijų diferenciacija.

- Principas, kas moka daugiau socialiniam draudimui, daugiau iš jo ir gauna, dėl kurios reforma ir buvo vykdoma, lieka tik deklaruojamas, bet neįgyvendintas.

- Papildomos pensijos didesniąją dalį sudaro apdraustojų asmens darbo užmokesčio dydis ir nedaug priklauso nuo stažo. Siūlyčiau atvirkštinį variantą, t.y. atsižvelgti skaičiuojant pensiją į darbo stažą arba paskirstyti tolygiau. Žmogus, išdirbęs daug metų, gali gauti mažesnę pensiją, nei mažiau metų dirbęs ir gavęs didesnes lėšas.

- 10 Lt 80 ct (bazinė pensija 360; $360 \cdot 3\%$) už kiekvienus metus stažo metus siekiančius daugiau nei 30 metų yra mažas priedas prie pensijos.

Antroji pakopa. Joje dalis „Sodrai“ pervedamų lėšų kaupiama pasirinktame pensijų fonde. Apie šios pakopos pensijų kaupimo sąlygas buvo rašoma kituose darbo skyriuose, tad šiame poskyryje bus labiau apibendrinami antrosios pakopos privačių pensijų fondų veiklos rezultatai.

Remiantis Lietuvos Respublikos vertybinių popierių komisijos ataskaita apie II pakopos privačių fondų pelningumą⁶⁴, galima teigti, kad 5 metų laikotarpis yra per trumpas, o Lietuvos pensijų fondų sistema per jauna, kad būtų galima padaryti išsamias išvadas apie pensijų fondų sėkmingus ar nesėkmingus investicinės veiklos rezultatus, ypač atsižvelgiant į dabartinę pasaulinės finansų rinkos krizės situaciją.

Atsižvelgiant į šias išlygas, vis dėlto galima išskirti tam tikrus šių fondų veiklos aspektus:

- 2004-2007 m. pensijų fondų veikla buvo sėkminga, tačiau nesėkmingi 2008 m. lėmė, kad kol kas bendrai pensijų fondai, tiek įvertinus atskaitymus nuo įmokų, tiek neatsižvelgus į šiuos atskaitymus, sukauptė mažiau, nei buvo pervesta lėšų, ir mažiau, nei į pensijų fondus pateko lėšų.

- Geriausiai pasirodė konservatyvūs pensijų fondai, tačiau galima beveik neabejoti, kad per ilgesnį laiką tarp visų PF grupių konservatyvių PF grąža bus mažiausia (nes jie skirti investicijų vertės išsaugojimui prieš pensiją esantiems asmenims), o didžiausią grąžą uždirbs daugiau į akcijas investuojantys PF.

- Iš viso per 5 metų PF veiklos laikotarpį „Sodra“ pensijų kaupimo bendrovėms pervedė daugiau nei 3 mlrd. Lt.

- Vyko kaita ir pačiose PF kaupimo bendrovėse. 2004 m. pensijų kaupimo paslaugas teikė 10 pensijų kaupimo bendrovių, valdžiusių 26 PF. Paskui kai kurios bendrovės

⁶⁴ <http://www.vpk.lt/lt/pensiju-ir-investiciniai-fondai/14218/> [žiūrėta 2009-10-10].

pasitraukė iš šios veiklos ir perdavė PF valdymą kitoms įmonėms: „Lietuvos draudimo gyvybės draudimas“ pensijų fondus nupirko „Swedbank“ ir prijungė prie „Swedbank investicijų valdymas,“ valdomų PF; „Lindra gyvybės draudimas“ perėmė „PZU Lietuva gyvybės draudimas“, o pastarosios valdytus 4 PF, kaip ir „Medicinos banko investicijų valdymas“, valdytus 2 PF, perėmė „Invalida turto valdymas“; „SEESAM Lietuva gyvybės draudimas“ valdytus PF nupirko „DnB NORD investicijų valdymas“. Kiek vėliau į pensijų kaupimo rinką įžengė nauji žaidėjai - „Parex investicijų valdymas“ (2005 m.) ir „MP Pension Funds Baltic“ (2007 m. pabaigoje).

- 2009 m. birželio 15 d. Lietuvoje veikė 9 pensijų kaupimo bendrovės: 7 valdymo įmonės ir 2 gyvybės draudimo įmonės.

Trečioji pakopa. Šioje pakopoje gali dalyvauti kiekvienas, sudaręs papildomą pensijų kaupimo sutartį, nepriklausomai nuo to, ar dalyvauja pirmoje, ar abiejose pakopose. D.Skučienės teigimu, trečiosios pakopos– savanoriškosios kaupiamosios pensijos gyvybės draudimo įmonėse ar pensijų fonduose norintiems sukaupti daugiau, nei gali užtikrinti pirmosios dvi linijos⁶⁵.

Kiekvienam dalyviui atidaroma asmeninė sąskaita, į kurią mokamos piniginės įmokos, o sukauptos lėšos investuojamos. Įmokas gali mokėti pats dalyvis, jo sutuoktinis, darbdavys ar kiti asmenys. Galima rinktis įmokos būdą ir mokėti periodiškai arba neperiodiškai.

Savanorišką asmenų draudimąsi skatina valstybė taikydama įmokoms į pensijų fondus pajamų mokesčio lengvatą nuo per metus į fondą sumokėtų lėšų, jei jos kartu su kitomis pajamų mokesčių mažinančiomis išlaidomis neviršija 25 proc. metinių apmokestinamų pajamų.

Apibendrinant galima teigti, kad dalinis „Sodros“ privatizavimas sumažintų valstybinės socialinės apsaugos sistemai tenkančią pensijų išmokų našta. Tikimasi, kad valstybės piliečiai susirūpins būsimos senatvės pensijos skirtomis papildomomis lėšomis ir dalyvaus ne tik pirmojoje pakopoje.

Aptarus tris pakopas norėtusi paminėti naujosios viešosios vadybos idėjų naudojimą VSD. V.Domarko nuomone, naujosios viešosios vadybos principų formavimuisi įtakos turėjo vadybos idėjos, kurios iš privataus sektoriaus buvo perkeltos į viešąjį. Pagrindinė naujosios viešosios vadybos idėja buvo viešajame sektoriuje taikyti tokius pačius privataus verslo

⁶⁵ Skučienė D. Pensijų sistemos poveikis socialinei – ekonominiai nelygybei Lietuvoje. Daktaro disertacija [rankraštis]: socialiniai mokslai, sociologija (05S). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2005. P.64.

principus, laikant, kad valdžios įstaigos turėtų perimti ne tik verslo techniką, bet ir jo vertybes⁶⁶.

Naujosios viešosios vadybos idėjos neaplenkė ir Lietuvos. Valstybinio socialinio draudimo fondo administravimo įstaigose siekiama naudotis naujosios viešosios vadybos idėjomis. Kaip vienas iš tokių žingsnių - vieningos klientų aptarnavimo sistemos⁶⁷ įdiegimas.

- „Vieno langelio“ principas – tai įstaigos veiklos principas. Jo esmė ta, kad besikreipiančiam asmeniui informacija suteikiama, prašymas, skundas ar pranešimas priimamas ir atsakymas į jį pateikiamas vienoje darbo vietoje. Iš asmens nereikalaujama tokios informacijos ar dokumentų, kuriuos gali gauti pati įstaiga. „Vieno langelio“ principo taikymas sumažina paslaugų gavimo sąnaudas draudėjams ir apdraustiesiems, taupo jų laiką bei didina Fondo įstaigų darbuotojų darbo efektyvumą.

- Draudėjų darbui palengvinti 2008 m. įdiegta Elektroninė draudėjų aptarnavimo sistema (EDAS). EDAS – tai naujos kartos sistema, leidžianti draudėjams elektroniniu būdu formuoti ir pateikti socialinio draudimo pranešimus, kaip juridinę galią turinčius dokumentus, teikti prašymus pažymoms bei gauti informaciją iš „Sodros“ duomenų bazės. Tai didina ir Fondo darbuotojų darbo efektyvumą, nes elektroniniu būdu pateikti duomenys automatiškai patenka į „Sodros“ informacinę sistemą.

- Sistemos (EPTS) kūrimo darbus siekiama įdiegti šių metų pabaigoje. Elektroninės sistemos pagalba bus galima tvarkyti nedarbingumo, nėštumo ir gimdymo atostogų pažymėjimus.

- 2008 m. spalio mėn. buvo pradėta kurti nauja Elektroninė gyventojų aptarnavimo sistema (EGAS). Jos paskirtis – perkelti į elektroninę terpę gyventojams teikiamas valstybinio socialinio draudimo paslaugas. Ypatingas dėmesys skiriamas elektroninių duomenų mainams tarp „Sodros“ ir kitų institucijų bei organizacijų.

- Fondo klientų patogumui veikia nuolat atnaujinama interneto svetainė (www.sodra.lt), kurioje galima rasti išsamią informaciją visais valstybinio socialinio draudimo klausimais. Klientai taip pat gali kreiptis ir elektroniniu paštu sodrainfo@sodra.lt.

- Visais socialinio draudimo klausimais galima kreiptis į „Sodros“ informavimo centrą, skambinant bendruoju informaciniu telefono numeriu 8 700 70080.

⁶⁶Domarkas, V. Naujieji viešojo administravimo raidos akcentai // Viešoji politika ir administravimas. 2007, Nr. 3. P.71.

⁶⁷<http://www.sodra.lt/get.php?f.5085> [žiūrėta 2009-10-10].

Reziumuojant galima teigti, jog šių viešojo sektoriaus modernizavimo idėjų konkreti realizacija padeda taupyti kliento laiką ir lėšas, nes nukreipta į konkrečius rezultatus bei kliento poreikių patenkinimą. Tai lyg bandymas bent iš dalies kompensuoti didžiųjų „Sodros“ problemų sprendimą.

2.5. Pensijų sistema Vokietijoje

Vokietija turi giliausias tradicijas socialinės apsaugos srityje Europoje. Lietuvos pensijų sistema artimiausia Bismarko socialinės apsaugos tradicijai, nes dominuoja socialinio draudimo schemas ir įvairios universalios išmokos, o privačių pensijų fondų vaidmuo neužima lyderio pozicijų.

Aptariant šiuolaikinį Vokietijos pensijų sistemos modelį, galima jį analizuoti kaip trijų pakopų modelį, turintį daug panašumų su Lietuvos pensijų sistema.

Pirmoji pakopa apima privalomąjį socialinį draudimą, kuriuo draudžiami samdomi darbuotojai ir tam tikros savarankiškai dirbančių asmenų grupės: ūkininkai, viešojo sektoriaus tarnautojai, žurnalistai, menininkai. Kiekvieną mėnesį iš šių dirbančiųjų asmenų pajamų išskaičiuojama nustatyto dydžio įmoka, kuri nuo 2003 metų sudaro 19,5% tarnautojo atlygio prieš apmokestinimą. Darbuotojo ir darbdavio įnašo suma yra lygi po 9,75%, tačiau ateityje numatoma įnašo sumą diferencijuoti didinant darbdavio įmoką ir mažinant darbuotojo. Kiekvienus įnašų metus apdraustasis renka taškus, kurie atspindi jo metinių pajamų padėtį.

„Pensijos taško“ apskaičiavimo specifika panaši į pensijos apskaičiavimo struktūrą skaičiuojant papildomą pensijos dalį Lietuvoje, kuomet skaičiuojama einamųjų metų draudžiamosios pajamos bei dauginama iš darbuotojo stažo. „Pensijos taškas“ apskaičiuojamas padalinus vidutinį asmens darbo užmokestį, gautą tais metais, iš vidutinio darbo užmokesčio, kuris apskaičiuojamas visiems tais metais apdraustiems asmenims. Galutinis pensijos dydis skaičiuojamas taip: asmens pensijos taškų suma yra padauginama iš einamosios vieno pensijos taško vertės (apskaičiuotos eurais per mėnesį) ir iš specifinio faktoriaus, kuris kiekvienai pensijos rūšiai yra nustatytas skirtingas, (pvz. senatvės pensijos faktoriaus - 1,0) - senatvės pensijai sulaukus 65 m. amžiaus, o 0,55 – maitintojo pensijai gauti. Kad būtų suprantamesnė skaičiavimo specifika, galima pateikti pavyzdį: pvz., pensijos sulaukęs žmogus 45 metus mokėjo socialinio draudimo įnašus, pagrįstus vidutinio atlyginimo dydžiu, ir turi sukaupęs 45 „pensijos taškus“. Taškai dauginami iš pensijos faktoriaus 1,0 ir iš einamosios pensijos taško vertės, kuri nustatyta 26,13 eurų dydžio, tačiau taško vertė eurais

gali būti pakitusi, nes remiamasi 2007 m. duomenimis⁶⁸. Pensijos dydis būtų 1175,85 eurai per mėnesį. Atsižvelgiant į pragyvenimo lygį Vokietijoje, tai nėra didelė pensija, tad šalia iš valstybės gaunamos pensijos yra ir kiti šaltiniai senatvės pensijos dydžiui padidinti.

Minimalus socialinio draudimo laikotarpis pensijai gauti šiuo metu yra 5 metai, o išmokėtos pensijos dydis apytiksliai lygus 70% vidutinių pajamų, turėtų prieš išėjimą į pensiją. Pensijų reformos numato, kad valstybinė pensijų sistema nuo 2030 metų garantuos apie 67% vidutinį pensijos dydį, o socialinio draudimo įmokų dydis negalės viršyti 22% (nuo 2020 metų negalės viršyti 20%). Pirmoji pensijų pakopa šiuo metu apima apie 80% dirbančiųjų Vokietijos gyventojų (33 milijonai žmonių)⁶⁹.

Žmonės tikisi, kad valstybė garantuos pragyvenimo lėšas sulaukus pensijos, tačiau vis intensyviau ieško kitų šaltinių pajamų lygiui garantuoti. Pvz., dalyvauja antroje pensijų kaupimo pakopoje.

Antroji pakopa apima numato profesines pensijas, kurias valdo įmonių fondai, garantuojantys papildomą pensijos dalį prie iš valstybės gaunamos. Profesinės pensijos gali būti tik didelėse ir ekonomiškai stabiliose įmonėse, kur dirba daugiau kaip 5 tūkst. darbuotojų, iš kurių apie 90% įmonių darbuotojų turi teisę į papildomą pensijos dalį. Profesines pensijos Vokietijoje gali būti:

- tiesioginiai įmonių įsipareigojimai darbuotojams pagal kolektyvinę sutartį;
- tiesioginis draudimas, kuriuo darbdavys draudžia dirbančiuosius gyvybės ar pensiniu draudimu ir išmokos išmokamos darbuotojų naudai;
- apibrėžtų įmokų schemų pensijos fondai, į kuriuos moka įmokas už dirbančiuosius;
- savanoriški fondai – darbdavys savanoriškai garantuoja dirbančiajam, kad įmokės pensijų įmoką;
- pensijų investicijų fondai, kuriuos administruoja nepriklausomos finansų įmonės ir iš gautų darbdavių įmokų sukuria specialias pensijų schemas⁷⁰.

Trečioji pakopa – tai savanoriškas, individualus dalyvavimas privačių pensijų fondų ir gyvybės bendrovių privačiuose pensijų fonduose, kuriuose remiamasi kaupiamąja pensijų sistema. Riester pensijų sistema veikia nuo 2002 metų, yra finansuojama kaupiamuoju pagrindu su tam tikra valstybės parama, kuria skatinama piliečius aktyviai

⁶⁸Pension schemes and projection models in EU-25 members states // http://europa.eu/epc/pdf/pensions_en.pdf.P.97. [žiūrėta 2009-09-25].

⁶⁹Ten pat. P.97.

⁷⁰Bitinas A. Pensijų sistemų modeliai ir valdymo tendencijos Europos sąjungoje: daktaro disertacija. Vilnius.2008. P.99.

dalyvauti kaupiamosiose pensijų sistemose, asmeniškai kaupiant dalį lėšų senatvės laikotarpiui. Kol įmokos kaupiamos, jos neapmokestinamos, apmokestinimas atsiranda, kai išmokama sukaupta suma. Riester pensijos atveju būsimieji pensininkai moka įmokas privačiam pensijų fondui arba pagal specialią pensinio kaupimo sutartį bankui. Kai sukaupiama sutartyje apibrėžta suma, įmokų mokėjimas yra remiamas valstybės.

Riester pensijos, valstybės remiamos privačios pensijų programos, tampa vis populiareesnės - iki 2007 metų pabaigos ja jau naudojosi 10,8 mln. piliečių (palyginti su maždaug 5,5 mln. 2005 metų pabaigoje)⁷¹.

Riester pensija patraukliomis numatomomis finansinėmis skatinamosiomis priemonėmis labai sudomino žemas pajamas gaunančius asmenis. Apmokestinimas pastaruoju atveju yra nedidelis. Nuo 2008m. kaupiamosiose sistemose dalyvaujantys asmenys gauna 154 eurų dydžio bazinę premiją ir 185 eurų premiją kiekvienam vaikui.

Kita, vadinamoji Rürup (Die Rürup-Rente) – pensija, Vokietijoje yra naujiena (nuo 2005 m.). Ši pensijos rūšis ypač patraukli asmenims, kurie Vokietijoje neturi galimybės apsidrausti valstybinei socialinio draudimo pensijai, t.y. individualia veikla užsiimantiems asmenims. Įmokų planas pastaruoju atveju yra labai lankstus, t.y. galimos arba mėnesinės įmokos, arba vienkartinė įmoka metų pabaigoje.

Jei mokamos įmokos, joms suteikiama 60 % dydžio mokesstinė lengvata (pradedant, pvz., nuo 2008 m.), kuri kiekvienais metais didinama dar 2 % (iki 2025 m.)⁷². Taigi kiekvienais metais mokesstinė lengvata vis didėja ir po 20 metų mokamos įmokos tampa neapmokestinamos. Ši pensija pradedama mokėti, kai asmuo sulaukia 65 metų amžiaus, tačiau galima prašyti, kad ši pensija būtų pradėta mokėti sulaukus 60 metų.

Lietuva yra perėmusi Vokietijos pensijų fondų sistemos – Bismarko socialinio draudimo modelį. Tokia sistema apima išmokas, kurių dydis ir mokėjimo trukmė priklauso nuo darbo stažo ir turėtų pajamų dydžio ir yra finansuojama iš darbuotojų ir darbdavių įmokų⁷³. Tam tikras pertvarkas pensijų sistemoje Europos sąjungos šalims, tarp kurių Lietuva bei Vokietija, reglamentuoja įstatymai. 2005 m. ES Taryba (ES Komisijai pasiūlius) pakoregavo Lisabonos užimtumo didinimo strategiją nuostatomis, susijusiomis su tuo, kad valstybės turi siekti pensijų sistemos finansinio stabilumo, pensijų pakankamumo, profesinės

⁷¹2008m. bendra socialinės apsaugos ir socialinės aprėpties ataskaita // <http://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=2385&langId=lt> P.12. [žiūrėta 2009-10-01].

⁷²Für Selbstständige und Freiberufler // <http://www.dfdsjumbo.com/ruerup-rente/> [žiūrėta 2009-10-01]

⁷³Bernotas D., Guogis A. Socialinės politikos modeliai: dekomodacijos ir savarankiškai dirbančiųjų problemos. Vilnius:LTU, 2003.P.12.

veiklos ilginimo ir siekti, kad vyresnio amžiaus žmonės nenorėtų pasinaudoti išankstinių pensijų galimybėmis.⁷⁴

Galime išskirti abiem šalims būdingus pensijų sistemoje bruožus: mokestinės lengvatos, išankstinė pensija, padidinta senatvės pensija, pensinis amžius. Trumpai juos aptarsime:

Mokestinės lengvatos. Vokietijoje trečiajai pensijų pakopai (Riester, Rürup) yra teikiamos valstybės lengvatos. Lietuvoje šis procesas vyksta taip pat, siekiant skatinti gyventojus patiems aktyviai rūpintis būsimomis pragyvenimo lėšomis sulaukus pensinio amžiaus. Taikoma gyventojų pajamų mokesčio lengvata nuo per metus sumokėtų įmokų gali būti susigražinama iki 15%, o priaugusios lėšos ir investuota suma apmokestinamos ne anksčiau kaip po 5 metų kaupimo.

Išankstinė pensija arba išėjimas į pensiją nesulaukus pensinio amžiaus. Vokietijoje anksčiau išeiti į pensiją gali asmenys, sulaukę 63 metų ir socialinio draudimo įmokas mokėję ne mažiau kaip 35 metus. Kiekvieną mėnesį pensijos dydis yra mažinamas 0,3%, kol asmuo pasieks reglamentuotą pensinį amžių.

Lietuvoje išankstinę pensiją gali gauti asmenys, kuriems iki senatvės pensijos yra likę ne daugiau nei penkeri metai, turintys ne mažesnę nei 30 metų socialinio pensijų draudimo stažą, per paskutiniuosius 12 mėnesių buvo registruoti bedarbiais, negauna kitų pašalpų ar išmokų ir nedalyvauja darbo rinkoje (nedirba nei pagal darbo sutartį, narystės ar tarnybos pagrindu). Ši pensija (papildoma pensijos dalis) yra mažinama po 0,4 procento už kiekvieną mėnesį, kurį asmuo gavo išankstinę senatvės pensiją.

Galima teigti, kad išankstinės pensijos gavimas abiejose šalyse asmeniui palengvina lėšų stygių, tačiau yra nuostolingas ir tik laikinai išsprendžia susidariusią problemą. Išėjęs į pensiją asmuo gauna sumažintą pensiją, negalėdamas išgyventi iš valstybės prašo pašalpų ar tam tikrų kitų lengvatų. Taip susidaro užburtas ratas.

Padidinta senatvės pensija už papildomus stažo metus sulaukus pensinio amžiaus. Vokietijoje sulaukę pensinio amžiaus ir toliau tęsiantys darbinę karjerą yra skatinami galimybe gauti padidintą senatvės pensiją, kuri siekia 0,5% už kiekvieną mėnesį (6% už metus) nuo jų pensinio amžiaus pradžios (65 m.) iki to momento, kada nusprendžiama išeiti į pensiją.

⁷⁴ ES Komisijos komunikatas. Demografinių pokyčių iššūkiai, naujas solidarumas tarp kartų, 2006. COM (2005)531 // <http://eurex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2005:0531:FIN:LT:PDF> [žiūrėta 2009-07-28].

Lietuvoje taip pat skatinama darbo rinkoje pasilikti asmenis, kurie sulaukė pensinio amžiaus, bet dar nori ir gali dirbti. Skaičiuojant senatvės pensiją, viena iš sudedamųjų pensijos formulės dalių yra priedas už stažo metus. Suma apskaičiuojama 3 proc. valstybinio socialinio draudimo bazinės pensijos už kiekvienus virš 30 metų viršijančius stažo metus. Pvz., už papildomus 1 metus ($3\% \cdot 360$) suma lygi 10 Lt, 80 ct. Galima teigti, kad tai nėra pakankama suma, skatinanti pensinio amžiaus žmogaus pastangas pasilikti dirbti. Dažniausiai dirbama ne dėl paskatinimo, bet dėl mažos pensijos, iš kurios sunku pragyventi. Dirbant susidaro galimybė gauti papildomas pajamas (atlyginimą).

Abiejose šalyse siekiama, kad žmonės kuo ilgiau liktų darbo rinkoje - net ir sulaukę pensinio amžiaus bei turintys socialinio draudimo būtinąjį darbo stažą. Kita problema, kad jauni žmonės, baigę studijas, negali savo žinių pritaikyti praktiškai, gauti gerai apmokamą darbą, nes pensininkai užima darbo vietas. Kyla konfliktas tarp kartų.

Pensinio amžiaus ilginimas. Vokietijoje bus ilginamas pensinis amžius. Reformos dalis yra ir įstatymuose numatyto pensinio amžiaus pradžios padidinimas nuo 65 iki 67 metų: nuo 2012 m. iki 2035 m. pensinis amžius palaipsniui bus didinamas po vieną mėnesį⁷⁵.

Lietuvoje pensinio amžiaus ilginimas prasidėjo po 1994 m. liepos 18 d. priimto Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo. Pensinis amžius buvo ilginamas nuo 2 mėn. iki 6 mėn. kasmet. Dabartinį nustatytą pensinį amžių (62 m. 6 mėn. vyrams ir 60 m. - moterims) pasiekė 2004 metais. Pensinio amžiaus kitimas nurodytas lentelėje 2.5.1 (Priedas Nr.5). Pagal Lisabonos strategiją Lietuva nuo 2012 m. pensinį amžių pradės ilginti iki 65-erių metų tiek vyrams, tiek moterims.

Vis didesnę spaudimą pensijų sistemos pertvarkoms daro šalies demografija. Einamuoju principu paremta dabartinė pensijų sistema nepajėgi susidoroti su iškilusiomis problemomis. Priimtas pensinio amžiaus didinimo sprendimas - tik laikina priemonė sustabdyti socialinio draudimo deficitą ir pagerinti dirbančiųjų ir pensinio amžiaus žmonių santykį.

Siekiant pagerinti pensijų sistemą, didelis dėmesys skiriamas vyresnio amžiaus žmonių užimtumui. Tiek Vokietijoje, tiek Lietuvoje vykdoma programa 50+, kurios siekiai - padėti vyresniems žmonėms rasti darbo persikvalifikuojant, nes pagrindinę bedarbių dalį sudaro priešpensinio amžiaus žmonės, todėl mažėja ir pensijos dalis, reikalingos papildomos išmokos.

⁷⁵ Pensijų reforma // <http://www.tatsachen-ueber-deutschland.de/lt/visuomene/main-content-08/pensijoe-reforma.html> [žiūrėta 2009-10-01].

Siekama, kad žmonės kuo ilgiau liktų darbo rinkoje, net ir sulaukę pensinio amžiaus bei turintys socialinio draudimo būtinąjį darbo stažą. Tačiau iškyla kita problema: jauni žmonės, baigę studijas, negali savo žinių pritaikyti praktiškai, gauti gerai apmokamą darbą, nes pensininkai dirba. Taip randasi prielaidos kartų konfliktui.

2.6. Dabartinės pensijų sistemos Lietuvoje plėtros tendencijos

Įvardijant jau antrąjį dešimtmetį Lietuvoje vykstančių pensijų reformų problemas, o, atsižvelgiant pasaulinių pensijų sistemų pasiekimų patirtį, numatant galimas raidos perspektyvas, svarbu tyrimo akiratyje išsaugoti ir Lietuvos politinio, finansinio, ekonominio ir socialinio gyvenimo aktualijas bei išsiaiškinti jų įtaką pensijų sistemai. Šiai užduočiai realizuoti ir skiriamas šis poskyris.

Šiais metais Lietuvos vyriausybei leista pasiskolinti net 9 mlrd. litų (60 procentų metinio valstybės biudžeto). Tačiau, įvertinus laukiamą 3 mlrd. litų „Sodros“ lėšų trūkumą ir biudžeto bei valstybės nebiudžetinių fondų kreditorinius įsiskolinimus, šių metų Centrinės valdžios reali skola gali siekti 11 mlrd. litų⁷⁶. Iš finansinės duobės negalinčios išbristi „Sodros“ biudžeto deficitas 2010 metais planuojamas 2,363 mlrd. litų, arba 2,8 proc. bendrojo vidaus produkto (BVP). Palyginus su 2009-aisiais, 2010 metais „Sodros“ biudžeto deficitas mažėtų 13,5 proc⁷⁷. Skolinimosi procesas yra kritikuojamas, nes blogiausia yra ne pats skolinimosi faktas, o tai, kad už pasiskolintus milijardus ekonomika ne tik neatgaivinta, bet nusmukdyta 22–23 proc. Pasak Vyriausybės ekonominę politiką nagrinėjusių ekspertų, jeigu nemoki valdyti, neturi kvalifikacijos, reikia trauktis ir nevaryti valstybės į bankrotą⁷⁸. Vyriausybė tikėjosi, kad biudžeto deficitas yra laikinas etapas, susijęs su pasauline krize, tačiau reikia kuo greičiau imtis veiksmų. Tolimesni sprendimai galimi tik išsiaiškinus išanalizavus tam tikrų problemų – pvz., darbingo amžiaus ir valstybiniu socialiniu draudimu apdraustųjų asmenų santykį, išlaidų pensijoms didėjimo, aktyvus piliečių dalyvavimo sudarant pensijų sutartis ir dalį lėšų kaupiant PF, didelių lėšų pervedimo iš „Sodros“ surinktų mokesčių į PF ir asignavimų, motinystės pašalpų, bedarbių skaičiaus augimo ir kt. – priešastis ir jų sprendimų galimas gaires.

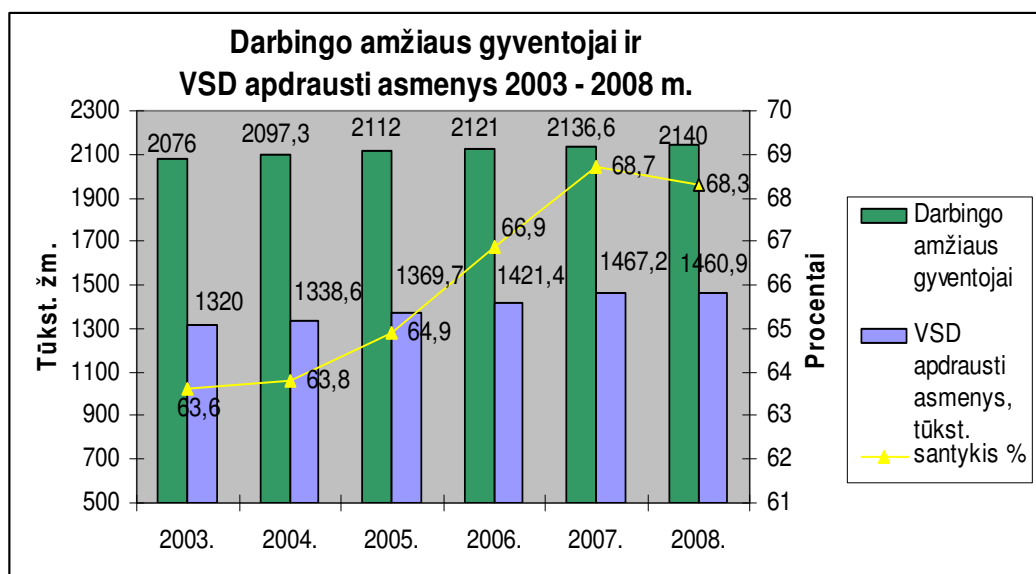
Pirmiausia galima būtų išanalizuoti Lietuvos darbingo amžiaus gyventojų ir valstybiniu socialiniu draudimu apdraustų asmenų santykio problemą. Iš 2.6.1. pav.

⁷⁶ <http://www.lrytas.lt/-12554350591255275828-p2-antikrizin%C4%97-ekonomikos-skatinimo-programa.htm> [žiūrėta 2009-10-31].

⁷⁷ <http://www.alfa.lt/straipsnis/10295650/?Seimas.pritare.siulymui.mazinti.pagrindines.socialines.ismokas..papildyta.23.00.> [žiūrėta 2009-10-21].

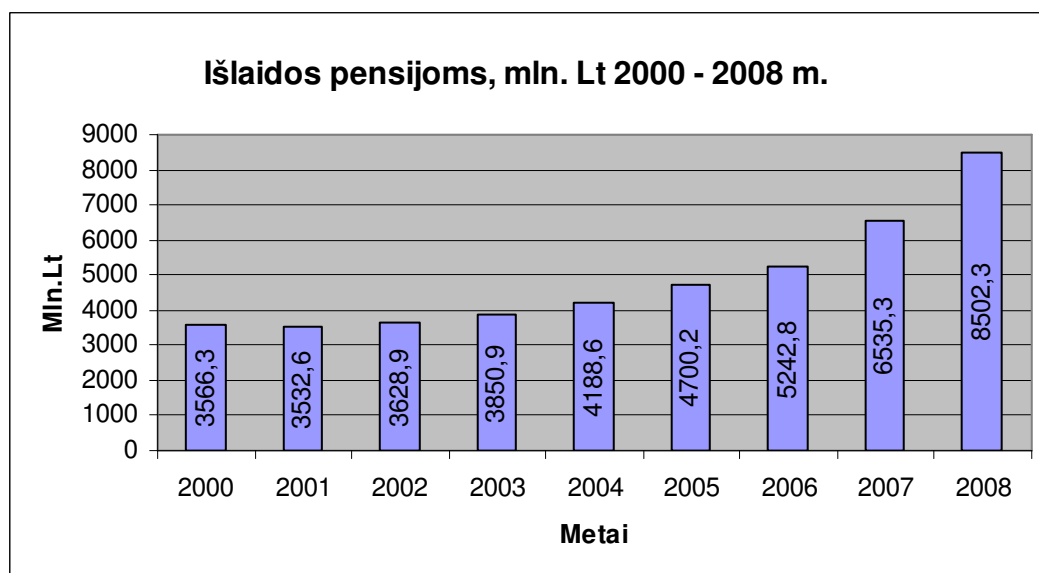
⁷⁸ Valstybės skolos kupra vis auga // <http://c11.balsas.lt/naujiena/312843/valstybes-skolos-kupra-vis-auga/rubrika:naujienos-verslas-ekonomika>

akivaizdu, jog palankiausias darbingo amžiaus asmenų ir apdraustųjų santykis buvo 2007 m - 68,7 proc., o 2008 m. – jau mažesnis - 68,3 proc. – taigi pradėjo žemėti.



2.6.1.pav. darbingo amžiaus gyventojai ir VSD apdrausti asmenys 2003 – 2008m.
Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis VSDF duomenimis.

Nepaisant anksčiau aptartojo darbingo amžiaus gyventojų ir VSD apdraustų asmenų santykio žemėjimo, išlaidos pensijoms nepaliovė augti – kasmet didėjo. 2.62 pav. regimas akivaizdus 2000 – 2008 m. pensijų išlaidų augimas.

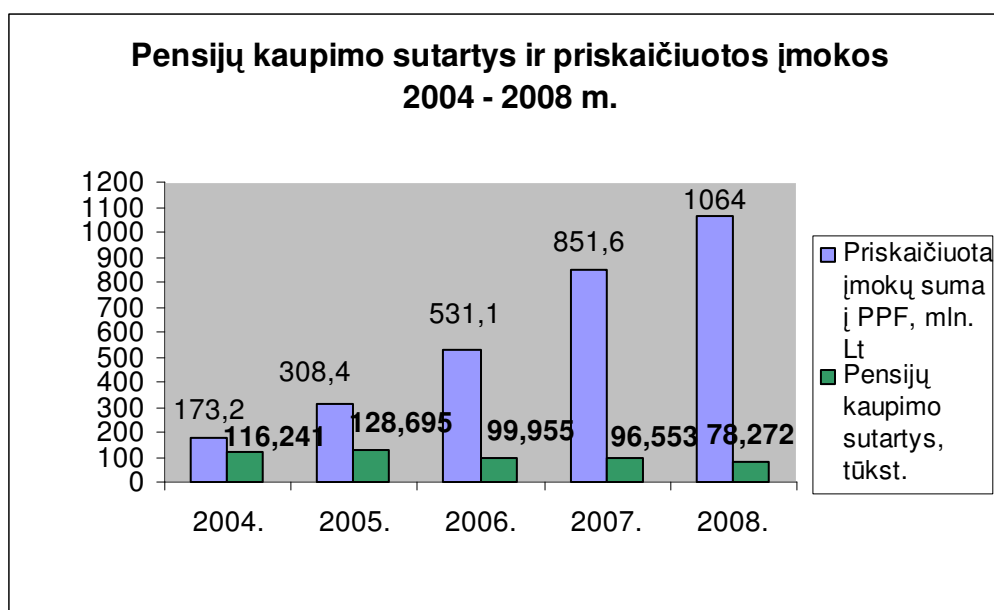


2.6.2. pav. išlaidos pensijoms, mln. Lt 2000 – 2008 m.
Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Statistikos departamento duomenimis

Kodėl išsivyravo ši tendencija? Nuo 2008 m. rugpjūčio 1 d. padidintos pensijos, nors prieš šio įstatymo priėmimą Valstybės kontrolė, atlikusi pensijų sistemos reformos analizę,

pateikė išvadas ir įspėjimą, kad dėl demografinių tendencijų (mažo gimstamumo, rekordinės emigracijos) „Sodros“ išlaidos ateityje tik didės. Į rekomendacijas nebuvo atsižvelgta, nes pensijų didinimas buvo tiesiogiai siejamas su ekonomikos augimu. Didėjant darbo užmokesčiui, buvo tikėtasi, kad ekonomikos augimas išliks pastovus. Remiantis Statistikos departamento duomenimis⁷⁹, 2008 m. vidutinis bruto darbo užmokestis šalies ūkyje buvo 2151,7 Lt ir, palyginus su ankstesniais metais, padidėjo 19,4 procento. Vidutiniam mėnesinio darbo užmokesčio didėjimui įtakos turėjo nuo 2008 m. sausio 1 d. padidinta minimalioji mėnesinė alga ir minimalusis valandinis atlygis, bazinė mėnesinė alga ir nuo gegužės 1 d. padidintas atskirų sričių biudžetinių įstaigų bei organizacijų darbuotojų darbo užmokestis ir kt. Dėl pasaulinės krizės pasikeitus ekonominei situacijai mūsų šalyje, paaiškėjo, jog nebesurenkama dabar tiek lėšų kiek buvo planuota – ši tendencija kol kas išlieka.

Kitas svarbus „Sodros“ deficitui susidaryti veiksnys buvo aktyvus asmenų dalyvavimas antroje pensijų kaupimo pakopoje pervedant įmokas į privačius pensijų fondus. Susidomėjimas pensijų fondais yra ne tik pensijų reformos sėkmingumo rezultatas, o iš dalies ir visuomenės nusivylimo šalies socialine draudimo sistema padarinys.



2.6.3. pav. Pensijų kaupimo sutartys ir priskaičiuotos įmokos 2004 – 2008 m.
Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis 2008 m. VSDF duomenimis duomenimis⁸⁰

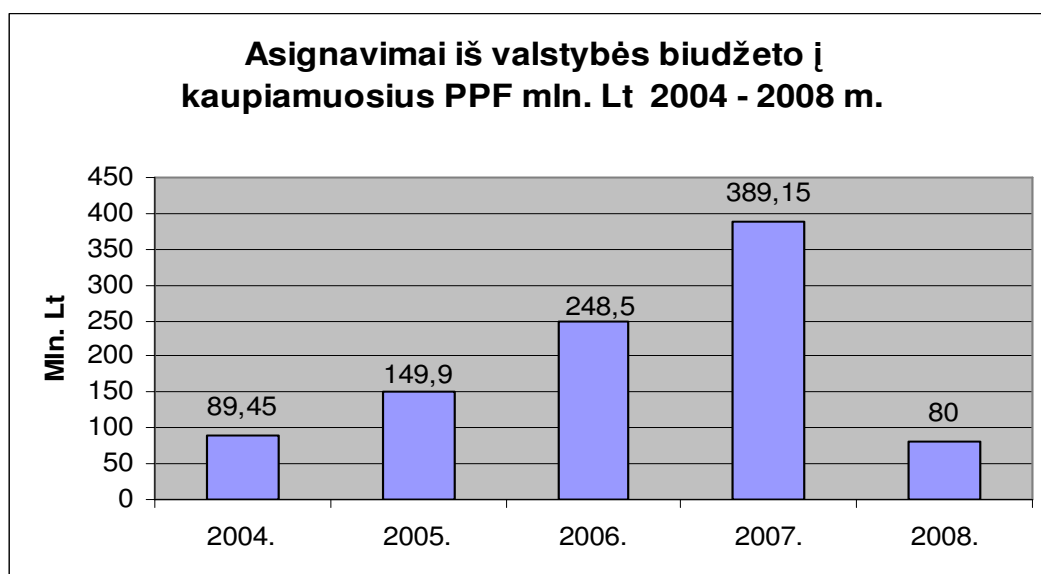
Atsikleidė dar vienas valstybės trumparegystės požymis: Valstybės institucijos nebuvo ir nėra numatę ilgalaikių pensijų sistemos reformos finansavimo šaltinių. Buvo

⁷⁹ Darbo statistikos metraštis (2009 m. katalogas) // http://www.stat.gov.lt/lt/catalog/pages_list/?id=1578 [žiūrėta 2009-11-01].

⁸⁰ <http://www.sodra.lt/get.php?f.4902> [žiūrėta 2009-10-10].

tikimasi, kad sparčiai augančios „Sodros“ biudžeto pajamos padengs šios reformos kaštus. Susidomėjimas privačiais pensijų fondais, kuriuose galima kaupti dalį lėšų senatvės pensijai finansuoti, ypač buvo didelis 2005 m., kuomet pensijų kaupimo sutartis pasirašė 128,695 tūkst. asmenų, o didžiausia suma per 2004 – 2008 metų laikotarpį privatiems pensijų kaupimo fondams buvo pervesta 2008 metais ir siekė 1 mlrd. ir 64 milijonus litų, tiek neteko „Sodros“ biudžetas einamųjų išmokų biudžeto pajamų. O kur dar kitos sumos? Pvz., asignavimų dalis kaupiamiesiems pensijų fondams finansuoti. Ši suma siekė 80 mln. Lt, tai – tik 7,6 proc. nuo planuojamų „Sodros“ pervedimų į pensijų fondus. Dažniausiai asignavimai iš valstybės biudžeto kasmet sudarė maždaug 50 proc. priskaičiuotos bendros pensijų įmokos „Sodros“ lėšų, pervedamų į pensijų fondus.

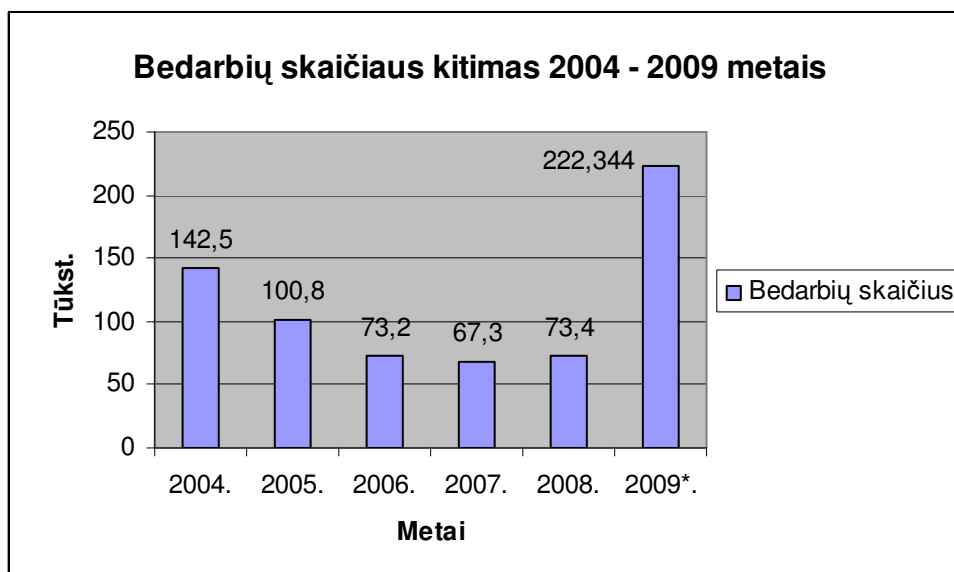
Asignavimų kitimą 2004 – 2008 metais grafiškai pavaizduotas 2.6.4. pav. Didžiausia asignavimų suma pervesta 2007 metais ir siekė 389,15 mln. Lt.



2.6.4. pav. Asignavimai iš valstybės biudžeto į kaupiamuosius PPF mln. Lt 2004 – 2008 m.

Sudaryta autorės, remiantis Valstybinio socialinio draudimo duomenimis

Šalies ekonominę situaciją, drauge ir „Sodros“ biudžeto įsipareigojimų vykdymą sunkina dar vieną – sparčiai augančios bedarbystės – problemą. Vis labiau auga bedarbių skaičius. Bedarbių skaičiaus kitimas 2004 – 2009 m. pateiktas 2.6.5. pav. (*2009 m. duomenys iki spalio mėn). Kaip matome, nedarbo skaičius šalyje 2006 – 2008 m. buvo panašus, o šiais metais sparčiai šoktelėjo.



2.6.5. pav. Bedarbių skaičiaus kitimas 2004 – 2009 metais

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Lietuvos Darbo biržos duomenimis

Ekonomikos plėtra šalyje lėtėja, jos perspektyvos – gana niūrios ir todėl darbo užmokestis (o kartu ir “Sodros” biudžeto pajamos) nebegalės augti tokiais sparčiais tempais kaip iki šiol. Be to, kyla nedarbo augimo grėsmė, dėl ko “Sodros” biudžetas gali dar labiau nukentėti. Augant bedarbių skaičiui surenkama mažiau įmokų į „Sodros“ biudžetą ir sudėtingiau dabartiniams pensininkams užtikrinti stabilų pensijų išmokėjimą.

Dar vienas iš veiksnių, sumažinusių „Sodros“ biudžetą, - tai motinystės pašalpų didinimas, kuriuo buvo siekiama gerinti demografinę Lietuvos padėtį. Vis dėlto pašalpos dydis (100 proc. darbo užmokesčio pirmaisiais kūdikio auginimo metais ir 85 proc. – antraisiais) buvo nustatytas tikrai per aukštas atsižvelgiant į bendrąją socialinės apsaugos lygmenį šalyje.

Aptarus dabartines „Sodros“ biudžeto problemas, akivaizdu, jog sprendimų ieškojimas – sudėtingas procesas. Dabartine ekonomine situacija yra susirūpinę visi šalies piliečiai, pradėdant Lietuvos Respublikos Prezidente ir baigiant pensininkais, kurių sąskaita (mažinant pensijas) stengiamasi sumažinti valstybės išlaidas. Visi turi argumentų, kaip reikėtų išgyventi susidariusią situaciją, tačiau reikia ieškoti kompromiso, kuris visus „susiveržiant diržus” paliestų vienodai, neišskiriant tam tikros socialinės grupės.

Prezidentė Dalia Grybauskaitė ragina politikus ieškoti būdų labiau taupyti kitąmet - anot jos, šiuo metu pasiūlytas biudžeto projektas tėra „trumpalaikis skylių kaišymas“. Prezidentės teigimu, reikia labai atsakingai svarstyti biudžetą, nes skolas reikės mokėti ne tik

mums, bet ir mūsų vaikams⁸¹. Reikia atsižvelgti ir į tai, kad didesnes išmokas gaunantys asmenys turi labiau prisidėti prie sunkmečio padarinių šalinimo. Situacija tikrai sudėtinga ir būtinai reikia ieškoti išeities, kurios padariniai nebūtų skausmingi.

Įvairių diskusijų susilaukta svarstant 2010 metų valstybės biudžetą. Ypač aktualu paminėti įstatymo projektus, susijusius su „Sodros“ deficito mažinimu bei visuotiniu valstybės biudžeto taupymu. Įstatymų projektai būtų šie:

1. „Lietuvos Respublikos socialinių išmokų perskaičiavimo ir mokėjimo bei socialinio draudimo įmokų tarifo padidinimo laikinasis įstatymas⁸²“;

2. „Valstybinių socialinio draudimo senatvės ir invalidumo pensijų dalies išmokėjimo įstatymo 5 straipsnio pakeitimo įstatymas“ bei juos lydintys aiškinamieji raštai.

Pirmajame įstatymo projekte, siekiančiame įgyvendinti Vyriausybės programos Krizės įveikimo plane numatytą tikslą subalansuoti pinigų srautus ir ekonominės krizės laikotarpiu užtikrinti savalaikį išmokų mokėjimą, numatomas galimybių sudarymas iš dalies subalansuoti Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžetą, nustatant didesnę socialinio draudimo įmokų tarifą bei sumažinant išlaidas valstybinėms socialinio draudimo pensijoms, ligos ir motinystės socialinio draudimo išmokoms⁸³.

Seimas apsvarstė šį projektą ir nutarė visų rūšių pensijas, rentas, įvairias kompensacijas, vaiko auginimo pašalpas ir kitas socialines išmokas mažinti 2010 – 2011 metais. Valstybines pensijas, rentas ir kitas papildomas socialines išmokas ketinama mažinti jau nuo šių metų gruodžio 1 dienos, o kitas išmokas – nuo 2010 metų sausio 1 – osios.

Dirbantiems pensininkams pensijas planuojama sumažinti nuo 2,5 iki 70 proc. – mažų uždarbių gavėjams pensijos būtų mažinamos mažiau, o 50 proc. mažinimas būtų taikomas gaunantiems vidutinį šalies darbo užmokestį. Pavyzdžiui, dirbančio pensininko, gaunančio 200 litų algą, pensija bus mažinama 2,5 proc., 800 litų – 15,6 proc., 2100 litų – 50 proc., o 4200 ir daugiau – 70 proc.⁸⁴ Laikomasi teisingumo principo – didesnes išmokas gaunantys asmenys turi labiau prisidėti prie sunkmečio padarinių šalinimo, tačiau daugelis dirbančiųjų pensininkų, o ypač tie, kurie gauna didesnes algas, kažin ar dirbti už simbolinį atlyginimą.

⁸¹<http://www.alfa.lt/straipsnis/10295295/?Grybauskaite..pasiulytas.biudzetas..tik.trumpalaikis.skyliu.kaisymas> [žiūrėta 2009-10-24].

⁸² Lietuvos Respublikos socialinių išmokų perskaičiavimo ir mokėjimo bei socialinio draudimo įmokų tarifo padidinimo laikinasis įstatymas // http://www.lrs.lt/pls/proj/dokpaieska.showdoc_l?p_id=6559&p_org=&p_fix=n&p_gov=y [žiūrėta 2009-10-28].

⁸³ Lietuvos Respublikos socialinių išmokų perskaičiavimo ir mokėjimo bei socialinio draudimo įmokų tarifo padidinimo laikinasis įstatymas / aiškinamasis raštas // http://www.lrs.lt/pls/proj/dokpaieska.showdoc_l?p_id=6559&p_org=&p_fix=n&p_gov=y [žiūrėta 2009-10-28].

⁸⁴<http://www.alfa.lt/straipsnis/10295650/?Seimas.pritare.siulymui.mazinti.pagrindines.socialines.ismokas..papildyta.23.00> [žiūrėta 2009-10-20].

Galbūt net ryžtis palikti darbo vietas arba slėpti tikrąjį darbo užmokestį nenorėdami prarasti socialinių išmokų. Gali dar labiau pradėti klestėti šešėlinė ekonomika ir siektinos sutaupyti sumos liks tik projekte, nes nebus realiai įgyvendintos.

Pensijos bus mažinamos ne tik dirbantiems – jas norima sumažinti ir daliai šalies pensininkų maždaug 4–5 proc. Įstatymo projekte ir jo aiškinamajame rašte⁸⁵ siūloma perskaičiuoti visas valstybines socialinio draudimo senatvės, netekto darbingumo (invalidumo), išankstines senatvės, ištarnauto laiko, našlaičių, maitintojo netekimo pensijas. Senatvės pensijas siūloma perskaičiuoti, laikant, kad pagrindinė pensijos dalis lygi 120 proc. valstybinės socialinio draudimo bazinės pensijos, jei asmuo turi būtinajį stažą, bei taikant Vyriausybės patvirtintas naujas einamųjų metų draudžiamąsias pajamas, kurios būtų mažesnės, nei šiuo metu nustatyta (1488 Lt).

Tokiu būdu pagrindinė pensijos dalis padidėtų, mažėtų tik papildoma pensijos dalis, o priedas už stažo metus nesikeistų. Toks sumažinimas įtakotų pensijų skaičiavimo formulę būsiniams pensininkams, kuriems ir taip sumažinti atlyginimai, jeigu žmogus dalyvauja PF, todėl mažės ir papildoma pensijos dalis. Tiems asmenims, kuriems perskaičiuotos pensijos dydis būtų mažesnis nei ribinis dydis (650 Lt), būtų skiriamas ir mokamas kompensacinis priedas, kuris būtų individualus ir priklausytų nuo perskaičiuotos pensijos dydžio. Siekiant apsaugoti mažas senatvės pensijas gaunančius pensininkus, siūloma nustatyti „grindis“, kurios siektų 650 litų.

Atsižvelgiant į dabartinę situaciją, jau šiuo metu iki perskaičiavimo pačias mažiausias iki 650 litų pensijas Lietuvoje gauna apie 17,7 proc. pensininkų – daugiau kaip 550 tūkst. žmonių⁸⁶, tad kompensuojant 17,7 proc. pensininkų ribinį pensijos dydį būtų išleidžiama daug lėšų.

Į taupymo ir deficitinio "Sodros" biudžeto gelbėjimo planą įtraukiama maždaug 82 proc. visų šalies pensininkų, turinčios vaikų šeimos, valstybinių pensijų gavėjai bei kadenciją baigę prezidentai, kurių rentas numatoma sumažinti apie 20 procentų. Pensijos, neviršijančios 650 litų per mėnesį, nebus mažinamos⁸⁷. Lietuvos pagyvenusių žmonių asociacijos prezidentė G.Makarevičienė teigia, kad pensininkas negali išgyventi nei iš 650

⁸⁵ Lietuvos Respublikos socialinių išmokų perskaičiavimo ir mokėjimo bei socialinio draudimo įmokų tarifo padidinimo laikinasis įstatymas / aiškinamasis raštas // http://www.lrs.lt/pls/proj/dokpaieska.showdoc_1?p_id=6559&p_org=&p_fix=n&p_gov=y [žiūrėta 2009-10-28]

⁸⁶ <http://www.alfa.lt/straipsnis/10295650/?Seimas.pritare.siulymui.mazinti.pagrindines.socialines.ismokas..papildyta.23.00> [žiūrėta 2009-10-20].

⁸⁷ Pensijos mažės nuo sausio, papildomos išmokos - jau nuo gruodžio // <http://www.bernardinai.lt/index.php?url=articles/100163> [žiūrėta 2009-10-01].

litų, nei iš 830 litų pensijos. Pasak jos, asociacija, vienijanti per 34 tūkst. narių, kategoriškai priešinas senatvės pensijų mažinimui⁸⁸.

Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto lėšų sutaupymas 2010 metais, remiantis Lietuvos Respublikos socialinių išmokų perskaičiavimo ir mokėjimo bei socialinio draudimo įmokų tarifo padidinimo laikinojo įstatymo projekto aiškinamuoju raštu⁸⁹, planuojamas šiose srityse: dėl valstybinio socialinio draudimo pensijų perskaičiavimo tikimasi sutaupyti 318,1 mln. dėl valstybinio socialinio draudimo pensijų mokėjimo dirbantiems asmenims - 282 mln., o dėl socialinio draudimo įmokų tarifo padidinimo dviem procentiniais punktais siekiama surinkti 454,7 mln. Lt. Projekte numatyti ir kiti šaltiniai, tačiau šiame darbe dėmesys kreipiamas į tai, kas susiję su senatvės pensijomis. Skaičiai yra preliminarūs. Paskaičiuota, kiek galima sutaupyti, tačiau nėra numatyti rizikos faktoriai, pvz., ar išlaidos kompensuojant mažas pensijas ir pats perskaičiavimo procesas nepareikalaus papildomų lėšų. Kita alternatyva - nedidinti 2 proc. įmokos tarifo, bet nebeleisti gyventojams savo nuožiūra paskirstyti 2 proc. pajamų mokesčio, kuris skiriamas labdarai ir paramai. Nors tie 2 proc. - ne tie patys dydžiai ir reikėtų ieškoti kito šaltinio, bet pradžia būtų padaryta atsisakymui nedidinti mokesčių tarifo „Sodrai“.

Pensijų mažinimui nepritaria prezidentė. D.Grybauskaitės teigimu, senatvės pensija yra vienintelė „uždirbta“ „Sodros“ išmoka. Konstitucinio Teismo išaiškinimu, senatvės pensijos yra nuosavybė. Ginčytis, ar tai nuosavybė, ar ne, yra beprasmiška, todėl mažindami senatvės pensiją turime numatyti ir laikotarpį, kada tas mažinimas bus kompensuotas⁹⁰. Sunku prognozuoti būsimas kompensacijas, kuomet yra iš anksčiau įsipareigojimų.

Kitu įstatymo projektu - „Valstybinių socialinio draudimo senatvės ir invalidumo pensijų dalies išmokėjimo įstatymo 5 straipsnio pakeitimo įstatymu“⁹¹ - siekiama asmenims, dirbusiems 1995-2002 metų laikotarpiu ir dėl to gavusiems ne viso dydžio paskirtas pensijas bei turintiems teisę gauti nemokėtos senatvės ar invalidumo pensijos dalį, priklausančios sumos turėjo būti išmokėtos Vyriausybės nustatyta tvarka 2008 - 2010 metų laikotarpiu⁹², tačiau dėl susidariusios ekonominės padėties bei lėšų trūkumo siūloma laikotarpį pratęsti.

⁸⁸ Pensininkai ir motinos premjerui atsuka nugarą // LIETUVOS ŽINIOS Nr. 231 (12458), 2009 spalio 07 d.

⁸⁹ Lietuvos Respublikos socialinių išmokų perskaičiavimo ir mokėjimo bei socialinio draudimo įmokų tarifo padidinimo laikinasis įstatymo aiškinamasis raštas // http://www.lrs.lt/pls/proj/dokpaieska.showdoc_l?p_id=6559&p_org=&p_fix=n&p_gov=y [žiūrėta 2009-10-28].

⁹⁰ Sytas, A. Grybauskaitė ketina vetuoti „Sodros“ biudžetą // <http://www.alfa.lt/straipsnis/10298627> [žiūrėta 2009-11-09].

⁹¹ Valstybinių socialinio draudimo senatvės ir invalidumo pensijų dalies išmokėjimo įstatymo 5 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas //

http://www.lrs.lt/pls/proj/dokpaieska.showdoc_l?p_id=6574&p_org=7&p_fix=&p_gov= [žiūrėta 2009-10-20]

⁹² http://www.lrvk.lt/bylos/Teises_aktai/2008/02/10183.doc [žiūrėta 2009-10-01].

Jau ir taip ne kartą pratęstas pensijų išmokėjimo laikotarpis atidedamas. Pensijos dalis būtų išmokėta 2008 - 2012 metų laikotarpiu projekte⁹³ nustatyta tvarka atsižvelgiant į pirmumo teisę turinčių asmenų eilę (pvz., asmenis, sulaukusius 75 metų ir vyresniems). Teigiama, kad papildomų išlaidų nereikėtų, o atvirkščiai: jį priėmus, apie 269 mln. Lt VSDF biudžeto lėšų bus galima būtų panaudoti einamosioms socialinio draudimo pensijoms mokėti. Situacija sudėtinga, nes žmonės negali disponuoti savo uždirbtais pinigais, laukdami, kada valstybė turės pinigų ir gražins skolą (apie palūkanas nekalbama). Atsižvelgiant į pensininkų amžių, kai kurie žmonės gražinimo termino gali ir nesulaukti, tuomet paveldės artimieji, tačiau pinigai reikalingi dabar.

Pensininkų interesus siekia apginti politikas A.Paulauskas teigdamas: jeigu Vyriausybė ir Seimas priims sprendimus mažinti senatvės pensijas, naikinti našlių pensijas, padėsime pensininkams kreiptis į teismą, į Konstitucinį teismą, kad pensininkus skurdinantys ir žlugdantys sprendimai būtų sustabdyti ir panaikinti⁹⁴.

Iš aptartųjų dabartinių įstatymų projektų kaitos tendencijų galima daryti išvadas, kad valstybės išipareigojimų atidėliojimas ir lėšų perskirstymas ilgesniam laikotarpiui dar labiau skatins piliečių nepasitenkinimą esama pensijų sistema ir silpnins piliečių pasitikėjimą valstybe. Šiuo metu esantis ir ateityje prognozuojamas deficitinis „Sodros“ biudžetas, valstybės skolos Tarptautiniam turto fondui, išleista obligacijų emisija atskleidžia tai, jog valstybei reikia reformų, kurias vykdant būtų atsižvelgiama į visų Lietuvos piliečių interesus, proporcingai nuo jų gaunamų pajamų.

Seimo frakcija „Viena Lietuva“ kartu su dukart buvusiu premjeru G.Vagnoriumi siūlo antikrizinę ekonomikos skatinimo programą, kuri padėtų valstybei pamažu išėiti iš susidariusios situacijos. Jų teigimu, Vyriausybė – tai ne prognozių departamentas⁹⁵. Didžiausią atsakomybės dalį už susidariusią ekonominę situaciją „Viena Lietuva“ skiria valdžios sprendimams, nes kaitaliodama biudžetą ir keldama mokesčių tarifus (pelno mokestis, PVM, dividendų apmokestinimas). Vyriausybė nieko nesutaupė, o tik dar mažiau surinko mokesčių. Jų teigimu, vis labiau iš Lietuvos stumiamas mokesčius mokantis verslas ir kapitalas, naikinamos darbo vietos. Lietuvoje reikia keisti ekonominę politiką, pradėti gairinti merdinčią ekonomiką, nes nedarbo augimas skatina šalies ekonomikos smukimą ir

⁹³ Valstybinių socialinio draudimo senatvės ir invalidumo pensijų dalies išmokėjimo įstatymo 5 straipsnio pakeitimo įstatymo aiškinamasis raštas // http://www.lrs.lt/pls/proj/dokpaieska.showdoc_l?p_id=6574&p_org=7&p_fix=&p_gov= [žiūrėta 2009-10-20]

⁹⁴ Paulauskas A., Senatvės pensininkus ginsime teismuose // <http://www.eurovalstybe.lt/naujienos.php?idn=11199> [žiūrėta 2009-10-01].

⁹⁵ <http://www.lrytas.lt/-12554350591255275828-antikrizin%C4%97-ekonomikos-skatinimo-programa.htm> [žiūrėta 2009-10-26].

lėšų į valstybės biudžetą nesurinkimą. Jų skaičiavimais, kitais metais Lietuvai tektų skolintis beveik antrą valstybės biudžetą, jei tiek kas skolins. Be to, iš varganų biudžeto įplaukų atėmus mokėtinas bankams didžiules palūkanas už išdo skolas, valstybės realios pajamos dar sumažės apie 2 mlrd. litų⁹⁶. Antikriziniame projekte pateikiamos mokesčių sistemos ir finansų stabilizavimo priemonės bei rinkos gaivinimo ir verslo skatinimo planas. Siekiama mažesnių, bet visuotinai surenkamų mokesčių skatinant legalų verslą (sugrįžti prie 19 procentų PVM), stabdant šešėlinę ekonomiką, išlaikant bei kuriant naujas darbo vietas.

Panašios pozicijos Lietuvos vykdomų socialinių pertvarkų klausimu laikosi ir ekonomistas, socialinių mokslų daktaras, profesoriaus R.Lazutka. Jo nuomone, siekdama apsaugoti pažeidžiamiausias visuomenės sluoksnius, valstybė turėtų stengtis išsaugoti esamas darbo vietas, rūpintis bedarbių integracija į darbo rinką ir kurti stabilų minimalių pajamų tinklą⁹⁷. Apie poreikį keisti Lietuvos ekonominę situaciją ir imtis priemonių pasisako ne tik lietuviai, bet ir užsieniečiai. Lietuvoje viešėjęs „Danske Bank“ analitikas L. Christensenas teigia, jog Lietuvai reikia permainų: „Manau, akivaizdu, ką reikia keisti – pertvarkyti darbo rinką, reformuoti pensijų sistemas, dereguliuoti ekonomiką. Lietuvos valdžia šiose srityse turi per mažai ambicijų“⁹⁸. Kaip vieną iš pagrindinių pertvarkymų jis siūlo keisti pensijų sistemą, kuri šiuo metu yra vienas iš pagrindinių svarstytinų objektų.

Kitas Vyriausybės žingsnis, kuriuo bandoma stabilizuoti susidariusią situaciją Lietuvoje, - tai **Nacionalinio susitarimo**⁹⁹ pasirašymas ir įgyvendinimas taip nepopuliarių sprendimų našta pasidalinant, o kartu ir įpareigojant prisiimti tam tikrą atsakomybę socialiniams partneriams (profesinės sąjungos, verslo ir darbdavių, pensininkų, neįgaliųjų organizacijos). Juridinės galios neturinčiu susitarimu, kurį A.Brazauskas pavadino popierėliu¹⁰⁰, apeliuojama į solidarumą ir siekiama mažinti valstybės išlaidas, optimizuoti mokestinę aplinką, atgaivinti Lietuvos ekonomiką teikiant paramą ir gerinant sąlygas verslui, vykdyti viešojo ir privataus sektorių partnerystės programą, mažinti korupciją ir kt. Trečiajame Nacionalinio susitarimo skyriuje dėmesys skiriamas „Sodros“ biudžeto subalansavimui bei socialinių išmokų mažinimui. Siūloma socialinio draudimo įmokos tarifą didinti dviem procentais po lygiai paskirstant darbdaviui ir darbuotojui. J. Razmos teigimu,

⁹⁶ <http://www.alfa.lt/straipsnis/10294868/?Frakcija.Viena.Lietuva..valstybes.2010.metu.biudzetas..kaip.sustabdyti.finansine.griuti=> [žiūrėta 2009-10-22].

⁹⁷ http://www.cityout.lt/renginiai/articles/verztis_dirzus_nesamone [žiūrėta 2009-10-27].

⁹⁸ Danų analitikas: skatinti Lietuvos verslą – tarsi gydytis nuo pagirių degtine// <http://www.alfa.lt/straipsnis/10296183/?Danu.analitikas..skatinti.Lietuvos.versla..tarsi.gydytis.nuo.pagiriu.degtine=>[žiūrėta 2009-10-23].

⁹⁹ Nacionalinis susitarimas // http://www.lrv.lt/bylos/Naujienos/Aktualijos/20091028_susitarimas.pdf [žiūrėta 2009-10-30].

¹⁰⁰ <http://klaipeda.diena.lt/naujienos/lietuva/susitarimas-kurio-neremia-net-savi-245631> [žiūrėta 2009-10-31].

"Sodros" įmokas didiname tik vienu procentu, bet tada reikalingus 200 mln. litų papildomai sutaupome mažindami išmokas bedarbiams"¹⁰¹.

Vien tik mokesčių didinimu neapsiribojama. Taip pat siekiama parengti ilgalaikę valstybinio socialinio draudimo ir valstybinių išmokų reformą, nuosekliai didinant senatvės pensijos amžių vyrams ir moterims iki 65 metų, išmokas iš „Sodros“ biudžeto susiejant su realiomis šio biudžeto pajamomis, sukuriant bendrą ir aiškia išmokų, mokamų iš valstybės biudžeto, sistemą, kuri skatintų asmenis dirbti, o ne būti socialinės paramos gavėjais¹⁰². Vyriausybė nesuteikia sąlygų kurti naujų darbo vietų ar išlaikyti senąsias keldama mokesčius. Deklaruojami įstatymuose ar įstatymų projektuose tikslai ir uždaviniai visiškai neatspindi realybės. Valstybei reikia konkrečių sprendimų.

Apibendrinant dabar vykstančių politinių, teisinių, socialinių procesų apžvalgą, galima reziumuoti, kad socialinis teisingumas nėra atstatomas, o tik dar labiau nuo jo tolstama: valstybė nebegali pasirūpinti savo piliečiais ir užtikrinti jų socialinės gerovės; nenori vykdyti prisiimtų įsipareigojimų (pensijų išmokėjimo 1995-2002 m. ir kt. aptartų); sunku prognozuoti ateitį, o ypač tai, kas susiję su pensijų sistemos reformavimu. Lietuvai reikėtų efektyvesnių ir moksliskai pagrįstų reformų, o ne politinių svarstymų ir pažadų. Dauguma šiame poskyryje aptartųjų dabartinių valdžios projektų kelia abejonių: „Sodros“ įmokų didinimas kažin ar išspręstų susidariusias ekonomines situacijas, gali dar labiau kilti nepasitenkinimas, klestėti šešėlinė ekonomika, nes mokesčių našta ir biudžeto deficitą siekiama sumažinti dirbančiųjų sąskaita. Padidinus tarifą, būtų atleista dar daugiau darbuotojų, kuriems reikėtų mokėti pašalpas, į biudžetą nebūtų surenkamos suplanuotos lėšos.

¹⁰¹<http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/premjeras-jrazma-sodros-imoku-didinima-pateike-tik-kaip-pavyzdi.d?id=24921643> [žiūrėta 2009-10-28].

¹⁰² Nacionalinis susitarimas // http://www.lrv.lt/bylos/Naujienos/Aktualijos/20091028_susitarimas.pdf [žiūrėta 2009-10-30].

3.3. LIETUVOS GYVENTOJŲ INFORMUOTUMO APIE SENATVĖS PENSIJŲ SISTEMĄ IR PRIVAČIUS PENSIJŲ FONDUS TYRIMAS

3.1. Tyrimo metodologija

Teisė gauti pensiją yra svarbi žmogaus teisė, kuri kartu su kitomis Lietuvos Respublikos socialinėmis teisėmis yra įtvirtinta Konstitucijoje¹⁰³ - 52 straipsnyje nustatyta teisė gauti pensiją: „valstybė laiduoja piliečių teisę gauti senatvės ir invalidumo pensijas, socialinę paramą nedarbo, ligos, našlystės, maitintojo netekimo ir kitais įstatymų numatytais atvejais“. Tačiau kintant demografinėi padėčiai, mažėjant gimstamumui, didėjant emigracijai, vis mažiau lėšų surenkama į biudžetą ir valstybė nebeišgali mokėti pensijų, kurios piliečiui garantuotų iki pensijos turėtas nuolatinės pajamas. Plačiau kalbėti apie pensijas pradėta tik iškilus „Sodros“ problemoms ir atsiskleidus nemaloniai perspektyvai, jog pradėta įgyvendinti pensijų reforma ateityje gali susidurti su didėjančiais finansiniais sunkumais.

Šiame darbe pateikiami Lietuvos gyventojų anketinės apklausos, kuria buvo siekiama išsiaiškinti Lietuvos gyventojų informuotumą apie senatvės pensijų sistemą ir privačius fondus, rezultatai.

Tyrime keliamos hipotezės

1. Gyventojai nėra gerai susipažinę su socialinio draudimo pensijų sistema ir privačiais fondais (toliau PF).
2. Nepakankamas informuotumas lemia neatsakingą požiūrį į lėšų kaupimą senatvei.

Tyrimo tikslas – ištirti Lietuvos gyventojų informuotumą apie senatvės pensijų sistemą ir privačius fondus bei iš respondentų sužinoti PF privalumus ir trūkumus.

Tyrimo tikslui pasiekti keliami uždaviniai

1. Ištirti respondentų požiūrį į Lietuvos valstybinio socialinio draudimo pensijų sistemą
2. Išsiaiškinti ir įvertinti respondentų informuotumą apie lėšų kaupimą PF
3. Įvardyti ir išanalizuoti priežastis, kodėl Lietuvos gyventojai skeptiškai žiūri į pensijų sistemą.

Duomenų rinkimo metodas. Atliekant tyrimą buvo naudojamas vienas iš populiariausių sociologiniuose tyrimuose metodų – anketinė apklausa (žr. Priedas Nr.1), nes ji yra aiški, nedviprasmiška, patikima. Kartu ji turi skatinti respondento norą bendradarbiauti,

¹⁰³ Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios, 1992, Nr.33-1014.

kuo teisingiau atsakinėti¹⁰⁴. Anoniminės anketos pradžioje pateikiamas įžanginis žodis, kuriuo siekiama supažindinti respondentą su darbo tema ir pildymo metodika. Anketoje pateikti uždaro tipo klausimai, leidžiantys patiems pasirinkti atsakymus. Taip pat buvo klausimų, kurių atsakymus reikėjo pagrįsti teiginiu. Dviejuose klausimuose respondentams buvo suteikta galimybė išsakyti savo nuomonę apie pensijos reformos (PF) privalumus ir trūkumus (respondentų atsakymai pateikti Priedo Nr. 2 lentelėse 3.3.6, 3.3.7.)

Atrankos rūšis. Vienintelis svarbus šios anketos kriterijus yra apklaustųjų amžius (18 – 62 m.), nes aktuali būsimųjų pensininkų nuomonė apie senatvės pensijų sistemą ir privačius pensijų fondus.

Tyrimo eiga. Anketos buvo pateikiamos keliose Vilniaus, Kauno, Gelgaudiškio (Šakių raj.) įstaigose, o taip pat apklausti šių išvardintų vietovių atsitiktinai pasirinkti asmenys viešose vietose. Respondentai buvo supažindinti su magistrinio darbo tema, tyrimo tikslu ir buvo prašoma užpildyti pateiktą anketą. Iškilus neaiškumų dėl pildymo specifikos buvo galima paklausti, nes buvo bendraujama tiesiogiai. Dėl informacijos trūkumo daugelis respondentų kategoriškai atsisakė pildyti anketas arba užpildė neatsakydami į visus pateiktus klausimus. Papildomai šalia pateiktų klausimų apibendrinant, sisteminant duomenis atsirado nauja grafa „nenurodė“, „neparašė“ (žr.3.2.2.pav., 3.3.3.pav. 3.3.16.pav.) arba, nesupratę klausimo, pasirinko ne vieną, o kelis atsakymus (žr.3.3.10. pav.).

Iš viso tyrimo metu apklausta 110 respondentų.

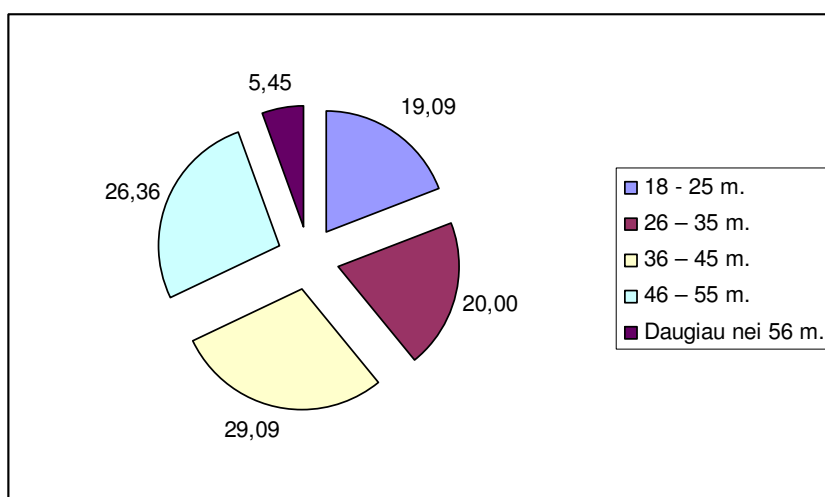
Tyrimo duomenų analizė. Gautų anketų duomenys analizuojami naudojant kompiuterinę programą „MS Office Excel“. Apdoroti duomenys pateikiami sritulinėse diagramose statistine išraiška.

¹⁰⁴ Kardelis K. Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai. Šiauliai: Lucilijus, 2007. P. 189.

3.2. Tyrimo rezultatų pristatymas ir interpretavimas

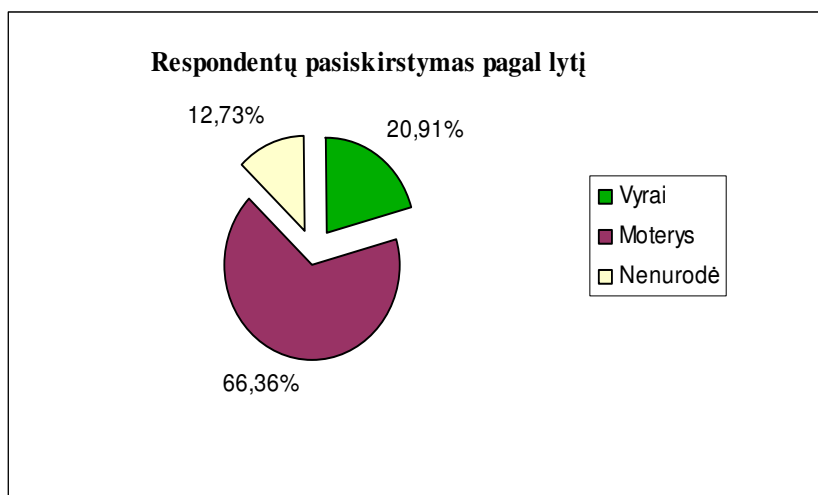
Tyrimo tikslui pasiekti, t.y. ištirti Lietuvos gyventojų informuotumo apie senatvės pensijų sistemą ir privačius pensijų (toliau PF), buvo apklausti 110 tiriamųjų, kurių pasiskirstymas pagal amžiaus grupes pateiktas sritulinėje diagramoje (žr. 3.2.1.pav.).

Respondentų amžius yra labai svarbus atrankinės imties rodiklis. Apklausoje dalyvavo įvairaus amžiaus respondentai nuo 18 iki daugiau nei 56 metų (ne vyresni nei pensinis amžius - 60 metų). Pasirinkta tokia amžiaus grupė, kurioje esantys žmonės dar negauna senatvės pensijos, tačiau nuo dabartinio informuotumo apie pensijų reformas priklausys jų pensija ateityje. Iš 3.2.1. pav. matyti, jog daugiausiai tyrime dalyvavo asmenys, kurie priklauso 36-45 metų amžiaus grupei, o tai sudaro 29,09% visų apklaustųjų. Mažiau (tik 2,73% už dominuojantį pasirinkimą) - 26,36% - apklaustųjų priklauso 46-55 m. amžiaus grupei. Trečioje vietoje - 26 -35 m. amžiaus grupė, ketvirtoje - 18-25 m. amžiaus grupė. Mažiausiai, tik 5,45%, tyrime dalyvavo respondentų, kurių amžius daugiau nei 56 metai.



3.2.1. pav. Respondentų pasiskirstymas pagal amžiaus grupes

Iš 3.2.2. paveikslėlio matome tyrime dalyvavusių respondentų lytį. Aktyviausiai apklausoje dalyvavo moterys - 66,36%, o vyrų kur kas mažiau - 20,91%. Anketos, kuriose nebuvo nurodyta lytis, sudarė - 12,73%. Iš to galima spręsti, kad respondentai neatidžiai pildė anketas arba nenorėjo įvardinti savo lyties, kas tyrime analizuojant gautus duomenis yra svarbu nustatant statistinį ryšį.

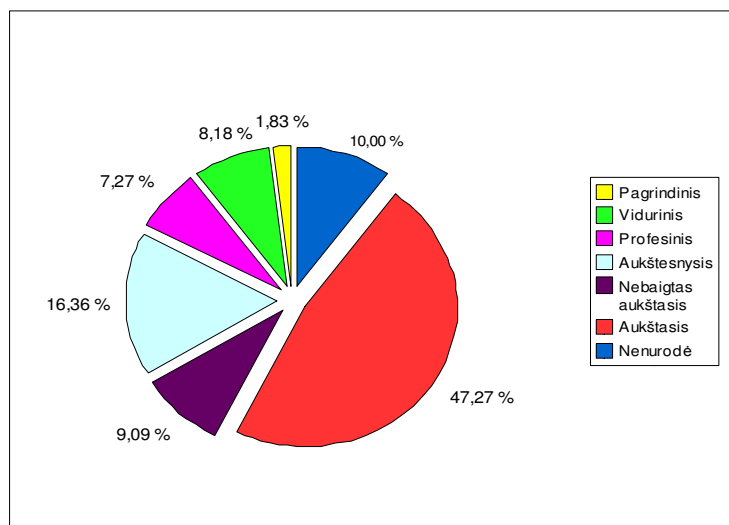


3.3.2. pav. Respondentų pasiskirstymas pagal lytį

3.3.3. pav. iliustruoja tyrime dalyvavusių respondentų išsilavinimą, kuris yra įvairus. Žmonių išsilavinimas gali lemti tam tikrus pasirinkimo variantus anketinėje apklausoje bei gyvenime renkantis pajamų šaltinį būsimai pensijai. Išsilavinę žmonės įvairiau plečia savo akiratį: daugiau skaito, naudojami interneto teikiamomis paslaugomis, todėl gali rasti įvairios informacijos apie PF ir yra labiau suinteresuoti savo ateitimi.

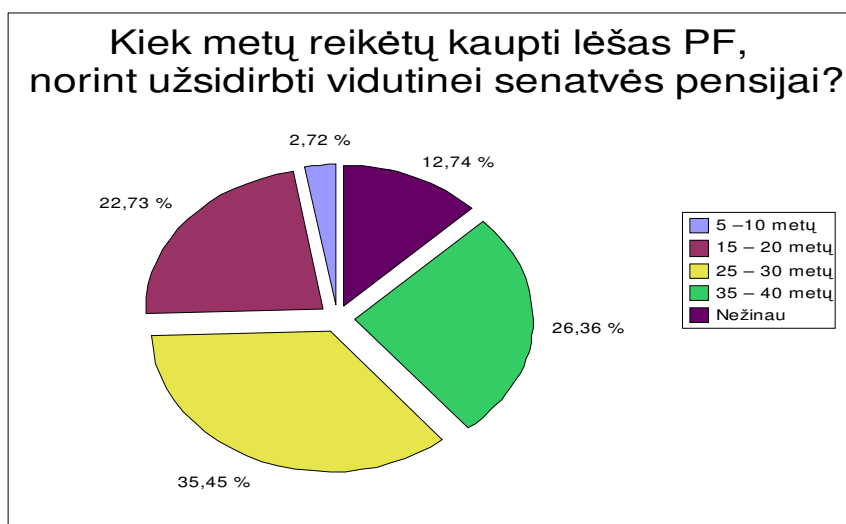
Daugiausia respondentų turi aukštąjį išsilavinimą 47,27%, o mažiausiai - 1,83% - pagrindinį. 10% anketų nebuvo įvardytas išsilavinimas. Apibendrinant duomenis sukurta papildoma diagramos lentelė „nenurodė“. Žmonės neatidžiai pildė anketas pamiršdami užpildyti šią grafą arba nenorėjo atskleisti asmeninių duomenų apie savo išsilavinimą.

16,36% apklaustųjų yra įgiję aukštesnįjį išsilavinimą, nebaigtą aukštąjį turi 9,09%, vidurinį – 8,18%, o profesinį 7,27% respondentai.



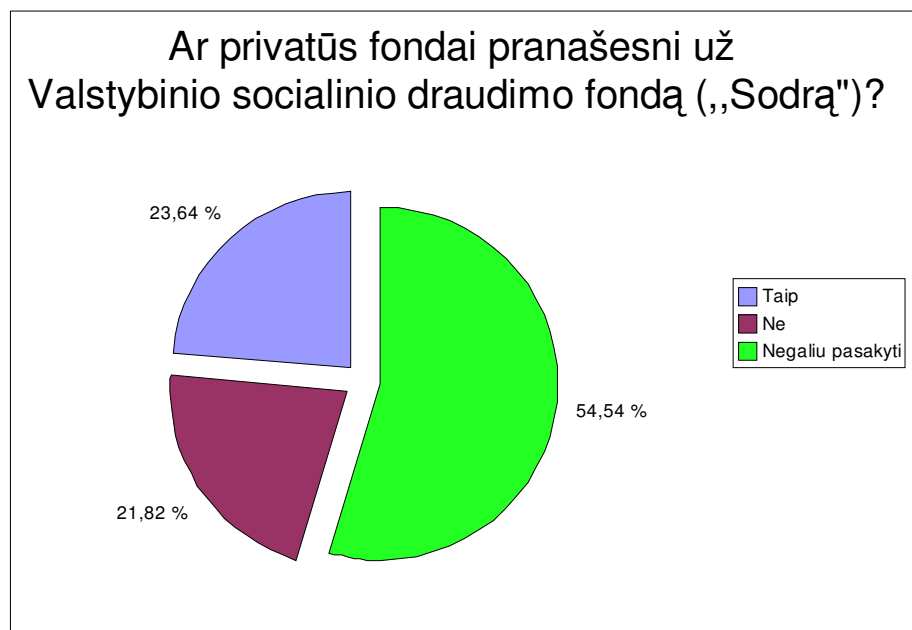
3.3.3 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal išsilavinimą

Siekiant nustatyti gyventojų informuotumą apie PF, respondentų buvo prašoma atsakyti į klausimą „Kiek metų reikėtų kaupti lėšas PF, norint užsidirbti vidutinei senatvės pensijai?“. Žmonės supranta, kad kuo ilgesnis kaupimo laikotarpis, tuo geriau. Daugiausia respondentų 35,45% pasirinko variantą „25-30 metų“ suprasdami, kad kuo anksčiau pradės kaupti lėšas PF, tuo daugiau galės sukaupti senatvei. Antrąją vietą pagal pasirinkimų skaičių užima maksimalus laikotarpis nurodytas atsakymuose „35 – 40 metų“, jį rinkosi 26,36% respondentų, suprasdami, kad kuo ilgesnis laikotarpis, tuo daugiau galima sukaupti senatvei. 22,73% apklaustujų mano, kad kaupti lėšas užtektų „15 – 20 metų“, o 2,72% pasirinko minimaliausią kaupimo laikotarpį – 5 - 10 metų. Ir net 12,74% respondentų, kurie visiškai nežino, kiek metų reikėtų kaupti lėšas. Iš to galima spręsti, kad šie dalyviai nėra tinkamai informuoti apie senatvės pensijos kaupimą PF, o taip pat patys neieško informacijos.



3.3.4. Lėšų kaupimas PF vidutinei senatvės pensijai gauti

Iš 3.3.5. pav. matyti, kad skirtumas tarp pirmenybę pranašumo atžvilgiu teikiančių PF prieš „Sodrą“ yra tik 1,82%. PF prioritetą suteikė 23,64% respondentų, o „Sodrą“ pranašesne laiko tik 21,82%, tačiau didesnis patikimumo išreiškimas PF nei „Sodrai“ leidžia manyti, kad pamažu respondentai priima naujoves pensijų reformų srityje. Daugelis žmonių, t.y. 54,54%, nežino, kas yra pranašesni - PF ar Valstybinis socialinis draudimas, ir pasirinko atsakymą „negaliu pasakyti“. Galima spręsti, kad žmonės abejingai žiūri į PF pranašumą prieš „Sodrą“, nes tai vis dar yra naujovė ir apklaustiesiems dažnai pritrūksta žinių.

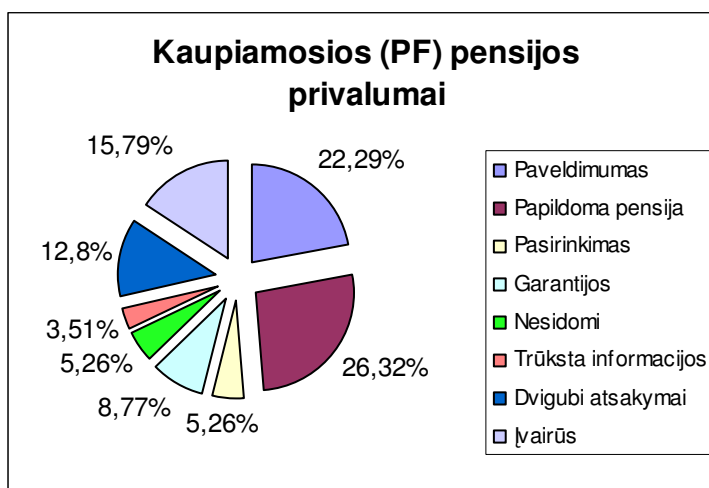


3.3.5. pav. Respondentų nuomonė, ar PF pranašesni už „Sodrą“

Anketinėje apklausoje buvo pateikti du atviri klausimai. Respondentams patiems reikėjo išsakyti nuomonę apie kaupiamosios (PF) pensijų reformos privalumus ir trūkumus.

57,72% respondentai parašė privalumus. Išsamūs atsakymai pateikiami lentelėje (Priedas 2 Lentelė 3.3.1.). 14,55% pasisakė nežinantys privalumų, o 32,73% respondentų apskritai neparasė savo nuomonės. Priežastys gali būti įvairios: dėl skubėjimo, neatidaus pildymo arba nežinojimo, nes ne visi asmenys yra gerai susipažinę su pensijų sistema ir PF. Iš parašiusių savo nuomonę dominuojantys respondentų atsakymai pateikti procentine išraiška 3.3.6. pav., kuriame matyti, kad iš respondentų (57) parašiusių privalumus 26,32% didžiausiu kaupiamosios PF pensijos reformos privalumu įvardijo galimybę gauti papildomą pensiją. Keletas atsakymų „galimybė gauti didesnę pensiją“, „atsarginis variantas, jeigu išmokos iš Sodros nepadedą pragyventi“, „net nejauti, kaip susikaupia pinigai senatvei, kurie šiaip būtų atitekę valstybei“ ir t.t. Žmonės tikisi, kad papildoma dalis, gauta iš PF, padės garantuoti vidutinį pragyvenimo lygį sulaukus senatvės ir nereikės skursti. Kitą - kaip dar vieną PF privalumą - 22,29% respondentų nurodė paveldimumą. Argumentai: „pensijos paveldimumas“, „kad gali būti paveldima“, „tai, kad pensija yra paveldima, po mano mirties paveldėtų šeima“. Respondentams svarbu, kad sukauptą sumą iš PF galės paveldėti artimieji, jeigu pats žmogus nesulauks senatvės. Kiti respondentų nurodyti privalumai – garantijos - 8,77%, pasirinkimas - 5,26%, nesidomi - 5,26%, trūksta informacijos 3,51%. Buvo ir įvairių nurodytų privalumų, kurie priskirti grafai „įvairūs“. Ji sudaro 15,79% visų respondentų, įvardijusių privalumus. Respondentai pateikė ir atsakymus, kurie susideda iš dviejų teiginių,

tad buvo priskirta grupei „dvigubi atsakymai“. Ją sudaro 12,8% respondentų, aptarusių privalumus. Dauguma jų yra pasirašę PF sutartį bei turi aukštąjį išsilavinimą. Keletas teiginių: „tai naujovė ir niekas negali tiksliai pasakyti, kaip bus sulaukus pensinio amžiaus, bet tikiu, kad pensija bus didesnė nei iš „Sodros“, „gali būti didesnė pensija, nes pinigai investuojami, pinigai paveldimi“.



3.3.6. pav. Kaupiamosios (PF) pensijos privalumai

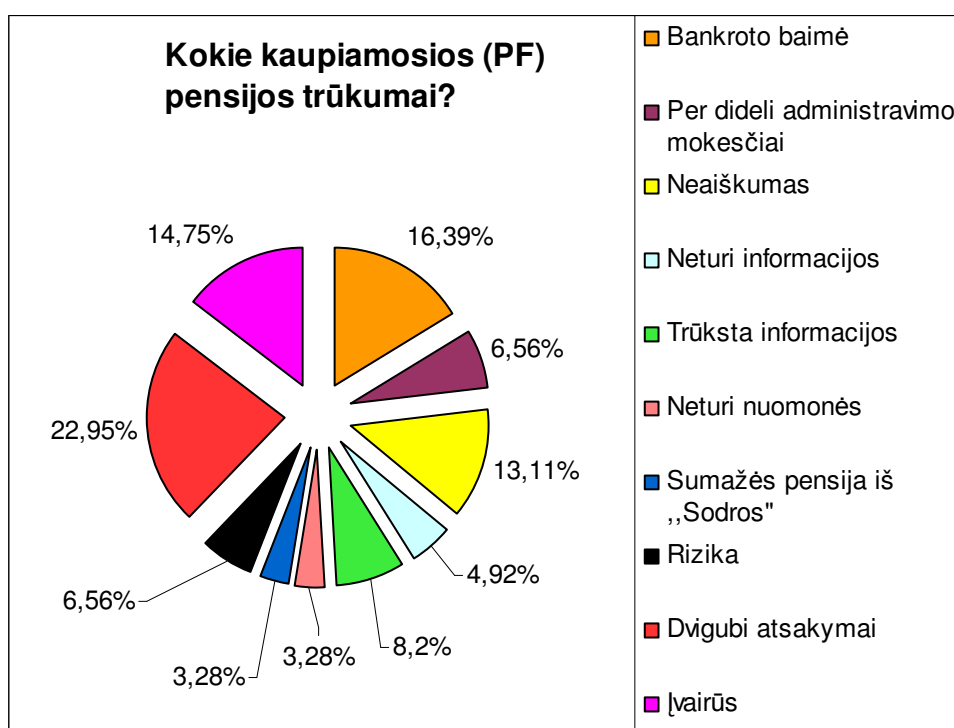
55,45% respondentų parašė trūkumus, kurie pateikiami lentelėje (Priedas 2 Lentelė 3.3.2.). 13,64% nenurodė trūkumų, nes nežinojo, o 30,91% paliko neužpildytą eilutę, taip nepareikšdami nuomonės.

Iš parašiusiųjų savo nuomonę respondentų atsakymai procentine išraiška pateikti 3.3.7. pav. Didžiausiu trūkumu respondentai laiko bankroto baimę – 16,39%. Gyventojai prisimena buvusius bankų bankrotus, tad nepasitiki bankais, nors patys yra pasirašę pensijų kaupimo sutartį ir teigia, kad „gali bankrutuoti“, „nėra garantijos, kad jie išliks, t.y. nebankrutuos“. 13,11% respondentų PF veikla susijusi su neaiškumu. Atsakymai: „neaiški pensijų reforma“, „neaiškumas ir netikrumas, kad tikrai bus sukaupta pinigų“, o 6,56% apklaustųjų mano, kad per dideli administravimo mokesčiai: „per dideli mokesčiai“, „didelės lėšos imamos už administravimą“. Apibūdinami trūkumus, 8,2% respondentų teigė, kad trūksta informacijos, nors visi jie pasirašę pensijų kaupimo sutartis, o 4,92% teigė neturintys informacijos. Po 3,28% pasiskirstė respondentai, kurie neturi nuomonės, ir teigė, kad sumažės pensija iš „Sodros“.

Anketų atsakymuose nurodoma įvairių trūkumų, kurie priskirti grafai „įvairūs“. Ji sudaro 14,75% visų respondentų, įvardijusių privalumus. Keletas atsakymų: „nematant rezultatų, neįvardinsi ir trūkumų“, „nėra informacijos apie fondo veiklą“ ir kt. Respondentai

pateikė ir atsakymus, kurie susideda iš dviejų teiginių, tad buvo priskirta grupei „dvigubi atsakymai“. Ją sudaro 22,95% respondentų, įvardijusių privalumus. Keletas atsakymų: „dideli administravimo mokesčiai, mažas pelningumas“, „bijau infliacijos ir valiutos keitimo“, „dideli administravimo mokesčiai – didelė tikimybė, kad sukauptos lėšos bus mažesnės nei „Sodros“.

Apibendrinat parašiusiųjų apie kaupiamosios (PF) pensijos trūkumus duomenis, galima sužinoti, jog 90,16% iš šių respondentų yra sudarę sutartis, o tik 9,84% nesudarę. Nors respondentai dalyvauja papildomos senatvės pensijos kaupime, bet nėra garantuoti dėl būsimų rezultatų.



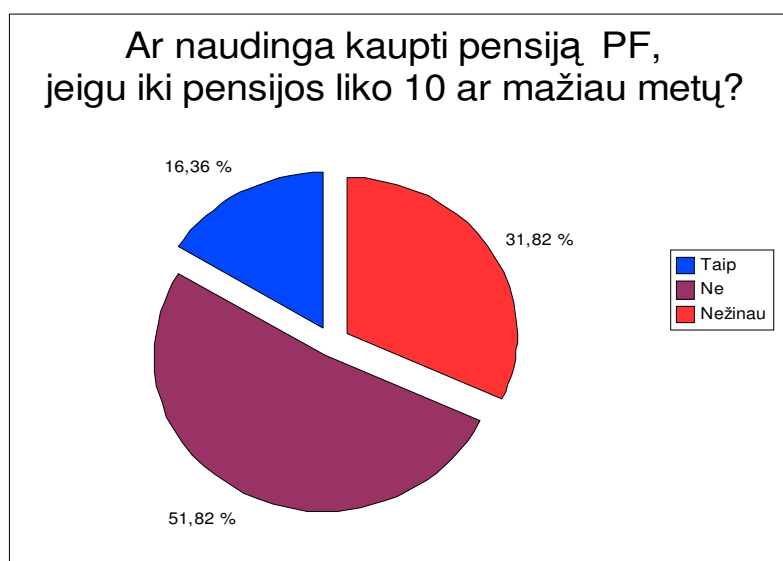
3.3.7. pav. Kaupiamosios (PF) pensijos trūkumai

Kaip matyti iš 3.3.8. pav., daugiau nei pusė apklaustųjų - 51,82% - suvokia, kad likus iki pensijos 10 ar mažiau metų kaupiti pensiją PF nėra naudinga. Tokie rezultatai rodo, kad žmonės supranta PF svarbą. Trečdalis - 31,82% - pasisakė nežinantys, o 16,36% mano, kad pensijos kaupimas naudingas, jeigu iki pensijos liko 10 ar mažiau metų. Atsakė „ne“ ir nepagrindė savo nuomonės 24,56%.

Reikėjo ne tik atsakyti į klausimą, bet ir pagrįsti savo atsakymą teiginiu. Iš 18 atsakiusiųjų „taip“ 61,11% pagrindė savo atsakymus išsakydami nuomonę. Variantai labai panašūs: „galbūt šiek tiek padidės pensija“, „suteikta galimybė sukaupti tam tikrą pinigų sumą“, „didesnė pensija bus“, „vis tiek kažkiek gausi“, „litas prie lito – turtas“ ir t.t. Žmonės

tikisi ir per trumpą laikotarpį sukaupti papildomą dalį senatvės pensijos ir taip prisidėti prie senatvės pensijos, gaunamos iš „Sodros“, bet kokio dydžio tas „vis tiek kažkiek gausi“ bus ir kaip tai atsilieps „Sodros“ pensijai? Kokį procentą sumažins „Sodra“? Būtent šie klausimai keliami ir šiame darbe, tikintis išsiaiškinti bent pagrindines galimų sprendinių gaires. Nepagrindė atsakymo 7 asmenys, kurie sudaro 38,89% pasirinkusiųjų „taip“ visumą.

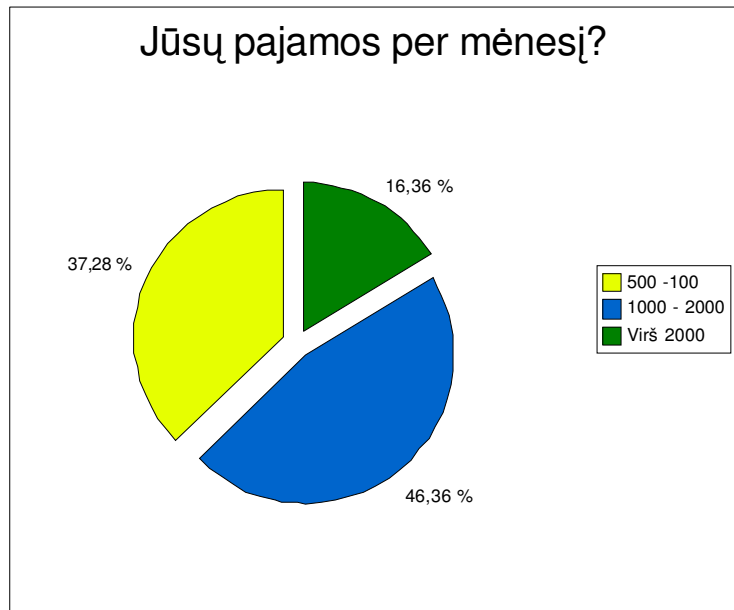
Iš 57 atsakiusiųjų „ne“ 75,44% pagrindė savo atsakymus išsakydami nuomonę. Pagrindiniai prieštaravimo aspektai yra šie: „per trumpas kaupimo laikotarpis“, „per trumpas laikas“, „per mažai metų“, „mažas laikotarpis“; dideli administravimo mokesčiai „visas lėšas pagrobia administravimui padengti ir nieko nelieka pensininkui“; finansinės naudos nebuvimas „jokios finansinės naudos“, „mažas pelningumas“, „šiuo metu ekonominė pasaulinė krizė“; senatvės pensijos dalies iš „Sodros“ praradimas „nesukaupsi pakankamai, o prarasi lėšų“. Žmonės ne visada būna įspėti apie sumažėsiančią pensiją dalyvaujant PF. Dažniausia akcentuojama papildoma pensija dalis prie „Sodros“ pensijos.



3.3.8. pav. Respond. nuomonė, ar verta kaupti PF likus 10 ar mažiau metų iki pensijos

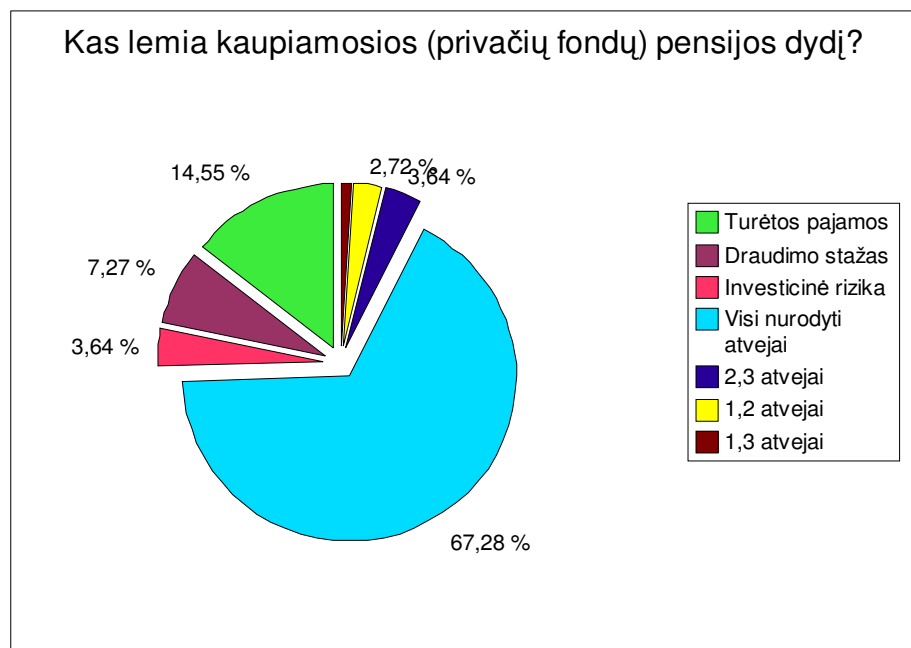
Informaciją apie gaunamas respondentų pajamas procentine išraiška matome

3.3.9. pav. Daugiausiai buvo respondentų - 46,36%, kurių mėnesinis atlyginimas siekia nuo 1000 iki 2000 litų. 500-1000 litų atlyginimą gauna 37,28% apklaustųjų. Ir tik 16,36 % buvo, kurių atlyginimas daugiau nei 2000 litų. PF tikrai nesusikaups solidi suma, o dalyvavimas PF sumažins iš „Sodros“ gaunamą senatvės pensijos dalį. Aišku, kad atlyginimas yra kintantis rodiklis, tačiau atsižvelgiant į susidariusią ekonominę situaciją staigaus atlyginimo padidėjimo darbo rinkoje tikrai neprognozuojama. Daug žmonių Lietuvoje dirba aptarnavimo srityje, kur atlyginimas nėra aukštas.



3.3.9. pav. Respondentų pajamos per mėnesį

Iš 3.3.10. pav. matyti, kad kaupiamosios pensijos dydį lemia turėtos pajamos, draudimo stažas, investicinė rizika. Šiuos pateiktus variantus pasirinko net 67,28 % tyrime dalyvavusiųjų. Rezultatai rodo, kokioms prielaidoms respondentai teikia pirmenybę. 14,55 % apklaustųjų mano, kad tik turėtos pajamos lemia pensijos dydį. 7,27% respondentų nuomone, svarbu yra draudimo stažas, o tik 3,64% pasirinko investicinę riziką. Buvo ir tokių atsakymų, kurie nepateikti variantuose: draudimo stažą ir investicinę riziką nurodė 3,64%; turėtas pajams ir draudimo stažą - 2,72% bei turėtas pajams ir investicinę riziką - 0,9 % atsakiusiųjų į šį klausimą.

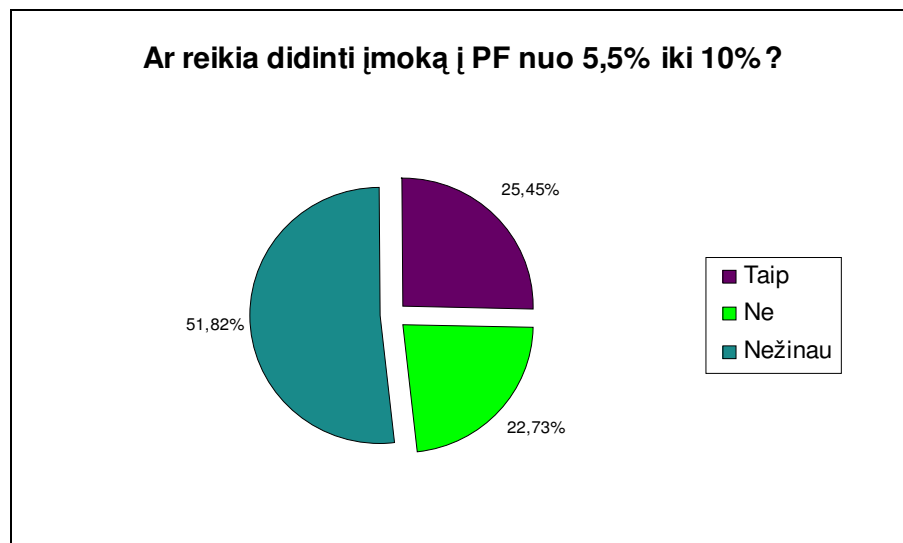


3.3.10. pav. Respondentų nuomonė, kas lemia kaupiamosios pensijos dydį

Į klausimą „Ar reikia didinti įmoką į PF nuo 5,5% iki 10%?“ reikėjo ne tik pasirinkti tam tikrą variantą, bet ir argumentuoti. Žr. 3.3.11. pav. 25,45% respondentų mano, kad reikia didinti įmokos tarifą į PF. Savo atsakymą „taip“ pagrindė 19 respondentų, kurie sudaro 67,86%. Atsakymų variantai įvairūs ir sunku išrinkti dominuojantį. Atsakymai: „didesnė pensija“, „galimybė turėti didesnę pensiją“, „tada PF uždirbs didesnes pensijas“, „labiau pasijus PF privalumas“, „kuo mažiau „Sodrai“, tuo geriau“, „taip, bet leisti pasirinkti sumą“, „trumpėtų kaupimo laikas“, „sutrumpėtų laikotarpis per kurį reiktų kaupti“. 32,14% atsakiusiųjų „taip“ nepagrindė. Tai gali reikšti, kad respondentai mažai žino apie pensijų įmokas. PF planuose apie žmonių skatinimą dalyvauti PF padidinant įmoką. Deja, dėl susidariusios ekonominės situacijos nuo 2009m. sausio mėn. įmoka sumažinta iki 2% dvejiems metams. Vėliau nuo 2010 planuojama didinti iki 6 proc., tačiau tik nuo Lietuvos ir pasaulio ekonominės situacijos bei politinių sprendimų paaiškės įgyvendinimas.

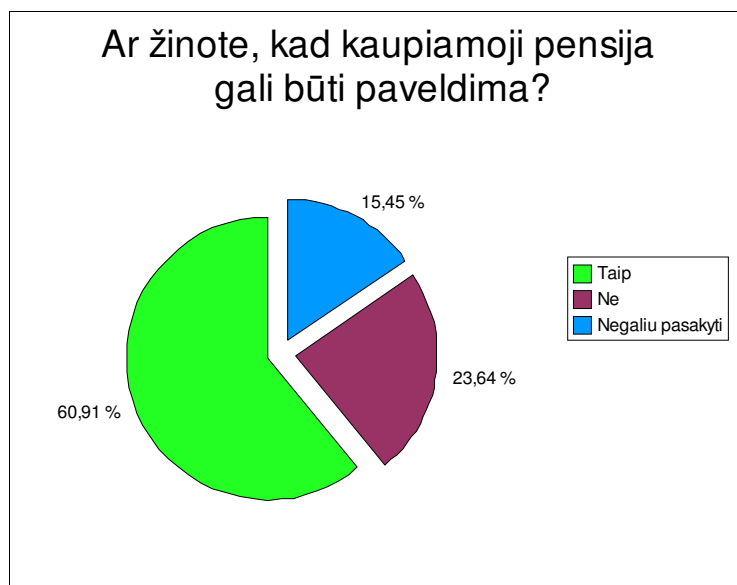
Su siūlymu didinti įmoką nesutiko 22,73%, iš kurių 17 respondentų, tai sudaro 68%, nurodė priežastį, kodėl prieštarauja. Keletas teiginių : „sumažės“, „įmokos nėra apdraustos“, „sumažės „Sodroje“ pinigai“, „PF ateitis neaiški“, „manau, jog dabar yra pakankamas dydis“, „neaiškus rezultatas“ ir t.t. Atsakymo nepagrindė 8 respondentai, t.y. 32%.

Net pusė apklaustųjų - 51,82% - pasirinko variantą „nežinau“. Galbūt neatidžiai pildė arba tikrai neturėjo nuomonės šiuo klausimu. Juk nuo įmokos procentų dydžio priklauso ir būsima pensija iš PF.



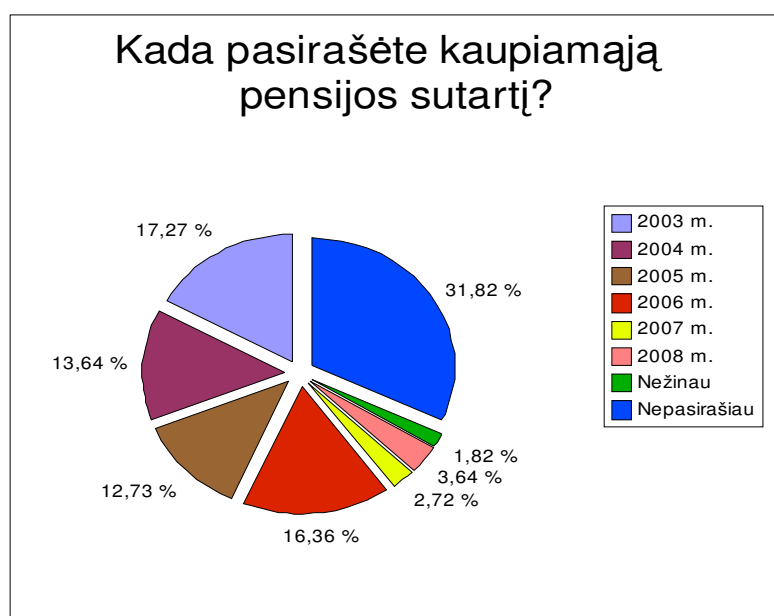
3.3.11. pav. Respondentų nuomonė, ar reikia didinti įmoką į PF

Respondentams buvo užduotas klausimas „Ar žinote, kad kaupiamoji pensija gali būti paveldima?“ Daugiau nei pusė t.y., 60,91 % pasirinko atsakymą „taip“.



3.3.12. pav. Respondentų informuotumas apie kaupiamosios pensijos paveldimumą

Galime daryti išvadą, kad respondentai yra susipažinę su PF veikla ir vienu iš PF privalumu - sukauptų pinigų paveldimumu (žr.Priedas 1 Lentelė 3.3.1). 23,64% respondentai pasisakė, kad kaupiamoji pensija nėra paveldima, o 15,45% negalėjo atsakyti į pateiktą klausimą, kas reikštų, kad ne visi yra gerai informuoti.



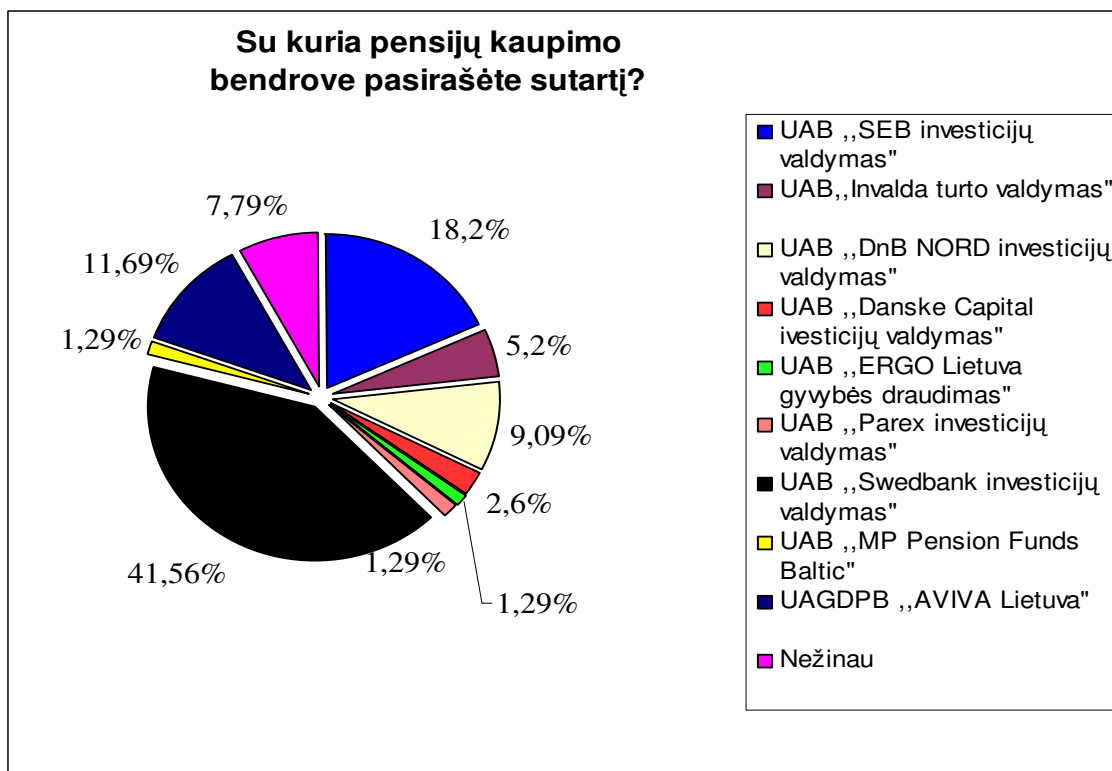
3.3.13. pav. Respondentų kaupiamosios pensijos sutarties pasirašymo laikas

Tyrimo metu buvo svarbu sužinoti ne tik tai, kiek respondentų yra girdėję apie PF programas, tačiau ir tai, kiek žmonių yra konkrečiai pasirašiusių tokias sutartis. Nagrinėjant

3.3.13. pav. matosi, kad aktyviai vyko kaupiamosios pensijų sutarčių pasirašymas aktyviai vyko nuo 2003 m. iki 2006 m.: 2003 m. pasirašė daugiausiai apklaustųjų – 17,27%, 2004 m. – 13,64%, 2005 m. – 12,73%, 2006 m. – 16,36%, 2007 m. pasirašiusių buvo tik 2,72%, o 2008 m. pasirašiusių skaičius truputį išaugo - 3,64 %. Daugiausiai - net 31,82 % apklaustųjų - nepasirašę tokių sutarčių, buvo ir tokių - 1,82%, kurie pažymėjo atsakymą „nežinau“, kas liudytų, kad respondentai nežino, neatsimena, ar yra sudarę sutartį su tam tikra pensijų kaupimo bendrove.

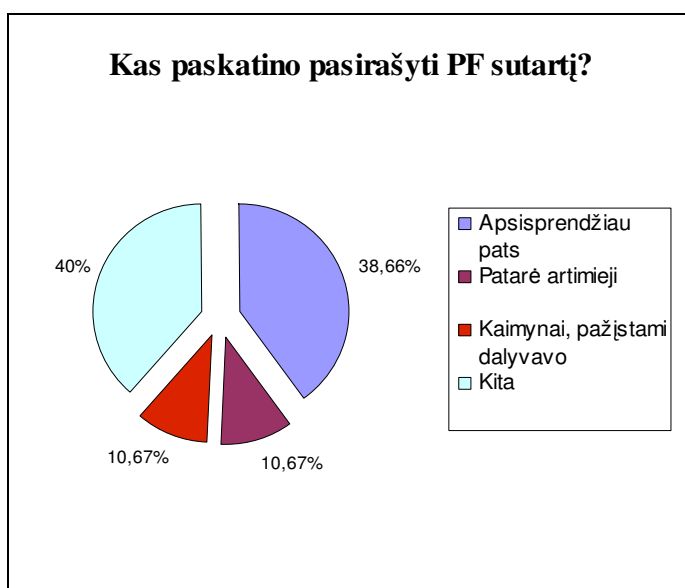
Kaip matyti iš 3.3.14. pav., daugiausia respondentų - 41,56% - yra sudarę sutartis su UAB „Swedbank investicijų valdymas“. Manychiau, kad tai įtakojo „Swedbank“ banko darbuotojų nuolatinė agitacija pasirašyti PF kaupimo sutartį, nepriklausomai nuo to, dėl kokios priežasties klientas užsuko į banką. Antrąją vietą tarp pasirašiusių užima UAB „SEB investicijų valdymas“ - 18,2%, trečiąją UAGDPB „AVIVA Lietuva“ – 11,69%, šiek tiek mažiau - 9,09% respondentų - sudarė sutartis su UAB „DnB NORD investicijų valdymas“, 5,2% - su UAB „Invalda turto valdymas“, 2,6% - su UAB „Danske Capital investicinis valdymas“, 1,29% respondentų yra sudarę sutartis šiose pensijų kaupimo bendrovėse: UAB „MP Pension Funds Baltic“, UAB „Parex investicijų draudimas“, UAB „ERGO Lietuva gyvybės draudimas“. Buvo respondentų, kurie nežinojo, kurioje pensijų kaupimo bendrovėje yra pasirašę sutartį, tai sudaro 7,79% visų pasirašiusių sutartis.

Galime daryti išvadas, kad pensijų kaupimo bendrovių lyderis tarp respondentų yra UAB „Swedbank investicijų valdymas“. Antrąją vietą užima UAB „SEB investicijų valdymas“, o mažiausiai respondentų (1,29%) sudarę sutartis su anksčiau paminėtomis trimis bendrovėmis.



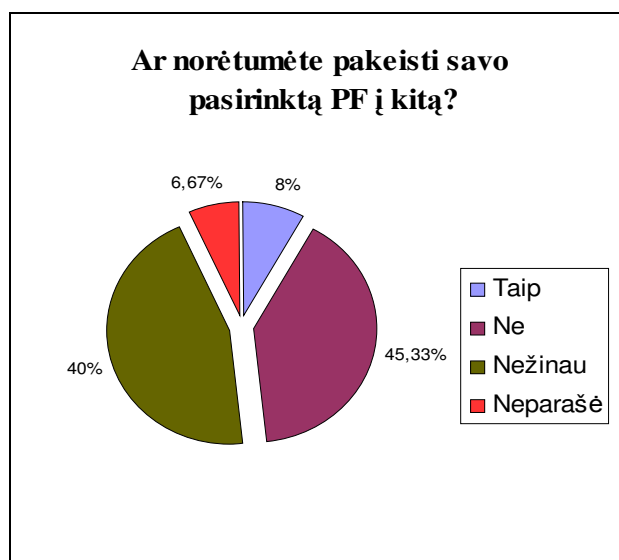
3.3.14. pav. Respondentų pasirašytos sutartys su pensijų kaupimo bendrovėmis

Daugiausia apklaustųjų apsisprendė patys – 40%, o 38,66% respondentų pateiktame variante „kita“ nurodė savo priežastis, kas paskatino juos sudaryti sutartį PF. Atsakymai įvairūs, tačiau dominuoja keli, t.y. banko darbuotojas, draudimo agentas, draudėja. Nedidelė dalis - 10,67% rinkosi variantą „kaimynai, pažįstami dalyvavo“. Daugeliu atvejų žmonės patys nebūtų pasiryžę nueiti ir sudaryti banke ar draudimo bendrovėje, jei ne tam tikrų asmenų (banko tarnautojų, draudėjų, agentų) aktyvi veikla.



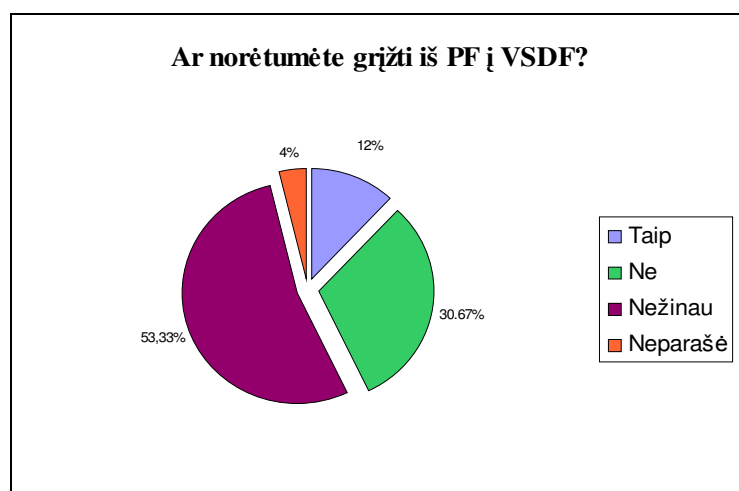
3.3.15. pav. Respondentus pasirašyti PF sutartį paskatinę veiksniai

Kaip matome iš 3.3.16 pav., į klausimą „Ar norėtumėte pakeisti savo pasirinktą PF į kitą?“ 40% respondentų atsakė „ne“. Keisti pasirinktą PF į kitą galima tik po 3 metų. Nedidelę dalį - tik 8% respondentų - pasirinko atsakymą „taip“, 6,67% apklaustųjų į šį klausimą visiškai neatsakė. Daugiausiai - net 45,33% - pasirinko atsakymą „nežinau“. Taigi galime daryti išvadą, kad respondentai yra PF lojalūs klientai ir neturi poreikio pokyčiams kituose PF.



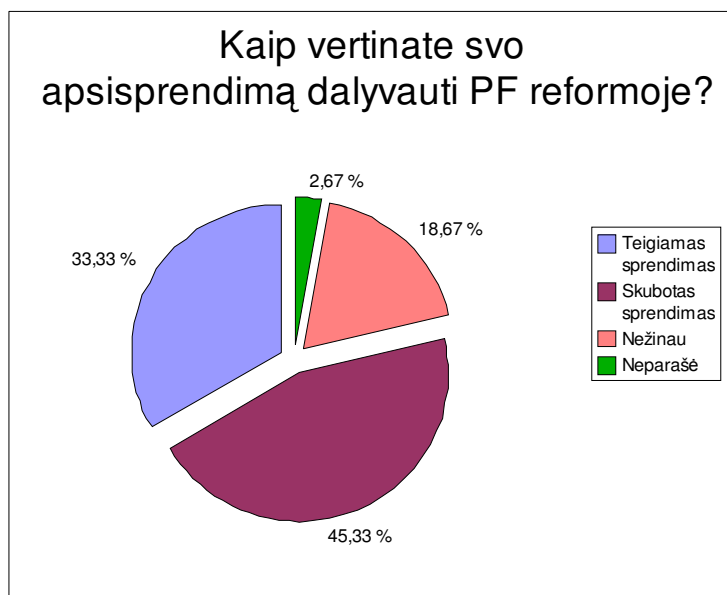
3.3.16. pav. Respondentų nuomonė, ar norėtų pakeisti PF į kitą

Į klausimą „Ar norėtumėte grįžti iš PF į „VSDF?“ respondentai neturėjo nuomonės, 53,33% atsakė „nežinau“. 30,67% respondentų nenorėtų grįžti iš PF į VSDF. „Taip“ atsakė 12% apklaustųjų, o 4% atsakymo nenurodė. Apibendrinant galime teigti, kad vis dėlto didesnė dalis nenorėtų grįžti iš PF į VSDF, o tai rodo respondentų nepasitikėjimą „Sodros“ ateitimi ir galimybe užtikrinti gerą pragyvenimo lygį pensininkams.



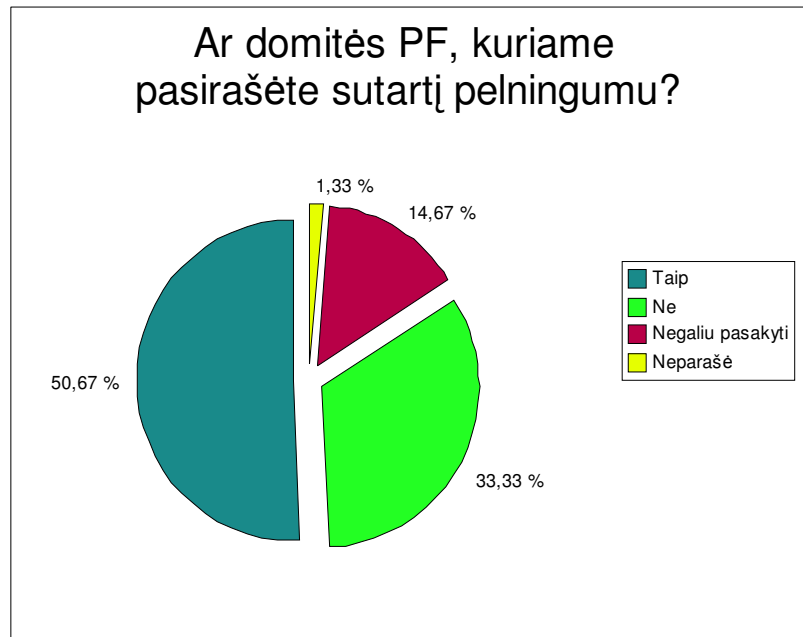
3.3.17. pav. Respondentų nuomonė apie sugrįžimą iš PF į VSDF

Labai svarbu sužinoti ir respondentų apsisprendimą dalyvauti PF reformoje. Daugiausiai respondentų - 45,33% - padarė skubotą sprendimą. Šiek tiek mažiau – 33,33% - pasirinko teigiamą sprendimą. Net 18,67% į klausimą atsakė „nežinau“. Visiškai į klausimą neatsakė 2,67%. Pastebimas teigiamo ir skuboto respondentų apsisprendimų panašus procentas, o tai suponuoja spėjimą, kad daugumos respondentų apsisprendimą lėmė skuboti sprendimai.



3.3.18 pav. Respondentų nuomonė, kaip vertina apsisprendimą PF reformoje

Į klausimą „Ar domitės PF, kuriame pasirašėte sutartį, pelningumu?“ respondentų atsakymai svyravo. Dauguma, net 50,67 %, atsakė teigiamai, 33,33% pasirinko atsakymą „ne“. Iš to galima spręsti, kad daugumai rūpi PF, kuriame pasirašė sutartį, pelningumas.



3.3.19 pav. Respondentų domėjimasis sutarties pelningumu

Tyrimo išvados

Tyrimas atskleidė, kad gyventojai nerimauja dėl būsimos pensijos ir supranta, kad „Sodros“ mokama pensija negali užtikrinti jiems saugios ir aprūpintos senatvės, tad reikia ieškoti kitų papildomų šaltinių, kuriais galėtų būti pensijų fondai. Mažas informuotumas skatina neigiamą požiūrį. Lietuvos gyventojai yra per mažai informuoti apie pensijų sistemos ypatumus. Siūlyčiau paruošti ir dalinti arba už simbolinę kainą pardavinėti informacinius lankstinukus, kuriuose būtų visa informacija apie pensijų sistemą tiek „Sodroje“, tiek PF bendrovėse, pateikiant visuomenei ilgalaikes prognozes dėl numatomų demografinių, ekonominių, viešųjų išlaidų pokyčių, kurie gali nulemti senatvės pensijos dydį, o taip pat teikti žmonėms informaciją apie jų sukauptas pensijos teises, skatinant planuoti, kaupti ir ruoštis išėjimui į pensiją. Toks informuotumas galėtų paskatinti gyventojus aktyviau dalyvauti darbo rinkoje bei mokėti socialinio draudimo įmokas, siekiant sukaupti reikiamą stažą senatvės pensijai gauti, o taip pat turėti papildomą pensijos šaltinį.

Tyrimo iškeltoje hipotezės pasitvirtino. Gyventojai nėra gerai susipažinę su socialinio draudimo pensijų sistema ir privačiais fondais, o nepakankamas informuotumas lemia neatsakingą požiūrį į lėšų kaupimą senatvei.

Svarbu paminėti, kad 45,33% respondentų savo apsisprendimą dalyvauti PF reformoje vertina kaip skubotą: žmonės suvokia, kad mažai sukauptas, jeigu atlyginimas minimalus; pensijos kaupimo laikotarpis priklausys ir nuo tokių veiksnių kaip sąskaitos administravimo mokesčio dydis, tinkamo investavimo pasirinkimas bei palūkanų norma, o

taip pat svarbu, kiek metų žmogus dirbs, nes nedirbant į PF papildomai nesikaupia; pensijų fondams leisti per dideli sąskaitų tvarkymo tarifai; pensijų kaupimas yra naudingesnis gaunantiems didesnes pajamas.

Apibendrinant tyrimo metu gautą informaciją galime teigti, kad nepakankamas informuotumas lemia neatsakingą gyventojų požiūrį į lėšų kaupimą senatvei. Vis dar tikimasi, kad išėjus į pensiją valstybė garantuos pensiją, kurios užteks žmogui pragyventi. Dalis apklaustųjų mano, kad iš PF jie gaus papildomą dalį lėšų, kurių užteks pragyventi.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

1. Dabar Lietuvoje funkcionuojančią centralizuotą pensijų sistemą vertinant kritiškai, galima būtų įvardyti vieną iš pagrindinių Lietuvos pensijų sistemos problemų – tai pensijų sistemos centralizuotą valdymą bei „Sodros“ dominuojančią poziciją.

2. Atsižvelgiant į pasaulinę pensijų sistemų kūrimo patirtį (darbe aptarti anglosaksiško pensijų fondo, vokiškai kalbančių šalių bei JAV fondo variantai), tikėtina, kad jų patirties lanksčiai pasirinktas idėjas galima būtų pritaikyti ir Lietuvos realijoms, nes poreikis kurti stabilią kaupiamuoju principu paremtą pensijų sistemą yra aktualus dabartinei Lietuvos ekonominei situacijai.

3. Valstybės reglamentuojama centralizuota ir tariamai socialinę lygybę prieš įstatymą garantuojanti kiekvienam piliečiui pensijų sistema Lietuvoje buvo pagrįsta tarybiniais metais, o prasidėjus politiniams, socialiniams, ekonominiams pokyčiams atgavus Lietuvos nepriklausomybę 1990 metais, susvyravo jos pamatai ir tai lėmė pensijų sistemos pokyčių laukimą, sudarė sąlygas jiems įvykti bei pagaliau buvo sulaukta ir pačių reformų. Kaupiamųjų pensijų atsiradimas – viena iš naujovių, kurių atsiradimą pagreitino keletas veiksnių: demografinis procesas (mažėjantis gimstamumas, didėjantis mirtingumas ypač tarp darbingo amžiaus žmonių), vidinė migracija, laikina ir ilgalaikė emigracija, reiškiniai šalies ekonomikoje.

4. Lietuvos piliečių susidomėjimą privačiais kaupiamaisiais pensijų fondais galima traktuoti ne tik kaip reformos sėkmingą rezultatą, - tai liudytų ir visuomenės nusivylimą šalies socialine draudimo sistema.

5. Lietuvos piliečiai - kaupiamųjų pensijų sistemos dalyviai – susiduria su tam tikrais rizikos veiksniais: jų finansinės sėkmės ar nesėkmės gali priklausyti nuo individualaus asmens pasirinkimo (kokiame pensijų fonde dalyvaus) arba būti jam tiesiogiai nepavaldūs (politinės valdžios inicijuoti įstatymai, ekonomikos nuosmukis, bei institucinės – fondų veiklos – rizikos faktoriai). Siekiant juos apsaugoti nuo tam tikrų rizikos veiksnių, Lietuvos valstybės nustatyti tam tikri saugikliai – fondo valdytojo investavimo ribojimas, pensijų fondo dalyvių teisės ir kt. Nepaisant to, visada išlieka rizikos faktorius, kurį turi prisiimti pats pensijų kaupime dalyvaujantis asmuo.

6. Dabartinė Lietuvoje funkcionuojanti einamųjų įmokų – išmokų pensijų sistema tiesiogiai priklauso nuo realaus šalies ekonominio augimo dydžio, kuris, lyginant su tarptautine rinka, yra mažas, todėl tikėtina, jog kaupiamųjų pensijų fondų lėšų investavimas leistų pensijų fondų dalyviams pasinaudoti tarptautinių finansų rinkų augimo rezultatais.

7. Tiek Lietuvoje, tiek Vokietijoje skatinama ilgiau išlikti darbo rinkoje bei ilginti pensinį amžių, tačiau tai tik iš dalies galėtų padėti spręsti pensijų sistemos problemas.

8. Atliktas konstatuojamasis tyrimas „Lietuvos gyventojų informuotumo apie senatvės pensijų sistemą ir privačius pensijų fondus“ patvirtino darbo hipotezę apie pensijų reformų problemų sankaują, nes Lietuvos gyventojai nėra gerai susipažinę su socialinio draudimo pensijų sistema ir privačiais fondais, o nepakankamas informuotumas lemia neatsakingą požiūrį į lėšų kaupimą senatvei, ir padėjo įvardyti šiuos kaupiamosios pensijos PF trūkumus: labiausiai bijoma bankroto baimės, prisimenama Lietuvos bankų griūties patirtis; dalyvaujantiems kyla daug neaiškumas dėl kaupiamųjų fondų pensijų sistemos perspektyvų (45,33% apklaustųjų teigia padarę skubotą sprendimą).

9. Privačių fondų atsiradimas Lietuvoje sukėlė problemų „Sodros“ biudžetui, padidindamas valstybės biudžeto deficitą, nors buvo prognozuojama priešingai. Apibendrinant darbe aptartus politinius, ekonominius, finansinius ir socialinius Lietuvos dabartinės situacijos faktorius, vertėtų atidėti įstatymo projekto svarstymą dėl pensijų sistemos reformos įstatymo 2, 3, 7, 10 straipsnių pakeitimo ir įstatymo 3¹ straipsnio, kuriame siekiama naujai į darbo rinką atėjusiems asmenims kaupimo sistemą padaryti privaloma, nes tai galėtų turėti neigiamų pasekmių „Sodros“ biudžeto subalansavimui. Taip pat siūlytina 2 proc. nedidinti įmokų tarifo užkraunant dirbantiesiems ir taip nelengvą mokesčių našta, o dalį trūkstamų lėšų padengti iš būsimų bedarbių pašalpų finansavimo ir 2 proc. pajamų mokesčio pervedimo.

10. Darbo pradžioje iškelta hipotezė, kad 2003 m. pensijų reforma tiems, kas dalyvauja kaupiamojoje sistemoje sumažins Sodros pensijas (maždaug 21 proc.) patvirtino.

11. Reikėtų kontroliuoti fondų veiklą ir nesėkmės atveju prisiimti jei ne visą, tai bent dalį atsakomybės bei galimas rizikas. Informacija apie pensijų sistemą turėtų būti teikiama dviem lygmenimis: pateikiant ilgalaikes prognozes dėl numatomų demografinių, ekonominių, finansinių išlaidų pokyčių, kurie galėtų įtakoti pensijų senatvės dydį, o taip pat teikiant žmonėms informaciją apie dabar turimas teises į senatvės pensiją „Sodros“ sistemoje ar kaupiamuosiuose pensijų fonduose. Prognozių kūrimą turėtų pateikti nepriklausomi ekspertai, kurie neatstovautų nei privačiam sektoriui (kaupiamųjų fondų bendrovės, Laisvosios rinkos institutas), nei valstybės interesams (Socialinės apsaugos ir darbo ministerija), kad informacija nebūtų šališka.

12. Kad ir kaip sudėtinga būtų apibrėžti tolimesnę pensijų reformos ateitį, perspektyvas ir kokia linkme šiuo metu būtų geriausia eiti, akivaizdu, jog visų pirma Lietuvos valstybės politika turėtų tarnauti žmogaus gerovei, joje turėtų būti nuosekliai

laikomasi priimtų įstatymų bei sąžiningai kontroliuojamas jų vykdymas, tuo užtikrinant savo piliečių finansinį ir dvasinį saugumą laukiant ir jau sulaukus pensinio amžiaus.

ŠALTINIAI IR LITERATŪRA

Lietuvos Respublikos norminiai teisės aktai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios, 1992, Nr.33-1014.
2. Lietuvos Respublikos pensijų sistemos reformos įstatymas // Valstybės žinios, 2002, Nr.123- 511.
3. Lietuvos Respublikos valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymas // Valstybės žinios, 1994, Nr.59-1153; Nr.71-2555.
4. Lietuvos Respublikos pensijų kaupimo įstatymas // Valstybės žinios, 2003, Nr.75-3472.
5. Lietuvos Respublikos papildomo savanoriško pensijų kaupimo įstatymas // Valstybės žinios, 1999, Nr.55-1762; Valstybės žinios, 2003, Nr.75-3473.
6. Lietuvos Respublikos pensijų sistemos reformos įstatymo 2, 3, 7, 10 straipsnių pakeitimo ir įstatymo papildymo 3¹ straipsniu įstatymas / projektas // http://www.lrs.lt/pls/proj/dokpaieska.showdoc_bin?p_id=4526 [žiūrėta 2009-10-28].
7. Aiškinamasis raštas dėl Lietuvos Respublikos pensijų sistemos reformos įstatymo 2, 3, 7, 10 straipsnių pakeitimo ir įstatymo papildymo 3¹ straipsnio įstatymo projekto// http://www.lrs.lt/pls/proj/dokpaieska.showdoc_bin?p_id=4526[žiūrėta 2009-10-28].
8. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2007 m. balandžio 25 d. nutarimas Nr. 416 „Dėl ekonominės migracijos reguliavimo strategijos ir jos įgyvendinimo priemonių 2007-2008 metų plano patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 2007, Nr. 49-1897.
9. Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio aprūpinimo sistemos pagrindų įstatymas, 1990-10-23. <http://www/lrs.lt> [žiūrėta 2009 09 10].
10. Pensijų kaupimo įstatymo 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 12, 13, 15, 19, 20, 22, 28, 30 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas // Valstybės žinios, 2004, Nr.96-3521.
11. Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymas // Valstybės žinios. 2004, Nr. 171-6295.
12. Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2007m. rugsėjo 26d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymo 4 straipsnio (2004m. lapkričio 4d. redakcija) 3 dalies, 8 straipsnio (2004m. lapkričio 4d. redakcija) 2 dalies, 34 straipsnio (2002m. liepos 4d., 2003m. spalio 7d.redakcijos) 3,4 dalių atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai” // Valstybės žinios. 2007, Nr. 102-4171.

- 13.** Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2000m. balandžio 26d. nutarimas Nr.465 10. Dėl pensijų sistemos reformos koncepcijos // Valstybės žinios. 2000, Nr.36-998. P.1,2,4.
- 14.** Lietuvos Respublikos valstybinių socialinio draudimo senatvės ir invalidumo pensijų dalies išmokėjimo įstatymas // Valstybės žinios, 2007, Nr. 120-4880.
- 15.** Valstybinių socialinio draudimo senatvės ir invalidumo pensijų dalies išmokėjimo įstatymo 5 straipsnio pakeitimo įstatymas /aiškinamasis raštas // http://www.lrs.lt/pls/proj/dokpaieska.showdoc_l?p_id=6574&p_org=7&p_fix=&p_gov= [žiūrėta 2009-10-20].
- 16.** Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2007 m. balandžio 25 d. nutarimas Nr. 416 „Dėl ekonominės migracijos reguliavimo strategijos ir jos įgyvendinimo priemonių 2007-2008 metų plano patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 2007, Nr. 49-1897.
- 17.** Lietuvos Respublikos socialinių išmokų perskaičiavimo ir mokėjimo bei socialinio draudimo įmokų tarifo padidinimo laikinasis įstatymas / aiškinamasis raštas http://www.lrs.lt/pls/proj/dokpaieska.showdoc_l?p_id=6559&p_org=&p_fix=n&p_gov=y [žiūrėta 2009-10-28].

Specialioji literatūra, mokslo publikacijos

- 18.** Ar auganti infliacija pavojinga pensijų fondams? 2007-10-29, Verslo žinios, Nr.205, P.11.
- 19.** Bagdonavičius, J. Socialinės sferos sociologija: teorinis-metodologinis aspektas. Vilnius:VPU, 2005. P.85.
- 20.** Barr, N. The Welfare state as Piggy bank.- Oxford: Oxford university press, 2003. P. 131.
- 21.** Bitinas A. Pensijų sistemų modeliai ir valdymo tendencijos Europos sąjungoje: daktaro disertacija. Vilnius. 2008.
- 22.** Bernotas D., Guogis, A. Globalizacija, socialinė apsauga ir Baltijos šalys. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006.
- 23.** Buškevičiūtė E. Mokesčių sistema. Antrasis pataisytas leidimas. Kaunas: Technologija, 2005, P.141.
- 24.** Čičinskas J. Europos Sąjunga ir emigracija. Ar nesumažės Lietuva? // Integracijos žinios, 2006 04 14, Nr.10. P.1.
- 25.** Gylys P. Pensijų sistema Lietuvoje: dilemos ir kontraversijos //Viešoji politika ir administravimas. 2002, Nr.2.
- 26.** Gylys, P. Reforms of pension system in Lithuania // Ekonomika. 2004, Nr.66.

27. Guogis A. Kai kurie korporatyvinės socialinės atsakomybės ir socialialinio teisingumo aspektai // Viešoji politika ir administravimas. 2006, Nr. 18.
28. Guogis A. Socialinės politikos modeliai. Vilnius: Eugrimas, 2000. P.58.
29. Ignatavičius M. Kaip išvengti neišvengiamos pensijų sistemos krizės // Esu. 2002, Nr. 22. (264). P.6.
30. Ignatavičius M. Kur eina pensijų sistema? // Lietuvos žinios. 2001, Nr.239. P.14.
31. Ignatavičius M. Kaip išvengti neišvengiamos pensijų sistemos krizės // Esu. 2002, Nr. 19 (264). P.6.
32. Jančaitytė R., Šeimos politika socialinės gerovės valstybėje // Filosofija. Sociologija. 2004, Nr. 4. P.58
33. Januškevičius M., Kaupiamųjų pensijų fondų efektyvumas: teigiami ir neigiami bruožai: magistro baigiamasis darbas, 2007.
34. Nacionalinis susitarimas // http://www.lrv.lt/bylos/Naujienos/Aktualijos/20091028_susitarimas.pdf [žiūrėta 2009-10-30].
35. Pensininkai ir motinos premjerui atsuka nugarą // LIETUVOS ŽINIOS Nr. 231 (12458), 2009 spalio 07 d.
36. Kardelis K. Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai. Šiauliai: Lucilijus, 2007. P.189.
37. Lazutka R., Pensijų sistemų raida Lietuvoje. Filosofija.Sociologija. 2007.T.18. Nr.2, P.73.
38. Nikitinas V. Pensijų fondų raida ir ypatybės // Jurisprudencija, 2003, t.40 (32), P.102.
39. Oficialiai neapskaitytos ekonomikos Lietuvoje tyrimas. Vilnius: Statistikos departamentas, 2004.
40. Pieters, D.[vadas į pagrindinius socialinės apsaugos principus. Vilnius.Eugrimas, 1998.
41. Pensijų sistemų reformavimo Europos Sąjungos valstybėse praktiniai aspektai // Viešoji politika ir administravimas, 2006. Nr. 17.
42. Poškutė V. Pensijų sistemos ir jų reformavimas: daktaro disertacija. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2000.
43. Salminen, K. Pension Schemes in the making. Helsinki. 1993. P. 142.
44. Saugios ir turtingos senatvės garantas (V. Šumilovaitės interviu su SADM viceministre A. Morkūniene) // Lietuvos žinios. 2001, lapkričio 30, Nr. 280.
45. Skučienė D. Pensijų sistemos poveikis socialinei – ekonominiai nelygybei Lietuvoje. Daktaro disertacija [rankraštis]: socialiniai mokslai, sociologija (05S). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2005. P.64.

46. Tartilas J. Socialinės saugos pagrindai. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2005
47. Vilkas. E. Įstrigo pensijų įstatymas // <http://www.veidas.lt/lt/leidinys.full/3cec8b3a97625> [žiūrėta 2009-09-01].

Interneto informacija

48. 2005 metų Lietuvos nacionalinis pranešimas dėl pakankamų ir stabilių pensijų strategijos P. 20. // <http://www.socmin.lt/index.php?-1191824460> [žiūrėta 2009-09-11].
49. 2008m. bendra socialinės apsaugos ir socialinės aprėpties ataskaita // <http://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=2385&langId=lt> P.12. [žiūrėta 2009-10-01].
50. Antikrizinė ekonomikos skatinimo programa // <http://www.lrytas.lt/-12554350591255275828-p2-antikrizin%C4%97-ekonomikos-skatinimo-programa.htm> [žiūrėta 2009-10-31].
51. Asociacija: būsimieji pensininkai „Sodrai“ jau „atidavė“ po 224 Lt // http://www.buhalteris.lt/index.php?cid=819&new_id=287887 [žiūrėta 2009-09-20]
52. Danų analitikas: skatinti Lietuvos verslą – tarsi gydytis nuo pagirių degtine // <http://www.alfa.lt/straipsnis/10296183> [žiūrėta 2009-10-23].
53. Emigracija iš Lietuvos: padėtis, problemos, galimi sprendimo būdai. 2006m. kovo 17d. Konferencijos medžiaga // <http://www3.lrs.lt/docs2/TKAKCQXM.PDF> [žiūrėta 2009-07-28].
54. ES Komisijos komunikatas. Demografinių pokyčių iššūkiai, naujas solidarumas tarp kartų, 2006. COM (2005)531 // <http://eurex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2005:0531:FIN:LT:PDF> [žiūrėta 2009-07-28].
55. Europos Sąjungos Parlamentas // <http://www.europarl.europa.eu>
Frakcija „Viena Lietuva“: valstybės 2010 metų biudžetas – kaip sustabdyti finansinę griūtį <http://www.alfa.lt/straipsnis/10294868> [žiūrėta 2009-10-22].
56. Für Selbstständige und Freiberufler // <http://www.dfdsjumbo.com/ruerup-rente/> [žiūrėta 2009-10-01]
57. Grybauskaitė: pasiūlytas biudžetas – tik trumpalaikis skylių kamšymas // <http://www.alfa.lt/straipsnis/10295295> [žiūrėta 2009-10-24].
58. <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/06/1356&format=HTML&aged=1&language=LT&guiLanguage=en> IP/06/1356 [žiūrėta 2009-07-28].
59. <http://klaipeda.diena.lt/naujienos/lietuva/susitarimas-kurio-neremia-net-savi-245631> [žiūrėta 2009-10-31].

60. <http://klaipeda.diena.lt/naujienos/lietuva/susitarimas-kurio-neremia-net-savi-245631> [žiūrėta 2009-10-31].
61. <http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/premjeras-jrazma-sodros-imoku-didinima-pateike-tik-kaip-pavyzdi.d?id=24921643> [žiūrėta 2009-10-28].
62. <http://www.dia-vorsorge.de/downloads/Miegel.dpf> [žiūrėta 2009-10-01].
63. http://www.lrvk.lt/bylos/Teises_aktai/2008/02/10183.doc [žiūrėta 2009-10-01].
64. Lazutka, R., Katkus, V., Martinaitytė, E. Pensijų reforma: pensijų fondų sistemos Lietuvoje kūrimo problemos I-IV ataskaitos dalys // <http://politika.osf.lt/eurointegracija/santraukos/DalyvavimasPensijuReformoje.htm> [2009-07-28]
65. Kas laukia dabartinių ir būsimų pensininkų? // <http://www.alfa.lt/straipsnis/10294412> [žiūrėta 2009-10-14].
66. Lazutka, R. Pensijos ekonomikos principų taikymas ir Lietuvos pensijų reformos numatomos pasekmės // Tyrimo „Dalyvavimas pensijų reformoje: piliečiai, rinkos, viešosios institucijos“ ataskaitos I dalis P.66.
67. Leontjeva, K., Valdžia nusitaikė į būsimus pensininkus // http://www.lrinka.lt/index.php/meniu/ziniasklaidai/straipsniai_ir_komentarai/valdzia_nusitaike_i_busimus_pensininkus/5265
68. Lietuvos statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės. Tarptautinė migracija (duomenų bazė). <http://www.stat.gov.lt/lt/pages/view/?id=1906>
69. Paramos šeimai politikos tipai // http://www.sti.lt/leid_pristat/Tekstai/parama/ch2.pdf
70. Pasaulinė pensijų fondų praktika ir patirtis // http://www.lrinka.lt/index.php/pranesimai_prezentacijos/pasauline_pensiju_fondu_praktika_ir_patirtis/2140;from_topic_id;34 [žiūrėta 2009-07-28].
71. Paulauskas A., Senatvės pensininkus ginsime teismuose // <http://www.eurovalstybe.lt/naujienos.php?idn=11199> [žiūrėta 2009-10-01].
72. Pensijos mažės nuo sausio, papildomos išmokos - jau nuo gruodžio // <http://www.bernardinai.lt/index.php?url=articles/100163> [žiūrėta 2009-10-01].
73. Pensijų reforma // <http://www.tatsachen-ueber-deutschland.de/lt/visuomene/main-content-08/pensijoe-reforma.html> [žiūrėta 2009-10-01].
74. Pension schemes and projection models in EU-25 members states // http://europa.eu/epc/pdf/pensions_en.pdf.P.97. [žiūrėta 2009-09-25].
75. Seimas pritarė siūlymui mažinti pagrindines socialines išmokas (papildyta 23.00) // <http://www.alfa.lt/straipsnis/10295650> [žiūrėta 2009-10-20].

- 76.** Socialinės apsaugos ir darbo ministerija // <http://www.socmin.lt/index.php?-637331831>
[žiūrėta 2009-09-11].
- 77.** Socialinių tyrimų institutas // http://www.sti.lt/leid_pristat/Tekstai/parama/ch2.pdf
[žiūrėta 2009-09-15].
- 78.** Sveikatos ekonomikos centras. Socialinės apsaugos terminų žodynas // http://www.sec.lt/pages/zodynas/index_.html [žiūrėta 2009-09-01].
- 79.** Veržtis diržus – nesąmonė
http://www.cityout.lt/renginiai/articles/verztis_dirzus_nesamone [žiūrėta 2009-10-27].
- 80.** Vertybinių popierių komisija // <http://www.vpk.lt/lt/pensiju-ir-investiciniai-fondai/14218/>
[žiūrėta 2009-10-10].

ANOTACIJA

Endriulaitytė R. Pensijų sistemų reformų Lietuvoje problematika ir perspektyvos / Savivaldos institucijų administravimo magistro baigiamasis darbas. Vadovas doc. dr. A.Bitinas. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Viešojo administravimo fakultetas, Viešojo administravimo katedra, 2009.

Pagrindiniai žodžiai: pensijų reformos, pensijų kaupimas, pensijų tendencijos, pensijų fondo dalyvis ir kt.

Siekiant pagerinti gyventojų padėtį senatvėje, nuo 2003 m. Lietuvoje startavo pensijų sistemos reforma, kurios dėka Lietuvos žmonės patys gali pasirūpinti savo ateitimi ir turėti galimybę gauti aukštesnes pajamas senatvėje, kaupdami lėšas savo sąskaitoje arba tapdami privačių pensijų fondų dalyviais.

Lietuvoje pensijų reformos vykdymas yra labai svarbus žingsnis, siekiant išvengti socialinio draudimo krizės bei pagerinti pensininkų ateitį.

ANOTATION

Endriulaitytė R. Problems and prospects of pension system Reforms in Lithuania / master's work of Municipal institutions' administration. Supervisor assoc. doc. dr. A.Bitinas. - Mykolas Romeris University, faculty of Public Administration, 2009.

Key Words: pensions reforms, accumulation pensions, pensions tendency, participants of the pension fund, etc.

In order to improve the situation for pensionable-aged part of the population, since 2003 a pension system reform has taken a start, allowing Lithuanian people themselves to take care of their future and have the opportunity to receive higher retirement incomes by accumulating funds in one's account or joining a private pension funds.

Pension reform in Lithuania is a very important step aiming to avoid eresis of social insurance pension and to improve pensioners' fytüre.

SANTRAUKA

Lietuvoje, kurioje pensininkai sudaro penktadalį visų gyventojų, kaip ir daugelyje Europos šalių, senatvės pensija tampa viena iš opiausių ekonominės politikos sričių. Mažėjant gimstamumui, ilgėjant žmonių gyvenimo trukmei, žemėjant santykiui tarp mokančius įnašus dirbančiųjų ir gaunančiųjų, valstybė tampa nepajėgi užtikrinti aprūpintos senatvės pensinio amžiaus žmonėms. Siekiant pagerinti gyventojų padėtį senatvėje, nuo 2003 m. Lietuvoje startavo pensijų sistemos reforma, kurios dėka Lietuvos žmonės patys gali pasirūpinti savo ateitimi ir turėti galimybę gauti aukštesnes pajamas senatvėje, kaupdami lėšas savo sąskaitoje arba tapdami privačių pensijų fondų dalyviais.

Darbo temos **aktualumas** pagrįstas tuo, kad pensijų kaupimas yra dar naujas dalykas Lietuvoje ir dėl susidariusios pasaulinės krizės palietusios mūsų šalį šiuo metu pensijų sistemą ruošiamasi pertvarkyti.

Darbo **objektu** pasirinkta pensijų sistemos reformos Lietuvoje. Darbo **tikslas** – atlikti pensijų sistemų reformų Lietuvoje įgyvendinimo analizę, remiantis pensijų sistemų kaitą reglamentuojančiais įstatymais ir įstatymų projektais bei 2009 m. atliktu konstatuojamuoju tyrimu, pagrindinį dėmesį skiriant kaupiamųjų pensijų sistemos Lietuvoje raiškai bei jos dalyvių vertinimui.

Rašant darbą taikyti įvairūs mokslinio tyrimo metodai. Lyginamosios analizės metodas padėjo lyginamuoju aspektu įvertinti Lietuvos ir Vokietijos pensijų sistemą. Mokslo literatūros, teisės aktų bei įvairių straipsnių internetinėje erdvėje analizės metodas, kurio pagalba aptariamas teorinis pensijų sistemų temos aspektas, įvertinamas įstatymų teisinis reglamentavimas, aptariamos šių dienų pensijų sistemos aktualijos. Apibendrinimo metodo pagalba siekiama apibendrinti informaciją ir pateikti išvadas. Atliekant kiekybinį tyrimą, skirtą išsiaiškinti gyventojų informuotumui apie senatvės pensijų sistemą ir privačius pensijų fondus, buvo taikyta anketinė apklausa, matematinės statistikos metodas, gautų rezultatų analizė.

Pirmojoje dalyje „PENSINIO APRŪPINIMO SAMPRATA IR TEORINĖ PROBLEMATIKA“ analizuojama pensijų sistemos klasifikavimo ypatumai, aptariama socialinės apsaugos valstybių tradicijos, klasikinės pensijų sistemos, pensijų sistemos principai, pensijų sistemų finansavimas ir administravimas.

Antroje dalyje „PENSIJŲ SISTEMŲ REFORMŲ ĮGYVENDINIMAS“ aptariami veiksniai, turėję įtakos dabartinės Lietuvos pensijų sistemos atsiradimui Lietuvoje, įvykdytos reformos, analizuojama, kokią įtaką kaupiamųjų fondų atsiradimui ir veiklai turi politinės

valdžios, ekonominės rizikos, institucinės bei asmens rizikos veiksniai, lyginamos Vokietijos ir Lietuvos pensijų sistemos, analizuojami įstatymų projektai.

Trečioji darbo dalis „LIETUVOS GYVENTOJŲ INFORMUOTUMO APIE SENATVĖS PENSIJŲ SISTEMĄ IR PRIVAČIUS PENSIJŲ FONDUS TYRIMAS“ pateiktas pensijų sistemų tyrimo metodologijos aprašymas, pristatomi ir interpretuojami atlikto tyrimo rezultatai.

Tikslui pasiekti keliami šie **uždaviniai**: apibūdinti Lietuvos pensijų sistemų modelius kitų užsienio šalių pensijų sistemų kontekste, aptariant teorinę mokslinę literatūrą; išanalizuoti ir įvardyti Lietuvos II pakopos kaupiamųjų pensijų fondų teisinio reglamentavimo, rizikos veiksnių bei veiklos Lietuvoje problemas, analizuojant Lietuvos įstatymų bazę bei mokslinę literatūrą; įvertinti Lietuvos gyventojų informuotumą apie senatvės pensijas ir privačius pensijų fondus, atlikus konstatuojamąjį tyrimą ir išanalizavus jo metu gautus duomenis; numatyti pensijų reformos perspektyvas bei tobulinimo kryptis Lietuvoje, sumuojant ir apibendrinant atlikto tyrimo rezultatus.

Atliktas tyrimas rodo, kad Lietuvoje pensijų reformos vykdymas yra labai svarbus žingsnis, siekiant išvengti socialinio draudimo krizės bei pagerinti pensininkų ateitį. Tačiau šią sistemą dar reikėtų tobulinti: plėsti privačią pensijų sistemą ir nesudaryti kliūčių pensijų fondų efektyvumui; gerinti visuomenės informavimą apie kaupiamąjį pensijų draudimą, jo privalumus ir trūkumus; šiandieninė Lietuvos pensijų sistema neatitinka dabarties reikalavimų ir iššūkių.

SUMMARY

The question of old-age pension for Lithuania, as for many other European countries, where a fifth of population is retirement-aged, is one of the most pressing economic policy issues. Due to declining birth rate, age of the human life expectancy, the ratio between the working contribution payers and allowance receivers the state is unable to guarantee provision for old people in retirement. In order to improve the situation for pensionable-aged part of the population, since 2003 a pension system reform has taken a start, allowing Lithuanian people themselves to take care of their future and have the opportunity to receive higher retirement incomes by accumulating funds in one's account or joining a private pension funds. Relevance of this topic is based on the fact that the pension saving system is just taking a start in Lithuania and is currently being prepared to be reformed because of a global economical crisis.

A main subject of this work is a pension system reform in Lithuania. The purpose - to carry out implementation analysis of pension system reforms in Lithuania, on the basis of the pension system alternation governing laws, current bills and declarative research delivered in 2009, focusing on a form of accumulative pension system in Lithuania and participants assessment.

The first part – RETIREMENT BENEFIT CONCEPT AND THEORETICAL PROBLEMS – analysis the pension system scheme classification features, discusses the national traditions of social protection, the classic pension schemes, pension system principles, pension systems sponsorship and management.

The second part – THE PENSION SYSTEM REFORM IMPLEMENTATION – discusses the factors that have affected the current pension system emergence in Lithuania, the already made reforms, analysis what impact of cumulative funds emergence and activities has political power, economic risk, institutional and individual risk factors, compares the German and Lithuanian pension systems, analysis the bills

The third part of the work – RESEARCH ON SPREAD OF INFORMATION ABOUT OLD-AGE PENSION SYSTEM AND PRIVATE PENSION FUNDS AMONG LITHUANIAN INHABITANTS – introduces pension system study methodology description, presents and interprets survey results.

Tasks to do in order to achieve the common goal: to describe Lithuanian pension system models in context of other countries pension systems by discussing theoretical scientific literature; to analyze and identify Lithuania's Second stage cumulative pension funds framework of the law, risk factors and operational problems in Lithuania, according to

the Lithuanian law database analysis and scientific literature; to assess Lithuanian awareness of old age pensions and private pension funds, following a declarative survey analysis of the data generated; foresee prospects for pension reform and improvement policies in Lithuania, aggregating and summarizing the results.

Thee analysis shows that the implementation of the pension reform in Lithuania is a very important step aiming to avoid eresis of social insurance pension and to improve pensioners' fytue. However, the system needs to be improved.: to develop private pension system and avoid obstacles to pension fund efficiency; to keep the society informed on the accumulative pension insurance, its advantages and disandvantages; the present pension system in Lithuania does not meet modern requirement and challenges.

PRIEDAI

PRIEDAS Nr. 1

Tyrimo anketa

Gerb. Respondente,

Aš esu Rima Endriulaitytė, Mykolo Romerio universiteto Savivaldos institucijų administravimo programos magistrantė. Rašau magistrinį darbą, kurio tema „Pensijų sistemų reformų Lietuvoje problematika ir perspektyvos“. Prašyčiau išsakyti savo nuomonę apie Lietuvoje įvykusias pensijų reformas, atsakant į anketoje pateiktus klausimus. Anketa yra anoniminė, todėl tikiuosi, kad Jūsų nuoširdūs atsakymai padės gauti objektyvius tyrimo rezultatus. Jums tinkamiausio atsakymo numerį apibrėžkite apskritimu arba parašykite savo nuomonę nurodytoje vietoje.

Nuoširdžiai dėkoju už atsakymus

Jūsų amžius _____ (įrašykite)

Jūsų lytis vyras; moteris (apibraukite)

Jūsų išsilavinimas pagrindinis; vidurinis; profesinis; aukštesnysis; nebaigtas aukštasis; aukštasis (apibraukite tinkamą).

Gyvenamosios vietos pavadinimas _____ (įrašykite).

1. Kiek metų, Jūsų nuomone, reikėtų kaupiti lėšas privačiuose (II pakopos) fonduose, norint užsidirbti vidutinei senatvės pensijai?

- 5 – 10 metų
- 15 – 20 metų
- 25 – 30 metų
- 35 – 40 metų
- Nežinau

2. Ar privatūs pensijų fondai pranašesni už Valstybinio socialinio draudimo fondą („Sodra“)?

- Taip
- Ne
- Negaliu pasakyti

3. Kokie, Jūsų manymu, kaupiamosios (privačių fondų) pensijų reformos privalumai? (įrašykite)

4. Kokie, Jūsų manymu, kaupiamosios (privačių fondų) pensijų reformos trūkumai? (įrašykite)

5. Kaip manote, ar naudinga kaupiti pensiją kaupiamuosiuose fonduose, jeigu iki pensijos liko 10 ar mažiau metų?

- Taip, nes _____ (įrašykite)
- Ne, nes _____ (įrašykite)
- Nežinau

6. Jūsų pajamos per mėnesį (uždarbis) ?

- 500 – 1000

- 1000 – 2000
- virš 2000

7. Kas lemia kaupiamosios (privačių fondų) pensijos dydį?

- Turėtos pajamos
- Draudimo stažas
- Investicinė rizika
- Visi nurodyti atvejai

8. Kaip Jūs manote, ar reikia didinti socialinės įmokos draudimo dalį nuo dabartinių 5,5 % iki 10% į privačius pensijų fondus?

- Taip, nes _____ (įrašykite)
- Ne, nes _____ (įrašykite)
- Nežinau

9. Ar žinote, kad kaupiamoji pensija gali būti paveldima?

- Taip
- Ne
- Negaliu pasakyti

10. Kada pasirašėte kaupiamąją (privačių fondų) pensijų sutartį?

- 2003
- 2004
- 2005
- 2006
- 2007
- 2008
- Nežinau
- Nepasirašiau (į žemiau pateiktus klausimus atsakyti nereikia)

11. Su kuria pensijų kaupimo (privačių fondų) bendrove pasirašėte sutartį?

- UAB "SEB VB investicijų valdymas"
- UAB "Invalida turto valdymas"
- UAB "DnB NORD investicijų valdymas"
- UAB "Danske Capital investicijų valdymas"
- UAB "ERGO Lietuva gyvybės draudimas"
- UAB "Swedbank investicijų valdymas"
- UAB "Parex investicijų valdymas"
- UAGDPB "AVIVA Lietuva"
- UAB "MP Pension Funds Baltic"
- Nežinau

12. Kas Jus paskatino pasirašyti kaupiamąją (privačių fondų) sutartį?

- Apsisprendžiau pats
- Patarė artimieji
- Kaimynai, pažįstami dalyvavo
- Kita _____ (įrašykite)

13. Ar norėtumėte pakeisti savo pasirinktą pensijų fondą į kitą?

- Taip, nes _____ (įrašykite)

- Ne, nes _____ (įrašykite)
- Nežinau

14. Ar norėtumėte grįžti iš kaupiamųjų (privačių fondų) atgal į VSDF („Sodra“)?

- Taip, nes _____ (įrašykite)
- Ne, nes _____ (įrašykite)
- Nežinau

15. Kaip vertinate savo apsisprendimą dalyvauti pensijų kaupimo (privačių fondų) reformoje?

- Teigiamas sprendimas
- Skubotas sprendimas
- Nežinau

16. Ar domitės pensinio fondo (kuriame pasirašėte sutartį) pelningumu?

- Taip _____ (įrašykite iš kur gaunate informaciją)
- Ne _____ (įrašykite kodėl)
- Negaliu pasakyti

3.3.1. lentelė

Privalumai	Nuomonės	Išsilavinimas	Ar pasirašęs PF sutartį?
<i>Paveldimumas</i>	Kad gali paveldėti šeimos nariai	Aukštasis	Ne
	Sukauptos lėšos yra paveldimos	Aukštesnysis	Ne
	Kad sukauptus pinigus mirties atveju gali panaudoti kiti likę šeimos nariai	Aukštesnysis	Ne
	Tai, kad pensija yra paveldima, po mano mirties paveldėtų šeima	Vidurinis	Ne
	Gali paveldėti šeimos nariai	Nenurodė	Taip
	Paveldės vaikai	Pagrindinis	Taip
	Tuo, kad mano sutaupytos lėšos mano mirties atveju galės atsiimti artimieji	Nenurodė	Taip
	Kad gali būti paveldima	Aukštasis	Ne
	Galimybė paveldėti indėlį	Aukštasis	Ne
	Nes gali paveldėti kitas žmogus	Aukštasis	Taip
	Kaupti indėlį senatvei	Aukštasis	Taip
	Pensijos paveldimumas	Aukštesnysis	Ne
	Pinigai sukaupti niekur nedingsta, juos gali gauti paveldėtojai	Aukštasis	Taip
	<i>Papildoma pensija</i>	Kad žinai kiek įmokėjai ir turėsi iš to naudos	Aukštasis
Taupiau		Vidurinis	Taip
Galimybė sukaupti didesnę sumą, pačiam pasirenkant riziką		Aukštasis	Taip
Daugiau sukauptu pinigų senatvei		Aukštesnysis	Taip
Bus galimybė gauti grynus pinigus suėjus tam tikram amžiui		Aukštasis	Taip
Galimybė gauti didesnę pensiją		Aukštesnysis	Taip
Sėkmingai investavus galima gauti didesnę pensiją		Vidurinis	Ne
Gauti didesnę pensiją		Aukštesnis	Taip
Atsarginis variantas, jeigu išmokos iš Sodros nepadedą pragyventi		Nenurodė	Ne
Žmogaus motyvacija – didesnė pensija		Aukštasis	Taip
Asmeniškai kaupiamos lėšos		Aukštasis	Taip
Daugiau galimybių gauti didesnę pensiją		Nenurodė	Taip
Galimybė turėti didesnes pajamas būnant pensijoje.		Vidurinis	Ne
Net nejauti, kaip susikaupia pinigai senatvei, kurie šiaip būtų atitekę valstybei		Aukštasis	Taip
Užtikrinta senatvė		Aukštesnysis	Ne
<i>Pasirinkimas</i>		Žmogus turi teisę rinktis	Nebaigtas aukštais
	Galimybė sukaupti didesnę sumą pačiam pasirenkant riziką	aukštasis	Taip

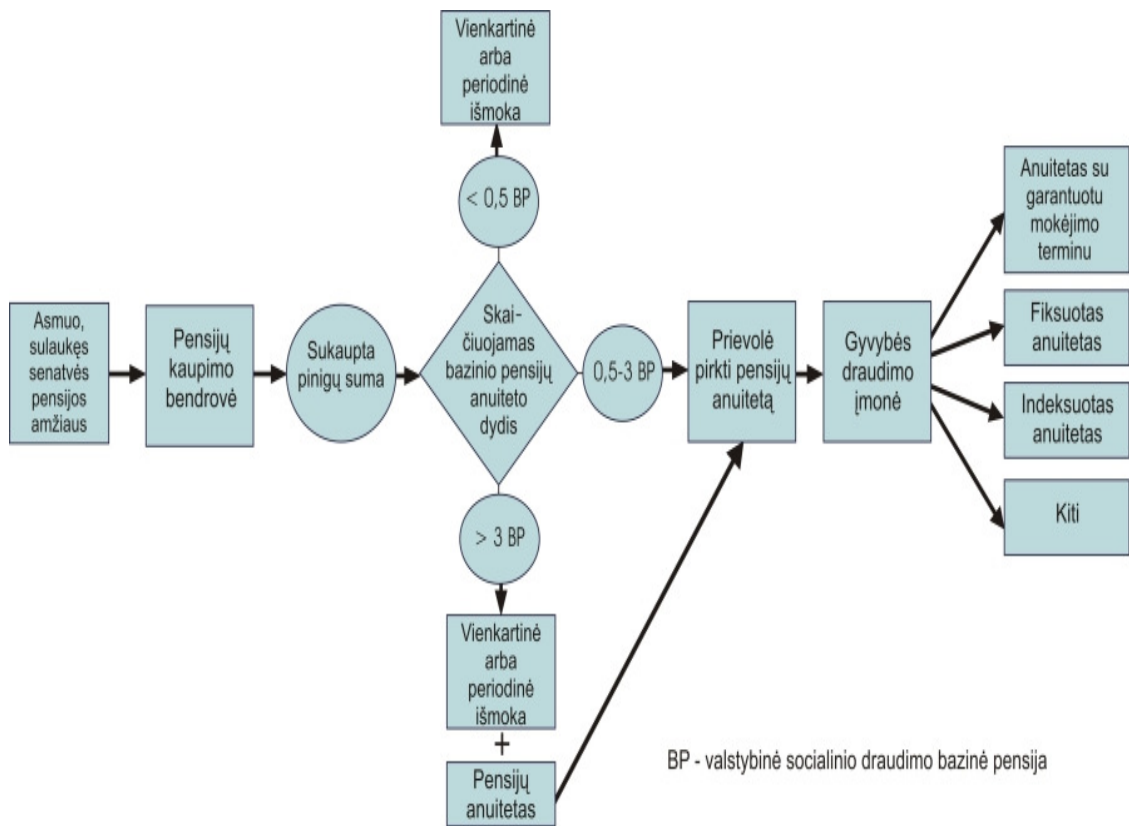
	Kaupimas, o ne atidavimas į bendrą katilą	Aukštasis	Taip
<i>Garantijos</i>	Didesnės garantijos	Aukštesnysis	Taip
	Garantuota pensija	Aukštasis	Taip
	Patikimumas	Aukštasis	Taip
	Didesnė garantija	Vidurinis	
	Patikimybė	Nenurodė	Taip
<i>Dvigubi atsakymai</i>	Paveldėjimo galimybė bei atsiėmimo iš karto galimybė	Aukštasis	Taip
	Galima paveldėti, mažesni administravimo kaštai	Aukštasis	Ne
	Galima investuoti gaunamos į sąskaitą lėšos į pasirinktus fondus, taip įdarbinamos numatytos gauti lėšos, paveldėjimo teisė šeimai	Aukštesnysis	Taip
	Diferencijuojami pajamų šaltiniai, tikėtina didesnė senatvės pensija	Aukštasis	Taip
	Tai naujovė ir niekas negali tiksliai pasakyti kaip bus sulaukus pensinio amžiaus, bet tikiu, kad pensija bus didesnė nei iš „Sodros“.	Aukštasis	Taip
	Gali būti didesnė pensija, nes pinigai investuojami, pinigai paveldimi	Aukštasis	Taip
	Pasirinkimo galimybė, didesnis užtikrintumas ateitimi	Vidurinis	Taip
<i>Nesidomi</i>	Negaliu atsakyti, nes apie tai nesidomiu	Aukštesnysis	Taip
	Negaliu pasakyti	Aukštasis	Taip
	Nesidomėjau	Nebaigtas aukštasis	Taip
<i>Trūksta informacijos</i>	Neturiu informacijos	Aukštasis	Ne
	Trūksta informacijos	Aukštesnis	Taip
<i>Įvairūs</i>	Konfidencialumas	Pagrindinis	Ne
	Nematau privalumų	Aukštasis	Ne
	Procentų kilimas	Nebaigtas aukštasis	Taip
	Pinigai didėja	Aukštasis	Taip
	Sudaro konkurenciją „Sodrai“	Aukštasis	Ne
	Galima kaupti banke	Vidurinis	Taip
	Saugi senatvė	Aukštesnysis	Ne
	Dar viena vieta, kur galima kaupti pinigus ateičiai	Nebaigtas aukštasis	Taip
	Neaišku dėl garantijų	Nebaigtas aukštasis	Taip

3.3.2. lentelė

Trūkumai	Nuomonės	Išsilavinimas	Ar pasirašęs PF sutartį?
<i>Bankroto baimė</i>	Galimas bankrotas	Aukštasis	Taip
	Gali bankrutuoti	Aukštasis	Taip
	Galimas bankrotas	Aukštesnysis	Taip
	Nėra garantijos, kad jie išliks, t.y. nebankrutuos	Aukštesnysis	Taip
	Bankai gali bankrutuoti	Nebaigtas aukštasis	Taip
	Kad mūsų kaupiami pinigai nėra apdrausti	Aukštasis	Taip
	Bankroto baimė	Aukštesnysis	Taip
	Gresiantis bankrotas	Profesinis	Taip
	Gresiantis bankrotas	Vidurinis	Taip
	Nėra pilnos garantijos	Aukštasis	Ne
<i>Per dideli administravimo mokesčiai</i>	Per dideli mokesčiai	Aukštasis	Ne
	Per dideli administravimo mokesčiai	Aukštasis	Taip
	Didelės lėšos imamos už administravimą	Aukštasis	Taip
	Dideli administravimo mokesčiai	Aukštasis	Taip
<i>Neaiškumas</i>	Neaiškumas ir netikrumas, kad tikrai bus sukaupta pinigų	Aukštesnysis	Ne
	Tai dar nauja, neišbandyta, todėl nelabai patikima	Aukštasis	Taip
	Neaiški pensijų reforma	Aukštasis	Taip
	Abejotina informacija apie kaupiamąją pensiją	Aukštasis	Taip
	Per mažai informacijos apie fondų veiklą, pinigų judėjimo galimybes	Vidurinis	Taip
	Rizika, kad išvis gali pinigai pradingti	Aukštasis	Taip
	Nepatikrinta praktiškai	Aukštasis	Taip
	Nėra patikimumo	Nenurodė	Ne
<i>Neturi informacijos</i>	Neturiu informacijos	Nenurodė	Taip
	Neturiu informacijos	Aukštasis	Taip
	Neturiu informacijos	Aukštesnysis	Taip
<i>Trūksta informacijos</i>	Trūksta informacijos	Aukštasis	Taip
	Trūksta informacijos	Aukštesnysis	Taip
	Trūksta informacijos	Aukštasis	Taip
	Nesusipažinusi	Aukštesnysis	Taip
	Neturiu informacijos	Nenurodė	Taip
<i>Neturi nuomonės</i>	Neturiu nuomonės	Aukštasis	Ne
	Neturiu nuomonės	Aukštasis	Taip
<i>Sumažės pensija iš „Sodros“</i>	Gaunama mažesnė pensija iš „Sodros“	Vidurinis	Taip
	Sumažės pensija	Nenurodė	Taip
<i>Rizika</i>	Investicinė rizika	Aukštesnysis	Taip
	Rizika	Aukštasis	Taip

	Rizika	Vidurinis	Ne
	Rizika patirti nuostolius	Aukštasis	Taip
<i>Dvigubi atsakymai</i>	Per mažai pelninga, dideli administravimo mokesčiai	Nenurodė	Taip
	Netinkamas administravimas, informacijos (objektyvios) stoka	Aukštasis	Taip
	Dideli administravimo mokesčiai – didelė tikimybė, kad sukauptos lėšos bus mažesnės nei „Sodros“	Aukštasis	Taip
	Ji nėra tobulai išvystyta, neaišku, ar pinigai bus gražinti suėjus terminui	Vidurinis	Taip
	Nežinau, gal nepelningai investuoti pinigai ir mažas pelnas, bet taip būna ne visada	Aukštesnis	Taip
	Bijau infliacijos ir valiutos keitimo	Aukštesnysis	Taip
	Dar netobulas mechanizmas. Nėra garantijos susigražinti lėšas	Aukštasis	Taip
	Pensijų kaupimas yra naudingas gaunantiems didesnes pajamas, pensijų fondams leisti per dideli sąskaitų tvarkymo tarifai	Aukštasis	Taip
	Dideli administravimo mokesčiai; mažas pelningumas	Aukštasis	Taip
	Mažos pinigų sumos, galimybė bankrotuoti	Aukštasis	Taip
	Bankrotai fondų, netinkamos investicijos	Aukštasis	Taip
	Per trumpos laikotarpis sudaryti sutartį, per mažai informacijos ta tema	Aukštesnysis	Taip
	Infliacija „suvalgys“ turimą indėlį. Nesėkmingai investuojant bankui pinigų gali ir nelikti	Nebaigtas aukštasis	Taip
	Neužtikintumas dėlto, ar tikrai gausi tai, ką kaupi daug metų. Tarkim bankas bankrutuoja	Aukštasis	Taip
	<i>Įvairūs</i>	Nematant rezultatų, neįvardinsi ir trūkumų	Aukštasis
Nėra informacijos apie fondo veiklą		Aukštesnysis	Taip
Pensijos amžius didelis, todėl būtų pageidavimas gauti pinigus tada, kai pvz. Dėl sveikatos negali dirbti arba neturi darbo		Aukštasis	Taip
Žmonėms per vėlai kausti		Vidurinis	Taip
Gal netinkama investicija		Aukštasis	Taip
Per didelės jų išlaidos išlaidos		Aukštasis	Taip
Nėra trūkumų		Aukštasis	Taip
Maža pensija		Nenurodė	Taip
Netaupu		Vidurinis	Taip

Pensijų kaupimo įstatyme įtvirtintos pensijų išmokų sistemos schema



Šaltinis: Lietuvos Respublikos vertybinių popierių komisija

2.5.1. lentelė

Senatvės pensijos amžiaus kaita Lietuvoje 1956 – 2006 metais

Senatvės pensijos amžiaus kaita Lietuvoje 1956–2006 m. Metai	Pensinis amžius	
	Vyrai	Moterys
1956-1995	60 m.	55 m.
1995	60 m. 2 mėn.	55 m. 4 mėn.
1996	60 m. 4 mėn.	55 m. 8 mėn.
1997	60 m. 6 mėn.	56 m.
1998	60 m. 8 mėn.	56 m. 4 mėn.
1999	60 m. 10 mėn.	56 m. 6 mėn.
2000	61 m.	57 m.
2001	61 m. 6 mėn.	57 m. 6 mėn.
2002	62 m.	58 m.
2003	62 m. 6 mėn.	58 m. 6 mėn.
Nuo 2004 m.	62 m. 6 mėn.	60 m.

Šaltinis: Socialinės apsaugos ir darbo ministerija